

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut politologických studií
Katedra bezpečnostních studií

Diplomová práce

2024

Mgr. Josef Rauwolf

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut politologických studií
Katedra bezpečnostních studií

**Rusko a zamrzlé konflikty – geoeconomická analýza Případ
Podněstří a Abcházie**

Diplomová práce

Autor práce: Mgr. Josef Rauwolf

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
4. Při přípravě této práce autor použil za účelem. Po použití tohoto nástroje/služby autor obsah podle potřeby zkontroloval a upravil a přebírá plnou odpovědnost za obsah publikace.

V Praze dne 7. ledna 2024

Mgr. Josef Rauwolf

Bibliografický záznam

Rauwolf, Josef. *Rusko a zamrzlé konflikty - geoekonomická analýza. Případ Podněstří a Abcházie*. Praha, 2024. 97 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra bezpečnostních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Rozsah práce:

Abstrakt

Práce se zabývá zkoumáním užití geoeconomických strategií, jak s nimi pracuje Rusko ve snaze ovládnout okolní státy, dříve svazové republiky SSSR. Vymezuje rozdíly mezi geopolitikou a geoekonomikou, pojmenovává jejich klady a zápory. Následně již práce probírá samotnou geoekonomiku, její složky, vývoj a proměňující se chápání těchto strategií, a to jak jsou v konkrétních případech používány. K tomu byly zvoleny dvojice států, přesněji, mateřských a separatistických: Moldavsko/Podněstří, a Gruzie/Abcházie. Pojmenovává výrazné znaky ruských strategií při snahách ovládnout či ovlivňovat politiku bývalých podřízených států i jejich snahy se z tohoto vlivu vymanit, poukazuje na roli korupce při snahách Moskvy, popisuje rafinované vydírání, jemuž jsou vlády okolních států vystaveny. Vše přitom dokumentuje grafy a tabulkami, všemožnými údaji a daty, citacemi politiků i teoretiků

Abstract

This thesis examines the use of geo-economic strategies as employed by Russia in its attempt to dominate the surrounding states, formerly the union republics of the USSR. It delineates the differences between geopolitics and geoeconomics, naming their pros and cons. Subsequently, the thesis discusses geoeconomics itself, its components, its development, and the changing understanding of these strategies and how they are used in specific cases. For this purpose, a pair of states, more precisely, mother and separatist states, have been chosen: Moldova/Sub-Saharan Africa, and Georgia/Abkhazia. It names the distinctive features of Russian strategies in trying to control or influence the politics of formerly subordinate states and their efforts to break free from this influence, highlights the role of corruption in Moscow's efforts, and describes the subtle blackmail to which the governments of neighbouring states are subjected. He documents all this with charts and tables, all sorts of data and figures, quotes from politicians and theorists

Klíčová slova

Rusko, geoeconomika, zamrzlý konflikt, Moldavsko, Gruzie, Podněstří, Abcházie, post-sovětský prostor,

Keywords

Russia, geoeconomics, frozen conflict, Moldova, Georgia, Transnistria, Abkhazia

Title/název práce:

Rusko a zamrzlé konflikty - geoeconomická analýza. Případ Podněstří a Abcházie

Russia and frozen conflicts - The geoeconomic analysis: Case study of Transnistria and Abkhazia

Poděkování

Rád bych poděkoval svému učiteli a vedoucímu panu Mgr. Karlu Svobodovi Ph.D., za vedení a znalosti, které mi během mého studia předal. Svým přátelům, kteří mi pomohli a podpořili. A celé mé rodině, která mi byla při psaní práce velkou oporou.

Práci bych chtěl věnovat svým rodičům.

Obsah

ÚVOD.....	0
ČASOVÉ A PROSTOROVÉ VYMEZENÍ	3
VÝVOJ POJMU A DISCIPLÍNY GEOEKONOMIKA.....	5
Čtyři generace autorů a expertů, kteří pracovali s tímto pojmem	5
ANALÝZA – STRATEGIE	7
TYPY REGIONÁLNÍCH GEOEKONOMICKÝCH STRATEGIÍ.....	10
GEOEKONOMICKÉ NÁSTROJE	11
VLASTNÍ ZDROJE EKONOMICKÉ SÍLY	11
GEOEKONOMICKÉ NÁSTROJE – OBECNĚ	12
NÁSTROJE DEFINOVANÉ AUTOREM.....	15
Ekonomická a obchodní závislost	15
Energetická závislost	15
Kontrola a akvizice klíčových podniků a kritické infrastruktury	15
Finanční, humanitární a rozvojová pomoc	15
Měna a finanční vliv	16
Další nástroje a strategie.....	16
Povolení pracovní migrace	16
Korupce	16
ZAMRZLÉ KONFLIKTY A DE FACTO STÁTY	17
ENERGETICKÁ BEZPEČNOST	18
ENERGIE JAKO ZBRAŇ	18
RUSKO – ZAHRANIČNÍ POLITIKA, ENERGETIKA	19
RUSKÁ POZICE V POST-SOVĚTSTSKÉM PROSTORU	22
HROZBA BAREVNÝCH REVOLUCÍ.....	22

HRA VELMOCÍ	22
ANALYTICKÁ ČÁST	24
PODNĚSTRÍ	24
SHRnutí ROZSAHU RuskÉHO VLIVU	26
MOLDAVSKO	27
ENERGETIKA	27
OBCHOD, SANKCE	32
MIGRACE	35
POMOC, FDI, BANKY, PŮJČKY, DLUH, KORUPCE	38
ABCHÁZIE	42
GRUZIE	45
GRUZIE ENERGETIKA	45
ENERGETIKA	46
OBCHOD, SANKCE	47
MIGRACE	50
POMOC, FDI, BANKY, PŮJČKY, DLUH, KORUPCE	52
GRUZIE – EVROPSKÁ A RuskÁ INTEGRACE	56
Závěr	62
Summary	62
Použitá literatura	62

ÚVOD

Ze všech politických představitelů postsovětských států střední Asie jsou nejviditelnějšími jejich prezidenti. Vládoucí dlouhá léta (s výjimkou Kyrgyzstánu) až dekády, vytvářející autoritářské až totalitní politické režimy orientované kolem sebe samých, s mocí založenou na bezpečnostních složkách, klanové struktuře a kultu osobnosti. Byť se politické systémy a rozdělení moci v jednotlivých státech podstatně liší, ve svých pozicích jsou jejich hlavy bezesporu hlavními centry moci, a jako takové je reflektuje jak akademický výzkum, tak zpravodajská média. Občas si jejich extravagance nebo styl vládnutí vyslouží svou pozornost i v popkultuře.¹ Účelem této práce nicméně bude pokusit se od nich odhlédnout a podívat se v mocenské pyramidě o patro níž. Každá hlava státu, ať už v demokratickém nebo autoritářském systému, se obklopuje svým osobním okruhem blízkých poradců a spolupracovníků, s nimiž tím či oním způsobem sdílí moc. V nedemokratických režimech obecně obvykle hrají v této vrstvě důležitou roli bezpečnostní složky; v patrimoniálně orientovaných společnostech také v různé míře (včetně různé míry exponovanosti na veřejnosti) lidé osobně blízcí představiteli dané země, v biologickém i přeneseném smyslu slova klan či rodina..

Tato práce bude navazovat na práci Mgr. Anety Zavřelové „*Rusko a jeho politicko-ekonomický vliv v tzv. blízkém pohraničí během vlády Vladimíra Putina*“, v níž se autorka dotýká politicko-ekonomického modelu hegemonie a jeho nástrojů, především pak integrace prostřednictvím obchodu a regionální organizace, aby prokázala, že Rusko ve svém okolí naplňuje roli regionálního hegemona dle teorie hegemonické stability. **Tato práce ale považuje koncept hegemonie pro vysvětlení chování Ruska ve své sféře vlivu za nedostatečný, a na příkladu zamrzlých konfliktů chce ukázat, jakými ekonomickými nástroji a mocí si udržuje kontrolu nad těmito de facto státy a silný vliv v jejich mateřských zemích.**

Ruským vlivem v post-sovětském prostoru i na zamrzlé konflikty se kromě Zavřelové věnoval například i **Eduard Abrahamyan** (v knize *De-facto States in Eurasia*), ale ten ke zkoumání států a konfliktů na jižním Kavkaze použil analýzu ruské vojenské přítomnosti, rozdávání ruských pasů (*passportizaci*) a konceptu *responsibility to protect* (povinnost Ruska chránit svoje staronové občany), nikoliv geoeconomických nástrojů.

Výzkumnou otázkou práce je, zdali lze doložit neo-imperialistickou geoeconomickou strategii a chování Ruska na případech zamrzlých konfliktů, tedy de-facto států a jejich mateřských zemí, které Rusko využívá pro udržení vlivu v post-sovětském prostoru?

První hypotéza práce zní, že v souladu s neo-imperialistickým modelem bude stěžejním nástrojem v obou případech Moldavska – Podněstří i Gruzie – Abcházie energetický nátlak.

Druhou hypotéza říká, že ruská podpora a kontrola separatistické entity – Podněstří nebo Abcházie je rozhodující pro udržení ruského (geoeconomického) vlivu v mateřské zemi – Moldavsku nebo Gruzii.

Třetí hypotézou je, že Rusko svůj geoeconomický vliv v zemi ztratí, pokud vypukne vážná krize nebo konflikt s tou dotyčnou zemí.

Doplnit toto „*slepé místo ve výzkumu*“ se práce bude snažit následovně – představí geoeconomickou disciplínu, její koncepty, modely a nástroje, které využívá. Na základě vybraného neo-imperialistického modelu si potom z nabízených nástrojů vybere a definuje ty, kterými Rusko může tlačit na své okolí a snažit se je ovládnout. Následně představí ruskou zahraniční politiku a popíše, jakou roli v ní hraje energetika. Poté bude práce na případech Moldavska/Podněstří a Gruzie/Abcházie popisovat a analyzovat ruský ekonomický a energetický vliv. Tyto případy budou analyzovány na základě definovaných ekonomických dat a na případových studiích vlivu těchto nástrojů na konkrétní zamrzlé konflikty a jejich mateřské státy.

Bude se jednat o komparativní případovou studii (**Drulák a kol. 2008, s. 62**), s využitím geoeconomického konceptu neo-imperialismu, který se pro práci jevil jako nejvhodnější a od kterého si autor slibuje, že přinese nové poznatky o vztahu Ruska – zamrzlých konfliktů – Moldavska a Gruzie a post-sovětského prostoru.

Předpokladem je, že zjištěné skutečnosti budou pokud možno odpovídat neo-imperialistickému modelu, jak jej definoval **Mikael Wigell**. Zavřelová totiž nepracovala s explicitními geoeconomickými nástroji a modely, které jsou dnes zřetelněji oddělovány od geopolitických, a kterým se věnuje v zahraničí větší pozornost. (**2019**)

Motivem výběru toho tématu byla snaha se lépe zorientovat v ekonomickém aspektu moci a mezinárodního uspořádání, protože autor sdílí tezi, že mezinárodní bezpečnostní situace se zhoršuje, geopolitická a geoeconomická soutěž a rivalita mezi státy je opět na vzestupu, a kromě regionálních horkých konfliktů a střetů bude hlavní soutěžení mezi velmocemi probíhat v ekonomické a technologické rovině. A proto by se staronovým ekonomickým metodám šíření vlivu a moci měla věnovat větší pozornost. Výběr tohoto geopolitického – geoeconomického tématu, ruského vlivu a zamrzlých konfliktů Podněstří a Abcházie zároveň vycházel z předchozího autorova zaměření v rámci magisterského studia.

Tato práce bude proto kromě výše uvedené práce vycházet i z ryze geoeconomických děl Edwarda N. Luttwaka, skupiny autorů „severské“ školy, kteří se tématu energetické bezpečnosti a geoeconomického soutěžení a rivalitě velmocí USA, Číny a Ruska blíže věnují, z prací expertů RAND Corporation a také z knihy Roberta D. Blackwilla a Jennifer M. Harris *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*, kde jsou popsány geoeconomické nástroje a metody uplatňované jak pozitivně (nástroje atrakce a přitahování), tak i negativně, jako nástroje nátlaku a trestu.

Výběr autorů, jejich děl i geoeconomických modelů a metod bude vycházet z realismu. Práce se totiž bude zabývat chováním velmoci v její sféře vlivu, jelikož geoeconomika vychází z geopolitiky, která je součástí realistické tradice studia mezinárodních vztahů (**Drulák 2010, s. 64-71**). Práce bude analyzovat data, jako je HDP, (ne)přítomnost surovin a energií, objem obchodu atd., která jsou dle Josepha Nye základem ekonomické tvrdé síly – síly nátlaku a přesvědčování (**2008**).

Práce bude pro potřeby analýzy čerpat i z oficiálních dokumentů a z ekonomických dat z moldavských, gruzínských a ruských státních statistických úřadů a centrálních bank, a pokud to bude třeba, i dalších institucí, například z dat MMF, Světové obchodní organizace a Světové banky. Při popisu ruské zahraniční politiky budou využita díla a sborníky odborníků na ruskou zahraniční politiku Rogerta E. Kaneta a Andreje Tsygankova, při popisu situace v Moldavsku/Podněstří a Gruzii/Abcházii během posledních třiceti let bude spoléhat na studie, analýzy a zprávy **teritoriálních expertů**, především z **Jamestown Foundation**, kteří mají dle zkušeností autora práce o post-sovětském prostoru unikátní povědomí a expertízu.

ČASOVÉ A PROSTOROVÉ VYMEZENÍ

Práce začíná rokem 1991, kdy se rozpadl Sovětský svaz, namísto již bývalého SSSR vzniklo Rusko a dalších čtrnáct nových států a na územích některých těchto států se rozhořely konflikty, které daly vzniknout de facto státům a pojmu zamrzlý konflikt. Končí rokem 2021.

Časové ohraničení analýzy je zároveň určeno i dostupností ekonomických dat, kdy například data o obchodu jsou dobře dohledatelná pomocí WITS (World Integrated Trade Solution), pracujícím s daty Světové banky, ovšem pouze do poloviny 90. let. Jiné ukazatele a data naopak končí rokem 2021, což definuje poměrně široké období, na kterém lze koncept a chování vybraných případů dostatečně prozkoumat.

Nabízelo by se práci rozvinout do současnosti (**do roku 2023**), kdy by bylo zajímavé zkoumat situaci před a po začátku rusko-ukrajinské války, která situaci v post-sovětském prostoru a jeho geopolitické i geoekonomické dimenzi významně změnila, ovšem zároveň mnohé z ruských finančních toků se staly složitě dohledatelné. Proto z důvodů omezeného rozsahu práce a toho, že práce byla vybrána a zadána dávno před začátkem války a nijak s ní nepočítala, bude od této výzvy v tomto výzkumu upuštěno.

Je otázkou, zdali popsaný významný ekonomický vliv Ruska v post-sovětském prostoru bude pokračovat i během pravděpodobně dlouho trvající války a zdali přetrvá i nadále, nebo jej tato geopolitická událost přebila a po konci války budeme svědky i konce zmiňované hegemonie a následného nového rozložení geoekonomických sil. V samotném závěru práce bude proto po zhodnocení zjištěných skutečností vyslovena prognóza dalšího vývoje, jakožto možná vybídka pro další studenty, kteří by chtěli v práci o geoekonomice Ruska a post-sovětského prostoru pokračovat

Teritoriální vymezení práce je jasné, s výjimkou třech pobaltských republik se bude jednat o prostor bývalého Sovětského svazu, jakožto **kolbišti** ruské neoimperální politiky a pozornost bude především věnována situaci v Moldavsku/Podněstří a v Gruzii/Abcházii.

Výběr států a de facto států, na kterých práce chtěla demonstrovat užitečnost geoekonomické disciplíny a provést analýzu ruského vlivu vycházel z toho, že v prostoru bývalého Sovětského svazu existovaly dlouhodobě jen čtyři de facto státy a zamrzlé konflikty – Podněstří, Abcházie, Jižní Osetie a Náhorní Karabach, přičemž Rusko bylo přímým patronem jen tří de facto států. Abych mohl ukázat vliv Ruska na dvě rozdílné země, musel jsem zvolit dvojice Moldavsko/Podněstří a Gruzie/Abcházie.

Tyto státy mají společné, že v rámci post-sovětského prostoru patří k těm menším, nemají příliš surovin, ropy nebo plynu, oba mají problémy se separatisty, oba mají na svém území ruskou armádu, obě tyto země nebyly aktivními členy „ruských“ post-sovětských uskupení, nebo tam nebyly vůbec, obě se snažily o integraci na Západ do struktur EU, nebo dokonce

NATO. Podobnosti jsou potom i mezi odštěpeneckými územími. Proto byly tyto příklady vybrány jako vhodné pro testování, bylo by totiž dle autora nepatřičné srovnávat Moldavsko s Kazachstánem nebo Gruzii s Běloruskem, protože tyto příklady se liší mnohem více.

Nicméně význam Gruzie je dle autora pro Rusko vyšší než v případě Moldavska. V rámci celkové ruské snahy konsolidovat a obnovit svoji velmocenskou pozici Gruzie byla, a stále je důležitým prvkem. Jak bude dále podrobněji rozebráno, Gruzie je pro svoji polohu jasnou křižovatkou mezi Evropou, Blízkým východem a Eurasií, a pro Západ tak představovala jedinou přijatelnou bránu do post-sovětského prostoru a do střední Asie, kde byly a jsou obrovské zásoby surovin a kde si byli Rusové po staletí jisti svým vlivem a dominancí, což se po rozpadu SSSR mohlo změnit. Proto začlenění Gruzie v rámci práce ukazuje, jak ruský vliv v jednom konfliktu a v jedné zemi Moskvě pomáhal držet si postavení v celém regionu. Podněstří a pro-ruské nebo neutrální Moldavsko jsou sice pro Rusko „branou“ na Balkán a garancí, že se tato země nepřipojí k Rumunsku, které by potom notně posílilo, ale i tak považuje autor právě Gruzii, a ne Moldavsko, za zemi pro Rusy důležitější.

Cílem bylo pracovat s konkrétními příklady, a ne se pouze omezit na abstraktní popis problematiky zamrzlých konfliktů a ruského vlivu na stabilitu mateřských zemí a širšího okolí.

Každý z těchto příkladů je, jak o tom bude v analytické části psáno podrobně, jedinečným případem, který nám, jak bude zmíněno v závěru, může sdělit zajímavé informace o tom, jak Rusko ekonomicky využívá a zneužívá těchto území a jak je ekonomicky drží ve svém vlivu.

VÝVOJ POJMU A DISCIPLÍNY GEOEKONOMIKA

Pojem „**geoekonomika**“ jak název vypovídá, odkazuje k zemi-prostoru, přírodním zdrojům, zdrojům bohatství, výroby, spotřeby a k tomu, jak tyto zdroje mohou být využity pro politické, strategické cíle daného národa. Všeobecně uznávaná definice ovšem neexistuje, a jak bude vidět z vývoje tohoto pojmu, mnoho autorů ji pojímá, chápe i používá různě.

Pojem geoekonomika je dnes přisuzován americkému bezpečnostnímu analytikovi a autorovi historických děl o strategiích a vojenství **Edwardu Nicolaei Luttwakovi** který po konci studené války vydal článek „*From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce*“, ve kterém v roce 1990 pojem geoekonomika výslovně zmiňuje. V článku reaguje na opadnutí rizika vojenského střetu mezi supervelmocemi – Spojenými státy a Sovětským svazem –, a na ústup geopolitických střetů. Geoekonomika se podle Luttwaka vyvíjí z geopolitiky a nahrazuje předchozí geopoliticko– vojenské střety a metody, „*kdy volný kapitál nahrazuje střelné zbraně, civilní inovace nahrazují vojensko-technologický pokrok, a silná pozice na trzích a jejich dobývání nahrazuje vojenské posádky a základny.*“ (**Luttwak 1990, s. 17**). Ovšem nemyslí si, že by konec vojenského soupeření znamenal nahrazení „světové politiky světovým obchodem“, kde budou hlavní roli hrát korporace. Ne, Luttwak zůstává u představy, že státy budou stále primárními aktéry mezinárodních vztahů, ve svém soutěžení o ekonomický zisk ale budou uplatňovat ekonomické metody. A toto ekonomické soutěžení bude mít navrch nad politickým (**Ibid, s. 21**) Pro Luttwaka geoekonomika nahrazuje geopolitiku (**Baracuhy 2015, s. 18**).

ČTYŘI GENERACE AUTORŮ A EXPERTŮ, KTEŘÍ PRACOVALI S TÍMTO POJMEM

Braz Baracuhy ve své práci „*Geo-economics as a Dimension of Grand Strategy*“ dodává, že pojem geoekonomika a jeho používání je staršího data, než Luttwakův článek z roku 1990, a v rámci akademické a expertní obce s ním různě pracovalo a chápalo jej řada autorů, které Baracuhy dělí do celkem čtyř generací (**2019, s. 20**).

První generace jsou „otcové zakladatelé“ geopolitiky, kteří se ale významně věnovali zdrojům, obchodu či dopravě, a tak užívali geoekonomickou analýzu. Jsou jimi Halford Mackinder, který kromě teorie heartlandu, ve které analyzuje potenciál Eurasie propojené infrastrukturou se všemi jejími zdroji, hovoří i o dopravě, obchodu a zdrojích a jejich významu pro britské impérium, nebo Albert Hirschmann, který se ve své knize *National Power and the Structure of Foreign Trade* věnuje Německu a tomu, jak využilo své předválečné obchodní dominance v Evropě k prosazování svých cílů. Dle Baracuhy nebylo geoekonomické přemýšlení cizí ani autorům poválečného Marshallova plánu, který měl obnovit zničenou Evropu, aby nepadla a eventuálně se i uměla bránit proti „socialistickým“

slibům Josifa V. Stalina (**Ibid, s. 20-21**).

Druhá generace jsou autoři píšící v 70. a 80. letech, kteří poukazovali na změny politické moci a bohatství ve světě, evropskou integraci, roli nejvyspělejších ekonomik G7 a vzestup mezinárodního obchodu atd. Jejich představitelem je dle autora Richard Rosecrance se svojí knihou *The Rise of the Trading State* (**Ibid, s. 21**).

Třetí generaci představuje Edward Luttwak, Pascal Lorot a další autoři, kteří se zabývají „koncem“ geopolitiky po konci studené války a jejím nahrazení geoekonomikou, jakožto hnací silou mezinárodního systému a uspořádání. Hodně se zabývají otázkou vzrůstu ekonomické (**sic**) síly Japonska a Číny a tím, jakou to vytváří výzvu pro Spojené státy, při dohadování celních a obchodních dohod. Samotnou geoekonomiku dle Baracuhy autoři chápou veskrze merkantilisticky, či jako obhajobu státního kapitalismu (**Ibid, s. 22**). Což lze například u Luttwaka vidět již v jeho původní práci: zaměření se na technologie a produkty s velkou přidanou hodnotou, podpora domácího průmyslu, upřednostnění vývozu před dovozem, omezení zahraničních investic a akumulaci kapitálu pro investice spíše dovnitř státu než vně (**Luttwak 1990, s. 20**), a toto omezení záběru je podstatou kritiky této generace.

Čtvrtá generace se podle autora navrácí ke kořenům, tedy k době geopoliticko-geoekonomické jednoty. V novém tisíciletí pokračuje proces multipolarity, nová centra, především v Indo-Pacifiku, ekonomicky, a již i politicky a vojensky rostou na významu a pozice Západu jako ekonomického vzoru dostává rány v podobě finanční krize 2008 nebo krize eurozóny. Autoři této generace analyzují a zabývají se nástupem nových ekonomických velmocí, především pak BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika), nebo uskupení velkých ekonomik G20, čínskou Hedvábnou stezkou nebo aktivitami v Africe, Ruskem a jeho využíváním surovin, Německem a jeho ekonomickou pozicí v Evropě, nebo bezpečnosti dodavatelského řetězce (**Baracuhy 2019, s. 23**).

Někteří autoři odlišují geoekonomiku od *ekonomické politiky, merkantilismu nebo liberálního ekonomického myšlení* (**Blackwill, Harris 2016, s. 30**). Nicméně z diskuse mezi těmito autory je zjevné, že je lepší a jednodušší považovat merkantilismus, liberalismus a další za podtypy geoekonomické strategie, které se mohou lišit ve svých způsobech a ideovém zabarvení, ale ne v otázce, zdali má stát ekonomicky posilovat svoji moc (**Ibid, s. 32**).

Je zřejmé, ale je to třeba uvést, že geoekonomiku nelze chápat jako jednu z mnoha ekonomických (*sic*) teorií jako je historicky **merkantilismus** (snaha o získání kolonií, trhů, omezení importu a podpora exportu s cílem hromadit kapitál, tedy zlato); **developmentalismus** (podpora průmyslu v zatím nerozvinutých zemích, zapojení se do mezinárodního politického, právního, obchodního a finančního systému volného trhu a liberalismu); **modernizace, což je vlastní vývoj Západu hnaný vývojem a inovacemi s přechodem k terciálnímu (služby) a kvartérnímu (znalosti) sektoru ekonomiky, nebo**

globalizace (přesun výrobních kapacit i dodavatelských řetězců do zahraničí, velká míra propojenosti a závislosti) (**Shahzad 2022, s. 24–26**).

Geoekonomika musí tyto ideje a ekonomický vývoj a stav zemí i světa reflektovat, a vědět, které ekonomické ukazatele, nástroje a možnosti sledovat. Pokud historicky byly pro určení síly národa a jeho geostrategie podstatná naleziště drahých kovů, tak později to byla naleziště ropy; mohly se analyzovat možnosti a rozvoj dopravy, komunikací a infrastruktury, podíl těžkého průmyslu nebo role rozvojových agentur a humanitární pomoci; technologická centra a výzkumné a vývojové ekosystémy, nebo státní šampiony a nadnárodní fondy a společnosti.

Blackwill a Harris uvádějí jako definici geoekonomiky „*že se jedná o využití ekonomických nástrojů k podpoře a ochraně národních zájmů s cílem dosáhnout kýžených geopolitických výsledků a ovlivnit (ve svůj prospěch) ekonomické akce ostatních států pro dosažení vlastních geopolitických zájmů.*“ (**2016, s. 21.**). Což by se dalo shrnout tak, že geoekonomika je „*používání ekonomických nástrojů pro geopolitické cíle*“ (**JBIC, 2023**). S touto definicí bude práce pracovat.

ANALÝZA – STRATEGIE

Autoři **Scholvin a Wigell** popisují, že pojem geoekonomika, navzdory jeho intuitivnímu chápání, není ještě zcela ustálen, proto kromě jeho oddělení od pojmu geopolitika a geostrategie, doporučují i jeho rozdělení na geoekonomiku jako **strategii** a jako **analýzu** (**2018, s. 73-74**). Pod **strategií** si představují „*zahraniční politiku, která odkazuje na využití ekonomických prostředků moci států pro dosažení strategických cílů*“, **analytický konstrukt** podle nich „*odkazuje k realismu v mezinárodních vztazích, ale zároveň k němu přidává i geografický rozměr, který je zahraniční politice a mezinárodním vztahům vlastní*“ (**Ibid, s. 74**). Geoekonomika, jako analýza, se tedy zajímá o zdroje ekonomické moci států a zkoumá, jak tyto ekonomické nástroje slouží státu či velmoci k ovládnutí nějakého území, nebo sféry vlivu, když se chce stát regionálním hegemonem, například.

Autoři dodávají, že Luttwakův koncept geoekonomiky je de facto postaven na realismu, protože navzdory roli mezinárodních korporací a globalizaci stále považuje státy za důležité jednotky mezinárodního systému, a navíc předpokládá jejich ekonomický konflikt o peníze a zdroje – *hru s nulovým součtem* –, a ne spolupráci a situaci *win-win* (**Luttwak 1990**). Tvrdí také, že prostředí 90. let, kdy se zdál konflikt zažehnán a západní svět byl ekonomicky na výsluní, nahrávalo spíše liberalismu než realismu (**Scholvin, Wigell 2018, s. 76**).

Dále popisují i jiné pohledy na geoekonomiku než byl Luttwakův **realistický**, a to autory, kteří odmítali roli státu a tvrdili, že „geoekonomika“ je o nestátních aktérech a „*bezhraničních mezinárodních vztazích*“ (**Scholvin, Wigell 2018, s. 78**). A také, že rozdíl je

v tom, že obchodníci a ředitelé firem dělají geoeconomiku, politici dělají geopolitiku atd. **Konstruktivisté** k tomu, dle těchto autorů, přidali, že geoeconomika je snaha „prodat“ místo nebo prostor v globalizované ekonomice, a že význam míst je dán diskurzem, strategiemi vidění světa, které to dané místo považují za žádoucí,“ čímž vlastně aplikovali na geoeconomiku svoji metodu *sekuritizace*. Což obohatilo debatu tím, že připomnělo, že v tomto případě geoeconomická tvrzení a teze nemusí odpovídat „realitě“, ale vlastnímu diskurzu (**Ibid, s. 79**). Závěrem tvrdí, že geoeconomický pohled a analýza pomohly překonat problémy **realismu** (*že vojenská moc je důležitější než ekonomická, aniž by se věnovala větší pozornost tomu, jak se ekonomická moc dá využít k dosažení geostrategických cílů*) i **liberalismu** (*který si na základě teorie vzájemné závislosti v propojeném globalizovaném světě myslel že konflikty – plně – ustoupí spolupráci a vzájemnému zisku*) (**Ibid, s. 81-82**).

Nicméně pro naše potřeby a propojení s dalšími koncepty a autory tato práce bude pracovat s chápáním geoeconomiky jako „geostrategické využití ekonomické moci a nástrojů“ a jako realistickou analýzou, která chce převést koncepty jako sféry vlivu a hegemonie do ekonomického chápání.

Mnoho autorů (viz níže) ale tvrdí, že lze stírat rozdíl mezi geopolitikou a geoeconomikou, a následně kritizují pojem geopolitiky v tom, že obsahuje všechny postupy a nástroje, které stát chce využít k dosažení svých geostrategických cílů v rámci své „*grand strategy*“ a tedy, že pro uchopení pojmu a analýzu problému není už vhodný. I v této práci bude proto pojem geopolitika od geoeconomiky oddělen, i když lze tvrdit, že obě disciplíny mají za cíl dosažení geostrategických cílů.

Pro definici pojmů si můžeme pomoci pasáží ze sborníků **Mika Aaltoly, Mikaela Wigella a Sörena Scholvina (2020)**, kde **Braz Baracuchy** definuje velkou strategii a geostrategii jednoduše jako „intelektuální konstrukt, který dává rámec a cíl (národní) zahraniční politice, a v sobě spojuje (všechny) dostupné prostředky pro dosažení cílů státu na mezinárodním poli, a to jak geoeconomikou, tak geopolitikou“ (**Baracuchy 2019, s. 15**) A poté rozlišuje geoeconomii a geopolitiku. **Geoeconomika** je pro něj: „*geostrategické využití ekonomické moci, kdy politici chtějí dosáhnout vytyčených geostrategických cílů kontrolou nad trhy, zdroji a pravidly a normami, kterými se řídí mezinárodní obchod, finance a ekonomika.*“ **Geopolitiku** definuje jako „*geostrategické využití moci a síly*“, *kdy v těchto případech stát využívá k dosažení cílů především diplomacii, vojenské prostředky a zpravodajské služby* (**Ibid, s. 15**).

Toto rozdělení na geoeconomiku a geopolitiku je ale příliš triviální a nabízejí se otázky, zdali u geoeconomiky platí podobné koncepty jako u geopolitiky, například *deterence, vyvažování, eskalace a bezpečnostní dilema*. Geoeconomiku i geopolitiku je potřeba důsledněji rozlišit, a kvůli tomu oddělit analýzu moci a zahraniční politiky nějakého státu od analýzy jeho strategie, která je buď zaměřená geoeconomicky, nebo geopoliticky. Obě totiž sledují rozložení moci na základě přírodních zdrojů, jako analytická metoda. Anebo jako strategie obě sledují ochranu a podporu národních zájmů (**Vasilovschi 2022, s. 272**).

Pro potřeby naší práce bude lepší chápat geopolitiku a geoeconomika jako oddělené strategie a možnosti analýzy. K jejich rozlišení můžeme v tento moment použít tuto matriku ze studie **Wigella a Antto Vihma**, kde v tabulce (2016, s. 6) rozlišují geopolitickou a geoeconomickou strategii a její nástroje (operace, cíle) a výsledky.

	GEPOLITIKA	GEOEKONOMIKA
Operace (aktér)		
<i>Způsoby/nástroje</i>	vojenské	ekonomické
<i>Viditelnost</i>	zjevné	skryté
<i>Logika strategie</i>	konfrontace	cílené a účelné „vyhovění“ a získání si
Efekt (cíl)		
<i>Vnímání hrozby</i>	vysoké	malé/střední
<i>Vyvolaná reakce</i>	semknutí se	odstředivé tendence
<i>Tendence chování a odpovědi</i>	protivyvažování (counterbalancing)/podvolení se a přidání se (bandwagoning)	„nevyvažování“ (underbalancing)

U několika nástrojů je potřeba se více zastavit, protože budou součástí naší analýzy ruské geoeconomické politiky a přístupu. Autoři tvrdí, že obvyklou odpovědí na hrozbu jsou u geoeconomiky **odstředivé tendence, nevyvažování a neschopnost jednat**. To si lze společně se strategií cíleného a účelného získávání si publika/států, (dalo by se říct dle zásady rozděl a panuj) představit jako postup a aktivity velmoci, která například ve chvíli (záměrně vyvolané) krize, finanční, energetické, surovinové, potravinové, či jiné, nabídne pomoc jen některým elitám, skupinám populace, (autonomním) oblastem, nebo státům, většinou za nějakou protislužbu. Toto „nespravedlivé“ a nerovné rozdělení potřebné pomoci vyvolává v daném uskupení, státě a společnosti tlaky, řevnivost a spory o nedostatečné zdroje a ve výsledku i odstředivé tendence, kdy jde solidarita a pospolitost stranou, ale aktéři mají tendence "kopat sami za sebe". (Příkladem může být energetické politika Ruska vůči západní, střední a východní Evropě, nebo reakce proti čínským sankcím a hrozbám odepření trhu některé západní zemi.)

Pozitivní geoeconomické, finanční a investiční operace, které mají cílený stát nalákat a přesvědčit k vykonání požadovaného cíle, mají velikou schopnost **korumpovat** elity v cíleném státu, které mohou začít, za zisk pobídek a ekonomických výhod, s agresorem „kolaborovat“ a vyplňovat jeho zadání. To především rozděluje společnost, místo aby ji to spojovalo proti nepříteli, čímž je stát oslabenější před dalším útokem ze strany agresora, zároveň může být tato zkorumpovaná skupina na agresorovi-donorovi finančně, a následně i existenčně závislá. Tím je možné, že potom se již pro zachování vlastního bezpečí stanou sami od sebe vykonavatelem původních plánů prvotního agresora (**Schlovin, Wigman 2016, s. 611**). Dle autorů je geoeconomika vhodným nástrojem k překonání problémů odporu a

balancování v rámci širší aliance států nebo v rámci jednoho státu a jeho společnosti a elit. Prvek korupce se tak stává velice důležitým vedlejším efektem „pozitivních“ geoeconomických strategií.

Negativní ofenzivní geoeconomické strategie pracují s principem odepření (suroviny, energie), strachu z toho co, to bude znamenat, a to vše s cílem podvolení se danému subjektu.

TYPY REGIONÁLNÍCH GEOEKONOMICKÝCH STRATEGIÍ

Wigell a Vihma rozdělují dnešní geoeconomické strategie a politiky regionálních velmocí do čtyř ideálních typů: *neoimperialistický*, *neo-merkantilistický*, *hegemonie* a *liberální institucionalismus*. (Wigell, Vihma 2016, s.141).

Neo-imperialistický přístup se snaží vytvořit *neformální říši* – systém na něm závislých států, které pomocí ekonomických nástrojů ovládá a kontroluje. Dle autorů jsou potom použité tyto ekonomické postupy: **silá** (sankce – ekonomické embargo, finanční blokáda, tyto nástroje jsou skutečně použité), **nátlak** (vytvoření hrozby, která je reálná, ale neuskuteční se, například vypnutí dodávek plynu,ropy),**vyčlenění** (daný stát je natolik slabý, že s ním lze jednoduše manipulovat jak je libo, takový stát je de facto vazalem – například používají tamní banky k praní peněz), nebo **korupce** (úplatky, odměny a další způsoby, jakými si získat poddajnost státu – především jeho elit).

Neo-merkantilismus je autory popsán jako strategie, která se zaměřuje především na obchod a drží se zero-sum logiky a soutěže o zdroje, trhy a odbytiště i technologie, a to vše s cílem spíše než vybudování sféry vlivu vybudování silné národní ekonomiky. Autoři považují za takové státy například dnešní Japonsko, Čínu nebo Brazílii. Jejich strategií je potom 1) dominance výroby nad spotřebou (a exportu nad importem); 2) výroba se zaměřením se na vyspělý průmysl a pokročilé technologie s vysokou přidanou hodnotou; 3) upřednostnění zvýšení podílu na trhu před absolutním ziskem, například záměrným „zlevněním“ výrobků; 4) omezování importu i zahraničních investic; 5) akumulace finančních rezerv.

Hegemonie je pro autory strategií, kdy ekonomicky silný stát chce po ostatních dodržování jeho pravidel, ale oproti neo-imperialismu se chce vyhnout nátlaku, sankcím atd.; a spíše spoléhá na *měkkčí nástroje*, na nabídku zboží a pomoci, na spolupráci a oboustranně prospěšné obchody. Dle autorů je jednoznačným příkladem Evropská unie, která svojí ekonomickou silou, přístupem k unijnímu trhu, ekonomickou pomocí může k sobě „přitahovat“ země kolem sebe (Středomoří, Balkán, východní Evropa), domáhat se

dodržování unijních pravidel a zásad, a tak ovlivňovat jejich domácí i zahraniční politiku. **Liberální institucionalismus** je strategií, které jde opět především o obchod, o ekonomickou stabilitu a růst země v rámci liberálního systému mezinárodního obchodu a vztahů. Oproti neo-merkantilismu, který je, pokud jde o zdroje a trhy, vysoce kompetitivní, zároveň je ale ochránářský, tak liberální institucionalismus spoléhá na multilateralismus a na vzájemné globální závislosti, vztahy a vazby, které mají předejít konfliktům, které nejsou pro daný stát výhodné. Dle autorů je takovým státem poválečné Německo.

GEOEKONOMICKÉ NÁSTROJE

VLASTNÍ ZDROJE EKONOMICKÉ SÍLY

Proto, aby stát mohl provádět geoekonomické strategie musí mít vlastní zdroje, ze kterých bude pramenit jeho ekonomická síla, kterou pak může využít. Nejedná se rozhodně pouze například o kvantifikovatelné – množstevní – ukazatele, jako je množství surovin, velikost HDP, velikost domácího trhu atd.

Ekonomická síla může být podle **Baracuhy** postavena na třech hlavních složkách: *trhy, zdroje, pravidla mezinárodního trhu a obchodu*.

- **Trh** autor definuje jako složku, která pokrývá velikost a význam domácího trhu v mezinárodním systému, jeho předpokládaný růst, přístup na tento trh, mezinárodní pohyb finančního kapitálu, investic a obchodu, možné vazby, vztahy a závislosti, které z toho vyplývají.
- **Zdroje** pokrývají oblast kontroly a přístupu k finančním, přírodním nebo technologickým zdrojům.
- **Pravidla** se týkají schopnosti vytvářet a měnit instituce a rámce pravidel, která definují a řídí mezinárodní ekonomiku (2019, s. 16).

Baracuhy dodává, že různé kombinace těchto složek potom vytvářejí různé sety geoekonomických nástrojů a strategií, které daný stát může použít. Tyto variace se mohou lišit od finančních a investičních strategií, tvrdých sankcí až po využití energetiky (**Ibid, s, 16**). Například Spojené státy a EU mohou využívat sílu amerického dolaru a schopnost ovlivňovat pravidla silou svého trhu a ekonomické síly, Čína může využít svého postavení dominantního zpracovatele a vývozce specifických surovin a produktů, jejichž vývoz může omezit, podobně tak Rusko nebo Saúdská Arábie, kteří mohou prostřednictvím ropných kartelů a dohod ovlivňovat světovou cenu ropy a plynu, nebo konkrétní stát od dodávek přímo odříznout.

Tyto strategie ale nemusí být jen *negativní*, jak by se z případů mohlo zdát. Finanční pomoc Západu Ukrajině, pozvání a přijetí do zóny volného obchodu nebo Světové obchodní organizace (WTO), investice do různých rozvojových projektů a joint ventures, eventuelně dodávky humanitární pomoci či transfer technologií by šlo považovat za příklady *pozitivních* kroků. Wigell a Vihma ale píší, že jejich výskyt a vliv nebyl v oboru mezinárodních vztahů a bezpečnosti zdaleka tak pokryt, jako u negativních strategií.

GEOEKONOMICKÉ NÁSTROJE – OBECNĚ

Autoři knihy *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft* Robert D. Blackwill a Jennifer M. Harris definují ve své stěžejní knize tyto nástroje a na příkladech jejich minulého a dnešního využití Spojenými státy, Ruskem, EU, Čínou, Velkou Británií, Japonskem, Saúdskou Arábií, Emiráty, či Katarem a Singapurem přibližují, jak jsou tyto politiky a nástroje myšleny, protože ne všechny jejich definice jsou ihned jasné. Mezi tyto nástroje tedy patří:

Obchod – Ten je definován jak pozitivně, jako stimul či motiv pro cílový stát, který jej může obohatit, nebo mu takto dodá potřebné zdroje, suroviny, či technologie, tak i negativně, kdy jej lze chápat jako zákaz vývozu do daného státu, nebo odepření přístupu na vlastní trh nějaké zemi, nebo konkrétnímu zboží. Tyto motivy mohou být maskované například za hygienické obavy, nicméně s tím samým efektem. Aby byly takovéto sankce efektivní, měl by trh zasaženého státu být poměrně izolovaný (například geograficky nedostupný pro jiné aktéry), nebo musí být stát, který odepře dovoz cizímu zboží pro ten daný stát významný, například pokud se jedná o jediného, velkého odběratele (**Blackwill, Harris 2016, s. 51-52**).

Investice – Dle autorů je dnes geoeconomická role peněz a investic, například v podobě ovládnutí toku domácích investic vně (*Outbound Direct Investment*), nebo zahraničních investic dovnitř státu (*Foreign Direct Investment*), velká a roste. Údajně na devadesát procent přeshraniční výměny dnes probíhá v penězích, a ne ve zboží, státy tak mohou přímo kontrolovat velký podíl těchto peněz (**Ibid, s. 53**). Například pomocí legislativy a prověřování těchto investic (screening) tyto transfery mohou zakázat, a tak vytvořit citelný tlak na daný subjekt, nebo samy mohou investovat státní peníze, například skrze státní podniky (*SOE – state owned enterprise*) nebo státní kapitálové fondy (*SWF – Sovereign Wealth Fund*) (**Ibid, s. 54**) Bylo doloženo, že tyto investice nesledují čistě jen ekonomické ukazatele, ale že cíl investic koreluje se státními zahraničně-politickými zájmy, a v některých zemích i „soukromé“ společnosti reflektují politická přání své vlády, oproti ekonomickému zisku (**Ibid, s. 54**)

Vedle investic lze zmínit i roli domů zasílaných peněz (*remittances*), které posílají z míst, kde pracují, domů pracovní dělníci-gastarbeitři. (Například někteří migranti ze zemí střední Asie – Tádžikistán, nebo Kyrgyzstán tvoří svými posílanými penězi velkou část tamního hrubého domácího produktu). Pokud by byly tyto toky peněz narušeny nebo přerušeny, mělo by to pro ty země vážné důsledky, protože tamní rodiny a následně i ekonomiky na tyto

peníze spoléhají (Leon-Ledesma, Piracha 2001, s. 1-3).

Ekonomické sankce jsou jedním z tradičních nástrojů, jak postihnout a pokusit se přinutit cizí stát ke změně politiky. Jejich efektivita je dle autorů odvislá od velikosti domácího, vlastního trhu, velikosti trhu cíleného státu a míry jeho zapojení do světové ekonomiky a podílu toho daného vyváženého nebo dováženého zboží, které chceme sankcionovat. Historicky je účinnost sankcí sporná, například dnešní sankce proti Rusku, zatím, nezměnily jeho politiku na Ukrajině, ale je pravděpodobné, že sankce proti Íránu pomohly změnit jeho chování kolem roku 2013 a přispět k podepsání jaderné dohody JCPOA. Lekce, které z toho plynou jsou jasné: sankce by měly být dobře definované a přesně cílené, a také by se na tomto tlaku měl podílet co největší podíl (počet států a firem) světové ekonomiky. Nicméně s tím, jak je jejich efekt pozvolný a výsledek v „nedohlednu“, lze říct, že sankce „nefungují, dokud fungovat nezačnou“. (Blackwill, Harris 2016, s. 58-59).

Kybernetické operace jsou rovněž autory zařazeny na seznam geoeconomických nástrojů. A to proto, že vedle představitelných útoků, které by spadaly do oblasti špionáže, zpravodajsko-diplomatických, informačních nebo vojenských operací, lze zde využít i kybernetické útoky a operace. Tyto útoky dle autora musí být podporované státem, a mít ekonomický motiv. (Ibid, s. 60) Například to může být masivní průmyslová špionáž a krádež znalostí a výrobních postupů, která je nejen velkým, ekonomickým problémem, ale následkem ztráty náskoku ve vědě, výzkumu a technologií i problémem strategickým. Stejně tak útok na finanční systém, či kritickou infrastrukturu daného státu, který jej má ekonomicky zasáhnout a způsobit škodu. V minulosti to mohl být čínský projekt 863, který měl cílit na americké technologicko-průmyslové know-how, nebo útoky na banky a rozvodné sítě. (Ibid, s. 61, 64, 65).

Ekonomická pomoc je „tradičním“ nástrojem (ekonomické) diplomacie i geoeconomiky. Příkladem může být humanitární pomoc, vojenská pomoc, rozvojová pomoc atd. (Ibid, s. 69). U ekonomické pomoci může být cíl, zisk okamžitý – pomoc za protislužbu, nebo dlouhodobý – zlepšení situace v daném státě a následná změna jeho chování a vztahů. Tato pomoc ale může být brána i jako negativní faktor, pokud bychom brali příklad, kdy nějaký stát záměrně podporuje stát jiný, který je na pomoc zvyklý ne-li závislý, a potom pomoc ukončí s cílem zhoršit situaci v daném státu, a tak nestabilitou ovlivnit buď jej, nebo jeho okolí.

Autor práce je přesvědčen, že nástroje jako korupce, státní slevy, subvence a dotace například na ceny energetiky, které jsou hluboko pod cenami tržními, jsou do tohoto rámce těžko zařaditelné.

Finanční a monetární politika státu je pro něj a pro projekci jeho geoeconomické moci důležitá. Nicméně nemusí být jen „základem“ pro geoeconomickou sílu, ale i nástrojem. Ten je potom dle autorů určen množstvím peněz daného státu ve světovém oběhu a jeho pozicí v mezinárodní ekonomice (například jako rezervní měna) (Aiyar, Illyina 2023). Tato oblast

se vztahuje například na pozici dolaru a eura ve světě, která je potom základem možnosti vynucovat si sankce na bankách, odepření online obchodování v dolarech atd. (**Blackwill, Harris, s. 78**). Dále je určena schopností státu si levně půjčovat peníze a schopnost ovlivnit cenu, za kterou si cizí stát půjčuje peníze. Což souvisí s problematikou držení dluhu (domácí vs. zahraniční věřitelé), eventuelně manipulací s úrokovou mírou, například prodejem cizích dluhopisů. (**Ibid, s. 81**).

Státní surovinová a energetická politika je určena velikostí státu na trhu s danou surovinou, či energií, jak v těžbě a výrobě (monopol) nebo v její spotřebě (monopson), tak jeho významem v dodavatelsko-zpracovatelském řetězci. (**Blackwill, Harris 2016, s. 90**)

To například odkazuje na to, že se v Číně zpracovává 80-90 procent tzv. vzácných kovů a zemin a Peking má na trh s nimi veliký vliv (**Ibid, s. 150**), přičemž největší naleziště jsou jinde: kobalt – 48 % Kongo, nikl – 21 % Indonésie/ 21 % Austrálie, lithium – 36 % Chile, (**Cohen 2023**), nebo na ruské postavení v eurasijské energetické infrastruktuře a jeho donedávna výsadní postavení na dovozu energií do Evropy. (**Blackwill, Harris, 2016, s. 198**).

Z výše uvedených obecných geoeconomických strategií a nástrojů lze vytvořit seznam těch, které by se mohly hodit na Rusko. Lze souhlasit s tvrzením Wigella, že dnešní Rusko se chová **neo-imperialisticky**, využívá svého velmi silného postavení v energetice a její globální síti, velikosti svého trhu a kapitálu (v porovnání se svými menšími sousedy v prostoru post-sovětského svazu), i své zkušenosti s predátorskými a ilegálními praktikami, aby si skrze svoji geoeconomickou sílu a nástroje vynutilo vliv a udrželo si dominanci ve svém sousedství.

K tomu využívá zamrzlé konflikty, kvazi-státy a separatistická území, skrze které tlačí na jejich mateřské státy a zároveň ekonomicky tlačí a oslabuje tyto státy, aby s problémem těchto území, nebyly schopny nic udělat.

Pro připomenutí Wigell u tohoto typu chování a politiky považuje za důležité nástroje tyto:

síla (sankce – ekonomické embargo, finanční blokáda, tyto nástroje jsou skutečně použité), **nátlak** (vytvoření hrozby, která je reálná, ale neuskuteční se, například vypnutí dodávek plynu, ropy), vyčlenění (daný stát je natolik slabý, že s ním lze jednoduše manipulovat jak je libo, takový stát je de facto vazalem – například používají tamní banky k praní peněz), nebo **korupce** (úplatky, odměny a další způsoby, jakými si získat poddajnost státu – především jeho elit).

Společně s politikami, které definoval **Blackwill a Harris (viz výše)**, nám to pomůže při definování rámce, který využijeme k vlastní analýze. Přestože již nyní na základ znalosti tématu nepředpokládám, že by byly využity všechny oblasti/nástroje z těch, které jsem definoval, stejně si dovolím již teď vyškrtnout kyberoperace, které v rámci své definice v tomto případě nebyly ekonomického charakteru, a pokud byly proti Gruzii, Moldavsku

použity, tak v rámci oblastí zpravodajství, informačních operací, nebo válečného konfliktu 2008, a ne pro průmyslovou špionáž. Kromě toho, zjistit o tom informace z důvěryhodných veřejných zdrojů by bylo těžké.

NÁSTROJE DEFINOVANÉ AUTOREM

Ekonomická a obchodní závislost

Rusko může využít finanční pomoci, investic či přístupu na trh a celních preferencí, aby si získalo země a separatistická území (nebo jejich ekonomické a politické elity) na svoji stranu, a to vytvořením výhodného, „oboustranně“ prospěšného obchodního vztahu.

Energetická závislost

Rusko je významným exportérem a tranzitní zemí pro energetické zdroje. Může si dovolit, krátkodobě, dát výhodnou cenu za plyn, ropu, elektřinu, aby si koupilo místní obyvatele i elity. Rusko ale může ceny zvednout, i nad normální tržní hodnotu, a pokud si daná země nemůže dovolit platit, Rusko může požadovat změnu zahraniční politiky, vyvolat či dokonce přispět k pádu vlády, eventuálně privatizací a odkoupením energetické a kritické infrastruktury jen dále upevnit svou pozici v ekonomické a politické sféře daného státu.

Kontrola a akvizice klíčových podniků a kritické infrastruktury

Rusko má oproti jiným zemím v post-sovětském prostoru veliké zásoby surovin, tedy dostatečný kapitál, který se nebojí využít. S ohledem na to, jaký význam má pro Rusko energetika a jeho energetická bezpečnost a politika, je přirozené, že se snaží ovládnout klíčovou energetickou infrastrukturu v regionu, aby mohl ruský plyn proudit k cílovým odběratelům (Evropa, Turecko, Čína a východní Asie), a také aby mohlo kontrolovat toky energií i z dalších post-sovětských republik, především ze střední Asie, a tím si zajišťovat jejich spolupráci. Proto nakupuje, většinou přes státní a polostátní energetické firmy, jako je Gazprom, lokální podniky a infrastrukturu, především energetickou. Díky tomu si ponechává vliv na ekonomickou sféru života v těch zemích a také to Rusku poskytuje možnost dostat se k místním (obchodním) elitám, které ruské zdroje energie pro průmysl, například, nutně potřebují a mohou tak hájit jeho zájmy.

Finanční, humanitární a rozvojová pomoc

Rusko může přímo poskytnout daným zemím, či separatistickým územím a de-facto státům pomoc, kterou potřebují – peníze, potraviny, zbraně atd. Může tím získat pozitivní image a dobré vztahy s místní populací nebo s místními elitami, které pak mohou Rusku nabídnout nějakou protislužbu. Tato pomoc může přijít v těch opravdu těžkých chvílích, kdy cena za ni bude nejvyšší. Pokud je naopak takováto pomoc po dlouhé době zemi odepřena, může vzniknout špatná socio-ekonomická situace, začít se projevovat nespokojenost a docházet k

nepokojům, které lze pak nasměrovat „správným směrem“ a které mohou pomoci dosadit do čela země Moskvě přijatelnější a vstřícnější politickou skupinu.

Měna a finanční vliv

Rusko může podporovat v daných zemích a na separatistických územích užívání ruského rublu, nebo ruského finančního systému, například ruského platebního systému MIR.

Další nástroje a strategie

Rusko užívá „jakýchkoliv prostředků, které mu mohou posloužit“, následující ale stojí za zvláštní zmínku, zároveň stojí trochu stranou – jedná se o **povolení pracovní migrace do Ruska a korupci**.

Povolení pracovní migrace

Podle **Nikity Lomagin** Rusko může tuto „ekonomickou zbraň“ uplatňovat proto, že k roku 2007 bylo dle zprávy OSN v Rusku na 12,9 milionů pracovních migrantů z bývalého Sovětského svazu, především ze střední Asie ale i Kavkazu, Ukrajiny, Běloruska a Moldavska, přičemž jen 2,1 milionů jich mělo k roku 2007 pracovní povolení. Rusko regulací počtu migrantů může tvrdě trestat dané země. Zaprvé, Rusko „odsává“ přebytečnou mužskou pracovní populaci, která nemá doma dostatek pracovních příležitostí a jako nezaměstnaná skupina by mohla pro dané státy představovat vážný ekonomický i bezpečnostní problém; za druhé, objem peněz, které byly z Ruska posílány zpět, byl dle Světové banky v roce 2014 10-12 miliard USD, což dle zprávy OECD představovalo u Tádžikistánu 42 % HDP; Kyrgyzstánu 30 % HDP; Moldavsku 26 % HDP, Arménii 17,9 % HDP a Gruzii 12 % HDP. (**Lomagin 2019, s. 174**)

Korupce

Korupci, provázející geoeconomické aktivity jako investice nebo finanční pomoc, uvádějí jak **Wigell a Vihma (2016, s. 611)**, tak **Blackwill a Harris (2019, s. 245)**, kteří ji označují za hrozbu. Kromě akademiků ji ale za hrozbu považuje i dnešní prezident USA Joe Biden „*Russia over the last decade or so has used another foreign policy weapon. It uses corruption as a tool of coercion to keep Ukraine vulnerable and dependent. So pursue those reforms to root out corruption. It's not just about good governance. It's about self-preservation. It's about your very national security*“, jak řekl ve svém projevu v Kyjevě v roce 2017. (**MacLachlan 2019, s. 1**). Proto se jí budu také věnovat a všimnout si, jakou roli hrála ve mnou zvolených případech.

Dle grafů ze studie **Carnegie Institute (Chayes 2014)** z roku 2014 je vidět jasná korelace mezi indexem „padlých států“ a vnímanou mírou korupce dle Transparency International. Studie ji proto vnímá jako hrozbu, která může vést k dalším hrozbám a problémům jako je

propojení států a mezinárodního zločinu, zhoršování ekonomiky atd. Jiné studie ji považují za záměrnou praktiku zahraniční politiky (**MacLachlan 2019, s. 2**), která využívá strategických závislostí jiného státu: jako je vývoz energie, klíčové investice do infrastruktury nebo dluhové pasti, které už samy o sobě oslabují stát a ztěžují mu bránit se proti korupci a eventuálnímu *elite capture* („koupení si/zkorumpování elit“) nepřátelským státem, v našem případě Ruskem.

ZAMRZLÉ KONFLIKTY A DE FACTO STÁTY

V Eurasii neodpovídá klasická politická mapa skutečnému stavu světa. V prostoru bývalého SSSR se nachází sice jen 12 států (nepočítáme pobaltské republiky), ale k roku 2008 tam existovaly i čtyři politické entity – Podněsterská moldavská republika/Podněstří; Republika Abcházie; Republika Jižní Osetie, Republika Arcach/Náhorní Karabach. Ty byly *de jure* součástí svých mateřských států (Moldavsko, Gruzie, Ázerbájdžán), které uznává mezinárodní společenství, ale které nekontrolovaly celé své území ani hranice, *de facto* ale byly na svých mateřských státech nezávislé, byť někdy pod silnou kontrolou a vlivem svých patronů Ruska nebo Arménie.

Tyto entity a území jsou předmětem výzkumu v mezinárodních vztazích a geopolitice (**Riegl – ÚMV 2012**) a nazývají se kvazi-státy, neuznané státy apod., my budeme užívat pojem de-facto stát. Tyto de-facto státy nejsou všechny stejné a ani nemají stejný původ. Dle poslední platné sovětské ústavy z roku 1977, tzv. „brežněvovy ústavy“, měla Abcházie status autonomní republiky, Jižní Osetie a Náhorní Karabach byly autonomními oblastmi a Podněstří před rokem 1991 administrativně v rámci SSSR vůbec neexistovalo. Dle ústavy měly autonomní republiky i oblasti v případě secese „mateřské“ svazové republiky – Gruzie a Ázerbájdžán – od SSSR právo se rozhodnout, co se s nimi stane, tedy i právo vystoupit z nového státu.

To v praxi nebylo vůbec respektováno. Tato území a jejich obyvatelé a elity si ve chvílích rozpadu SSSR chtěli z mnoha důvodů jít vlastní cestou, ale to jim svazové republiky nechtěly dovolit a ve všech čtyřech případech tento spor přerostl v ozbrojený konflikt. Tragické bylo, že na těchto územích po desítkách let pod ruskou, nebo sovětskou vládou žily rozdílné skupiny obyvatelstva, takže konflikt mezi separatisty a centrální vládou následně přerostl v etnické čistky.

Tyto konflikty za nezávislost ale měly společné to, že se jich přímo zúčastnili i externí hráči, především pak Rusové a Arméni, kteří podpořili separatisty v boji proti mateřským armádám a státům finančně, hmotně a někdy se i přímo zapojili do bojů. Nové státy neměly možnost společným silám separatistů a Rusů, popřípadě Arménů, vzdorovat a separatisté byli schopni z daného území vyhnat oficiální armády těchto států a dané území obsadit. Následně klesla intenzita bojů a většinou následoval klid zbraní, nebo příměří, čímž se fronta zastavila a vznikla de facto hranice mezi územími. Ale ani Gruzie, Moldavsko, nebo Ázerbájdžán nechtěly dovolit těmto územím se odtrhnout a žádná mírová smlouva, oficiální překreslení

hranic ani uznání nových entit se nerealizovalo. Stal se z toho *zamrzlý konflikt*.

Tato území navíc oficiálně na začátku neuznalo ani Rusko, nebo Arménie a zároveň si je nechtěly připojit k sobě, pravděpodobně z důvodů silné mezinárodní reakce. Tato území zůstala „ve vakuu“ a postupně se zde vyvinula místní správa, úřady, ministerstva armády atd., a musela začít řešit normální „státní“ záležitosti jako obchod, finance, hospodářství, vzdělání, zdravotnictví, důchody, bezpečnost atd.

Rusko, respektive Arménie nicméně zůstaly bezpečnostními garanty těchto území a podporovaly je hmotně, finančně i diplomaticky. Rusko, které mělo ambice ovlivnit svůj vliv v regionu, mohlo využívat těchto území, a tím, že by umožnilo, aby se konflikt znovu rozhořel, zvyšovalo tlak na Kišiněv, Tbilisi nebo i Baku a Jerevan (Rusko bylo považováno za garanta arménské bezpečnosti proti Baku a Ankaře).

ENERGETICKÁ BEZPEČNOST

Energetické bezpečnosti (*energy security*) se věnuje pozornost minimálně od ropného šoku v roce 1973, kdy Arabové v solidaritě s Palestinci potrestali Západ za jeho podporu Izraele a utnuli vývoz ropy. Tento pojem má mnoho definic a pro přiblížení jeho významu lze použít text **Aliaksandra Novikaua - Conceptualizing and Redefining Energy Security: A Comprehensive Review z roku 2021**. Tam **Novikau** odkazuje na **Daniela Yergina**, který se zaměřuje na dostupnost (fyzickou i cenovou) energií, dále na **Douglase R. Bohiho a Michaela A. Tomana**, kteří ji definují takto: „*energetická bezpečnost se vztahuje ke ztrátě ekonomického blahobytu, ke které může dojít v důsledku změny ceny nebo dostupnosti energie,*“ a **Scott Victor Valentine** takto: „*souhrnná schopnost uspokojit poptávku po energii prostřednictvím existujících zdrojů dodávek*“, což by se dalo shrnout tak, že se obě definice zaměřují především na soci-ekonomickou rovinu problematiky. A proto je pro tuto práci lepší definice energetické bezpečnosti, „*jako schopnost ekonomiky zaručit dostupnost dodávek energetických zdrojů udržitelným a včasným způsobem, přičemž cena energie je na úrovni, která nebude mít nepříznivý vliv na ekonomickou výkonnost ekonomiky,*“ jejímž autorem je **Asia Pacific Energy Research Center (APEREC)**. Tato definice je lepší, protože v post-sovětském regionu sice zdroje jsou, ale Rusko je neumí nebo nechce doručit včas, eventuelně za přijatelných podmínek pro dané státy a jejich hospodářství, a tím si Rusko z neschopnosti některých zemí zajistit přísun energií dělá svoji výhodu, **svoji energetickou zbraň (Ren 2020)**.

ENERGIE JAKO ZBRAŇ

Strategické cíle ruské zahraniční energetické politiky jsou přirozeně podřízeny širším souvislostem cílů ruské zahraniční politiky.

Dle **Roberta Larssona** Rusko aktivně využívá energetiku, aby trestalo země kolem sebe, přičemž mezi vládou Borise Jelcina a Vladimíra Putina k roku 2007 nebyl větší početní rozdíl výpadků dodávek nebo jejich přerušení, lze tedy klidně říct, že toto je *modus operandi* ruského chování (**Liuhto 2010, s. 34**). Dodává, že podle další **Larssonovy** studie potom na 40 % útoků mířilo na baltské země a 40 % na Gruzii a Bělorusko, uvádí buď politické nebo ekonomické důvody, přičemž ekonomické převažovaly (**Ibid. s. 35**). **Larsson** shrnuje, že Rusko využívalo energetiky k těmto důvodům: 1) přerušení dodávek (úplné nebo částečné); 2) hrozby přerušení dodávek (skrytě nebo zjevně); 3) cenová politika (výhodné či nevýhodné); 4) využití stávajících energetických dluhů; 5) vytváření nových energetických dluhů; 6) (nepřátelské) převzetí společností a infrastruktury (**Larsson 2006–177; Liuhto 2010, s. 37**).

Jak píše ve své práci **Liuhto (Ibid 2010)**, ruské cíle zahraniční politiky lze rozdělit, jak to udělal ve své knize *Cold Peace: Russia's New Imperialism* Janusz Bugajski. **Liuhto** vyjmenovává šest širších cílů v ruské zahraniční politice:

- 1) rozšíření zahraničněpolitického vlivu v bývalém SSSR;
- 2) podpora vytváření ekonomických energetických monopolů prostřednictvím cílených opatření, která umožní zahraniční investice a výkupů strategické infrastruktury;
- 3) upevnění politické závislosti na ruských energetických dodávkách a kapitálových investicích;
- 4) omezování západních investic do energetiky a rozšiřování jeho vlivu v ruské sféře vlivu a okolí;
- 5) obnovení globálního vlivu s využitím východní Evropy a bývalého postsovětského prostoru jako odrazového můstku pro obnovení širší sféry vlivu. převažujícího vlivu a velmocenského postavení; a
- 6) odstranění unipolarity Spojených států prostřednictvím narušení vztahů mezi Evropou a USA.

RUSKO – ZAHRANIČNÍ POLITIKA, ENERGETIKA

Vladimír Putin si byl vědom významu ekonomiky a surovinového bohatství Ruska pro prosazování jeho cílů, toto chápání využití ekonomiky pro politické cíle bylo jasně zmíněno v dokumentu Koncept ruské zahraniční politiky z roku 2000 (**Tajchman 2020, s. 11**). Zároveň Rusko ekonomicky potřebuje vysokou, stabilní a předvídatelnou cenu ropy a plynu, což ohrožuje potenciální pronikání amerického vlivu do oblasti Kaspického moře a střední Asie. Mohlo by dojít ke snížení ceny ropy, Rusko by přišlo o trhy v jižní Evropě a Středomoří. Zisky z ropy a plynu totiž tvořily kolem 45 % ruských zisků (**Kocaman 2005, s. 3**).

Anatolij Čubajs, vlivná osoba Jelcinovy administrativy a privatizace v Rusku v 90. letech a prezident RAO UES v roce 2003 prohlásil, že Rusko by mělo založit „liberální impérium“ v tom smyslu, že by expandovalo ekonomicky a skupovalo by, nebo jinak získávalo strategické podniky v okolních post-sovětských zemích, čímž by si obnovilo svoji pozici a moc (**Papava 2009, s. 204**). Tento koncept lze vnímat i jako energetické impérium (**Dzebiashvili 2020, s. 40**).

Podle Andreje Tsygankova se Rusko také snaží používat nástrojů měkké síly, jak ji definoval Nye, v článku „If not by Tanks, Then by Banks? The role of Soft Power in Putin’s Foreign Policy“ z roku 2006 se zaměřuje na ruské využití etnických, kulturních, sociálních a ekonomických vazeb, které Rusku v okolních zemích historicky zůstaly jako dědictví carské a sovětské nadvlády (**Tsygankov 2006**).

Dodává, že využití této síly ke konsolidaci ruské pozice v post-sovětu se liší dle ruských zahraničně politických škol. Západníci nevidí žádný větší smysl v ruské snaze konsolidovat post-sovětský prostor, Rusko by se mělo snažit orientovat a integrovat do Evropy a na Západ. Navíc jsou tito autoři spíše zastánci výhod demokracie a liberalismu, nelibě proto nesou Ruské snahy utlumit společenské změny na Ukrajině nebo vztahy s autokraty. (**Tsygankov 2006, s. 1085**). Imperialisté jsou naopak pro integraci a obnovení vlivu, jak geopolitickými, tak klidně geoekonomickými prostředky. Poslední definovaná skupina, označená jako „stabilizátoři“ jsou pro integraci, ale vedle využití tvrdé síly (sankcí a energetických a surovinových „zbraní“) podporují i ryze ekonomickou hodnotu této integrace a obhajují ji jako všeobecně výhodnou (**Ibid, s. 1085-1087**). Tsygankov ještě dodává, že dle něj je Vladimír Putin nejspíše stabilizátorem, respektive statistou, který chce z Ruska udělat suverénní velmoc, ale myslí i na ekonomickou stránku integrace a v post-sovětském prostoru chce ovládat a kontrolovat energetickou soustavu, aby tak mohl chránit zdroj, který má Rusku přinést zdroje obnovit svoje postavení (**Ibid, s. 1088, 1091**)

TABLE 1
EXPLOITING SOFT POWER IN RUSSIA'S FOREIGN POLICY: KEY SCHOOLS

	<i>Westernisers</i>	<i>Stabilisers</i>	<i>Imperialists</i>
Objective of exploiting soft power	Western-style democracy	Stability and security	Political and economic dominance
Method of exploiting soft power	Tacit cooptation	Mixture of cooptation and coercion	Coercion <ul style="list-style-type: none"> ● Political pressures ● Economic sanctions ● Support for separatism
Awareness of soft power positive sum potential	Yes	Yes	No
Attitude toward hard power and military force	Should be minimized	Remains essential	Remains essential

(Tsygankov 2006, s. 1087)

Tsygankov explicitně testuje tento koncept měkké síly na ruském vlivu na jižním Kavkaze. Zmiňuje, že Rusko má měkkou sílu a výhodu například v platech a pracovních příležitostech (tedy že je cílem pracovní migrace), z které lze ale udělat i zbraň proti domovským státům. Tvrdí, že v Rusku pracují každý rok 2 miliony Azerbajdžánců, 1 milion Arménů a půl milionu Gruzínců a jejich peníze tvoří desítky procent lokálních HDP (Tsygankov 2006, s. 1092).

SOFT POWER IN PUTIN'S FOREIGN POLICY

TABLE 2
EXPLOITING SOFT POWER IN THE CAUCASUS: KEY RUSSIAN SCHOOL

	<i>Westernisers</i>	<i>Stabilisers</i>	<i>Imperialists</i>
Secessionism in Georgia and Azerbaijan	No recognition Work with central government	No recognition Political dialogue with both sides	Political recognition and/or incorporation into Russian Federation
Labour immigration	Encouragement and integration	Encouragement and integration	Imposing immigration restrictions
Economic interdependence	Promotion	Selective promotion for modernization and security needs	Selective promotion for political domination needs
Chechnya settlement	Democratic elections	Support for existing pro-Moscow leadership	Maintaining military presence

(Tsygankov 2006, s. 1093)

RUSKÁ POZICE V POST-SOVĚTSTSKÉM PROSTORU

HROZBA BAREVNÝCH REVOLUCÍ

Rusko chce ovládat Moldavsko, a především Gruzii a zbytek regionu i kvůli hrozbě tzv. barevných revolucí, které začátkem tisíciletí v Gruzii, Ukrajině a Kyrgyzstánu svrhly místní zkorumpované nedemokratické režimy. Nové, demokratické potom byly Kremlem brány jako hrozby pro Putinův způsob vlády v Rusku (**Ambrosio 2009, s. 2**). Proto se proti této hrozbě začal bránit. Z pěti autoritářských strategií, které Thomas Ambrosio pro Rusko ve své knize definoval, pro Gruzii platí především strategie *subvert – rozvratu* (tedy oslabovat demokratickou vládu a podkopávat její snahu o reformy a úspěch sankcemi, korupcí, energetickým nástroji atp.) a v menší míře *bolster – podpora* (tedy cílená podpora dané nedemokratické vládě, formou investic, odepsání dluhů, levné energie atp.) (**Ibid., s. 206-207**).

Kreml vnímal proces liberalizace, demokratizace v post-sovětském prostoru se znepokojením, ale ve chvíli, kdy po růžové revoluci v Gruzii 2003, pádu vlády Eduarda Ševarnadze a zvolení Michaila Saakašviliho následovala oranžová revoluce na Ukrajině 2004, kdy se dostal po volbách k moci ne-ruský kandidát Viktor Juščenko namísto pro-ruského Viktora Janukovyče; a následně i tulipánová revoluce v Biškeku, kdy musel odejít dlouholetý prezident Askar Akajev do exilu, to Putin vyhodnotil jako existenční hrozbu, proti které se musí bránit.

HRA VELMOCÍ

Význam energetiky a surovin (plynu, ropy a dalších) pro Ruskou (geo)ekonomickou existenci a moc dokládá i jedno z doporučení expertů RAND Corporation, jak s Rusy vést dlouhodobé soupeření, ale ne boj – doporučují zaměřit se na zvýšení americké těžby a přechod na alternativní zdroje energie, což má stlačit ceny suroviny dolů a také snížit závislost Západu na ruských dodávkách. V porovnání s ostatními nástroji (zbrojení, informační operace atd.) je hodnocen jako nejvhodnější (*impact-likelihood-cost/risk* matrice) (**RAND 2019b**).

Navzdory tomu, že ruské ekonomické zdroje nejsou tak velké jako zdroje USA nebo EU je Rusko schopno poskytovat ekonomické benefity svým sousedům a jejich elitám (**Lomagin 2019, s. 170**).

V ruských národních strategických a zahraničně politických dokumentech je oblasti (geo)ekonomiky věnována pozornost. V dokumentu **Koncept zahraniční politiky Ruské federace (2008)** se píše: „*Společně s vojenskou silou států se v současnosti uplatňují*

ekonomické, vědeckotechnické, ekologické, demografické a další faktory, a informační faktory se dostávají do popředí jako hlavní faktory vlivu státu na světovou ekonomiku a mezinárodní vztahy,“ a v **dokumentu z roku 2013** se dodává, že „nová centra ekonomického růstu a politické moci stále více přebírají odpovědnost za své příslušné regiony. Regionální integrace se stává účinným prostředkem ke zvýšení konkurenceschopnosti zúčastněných států. Síť a sdružení, obchodní pakty a další ekonomické dohody, stejně jako regionální rezervní měny, slouží jako nástroje ke zvýšení bezpečnosti a finanční a hospodářské stability,“ a pojmenovává tyto ruské snahy o integraci zemí SNS. (**Koncepce zahraniční politiky RF 2013**). A Andrej Illarionov, bývalý ekonomický poradce prezidenta Vladimíra Putina označuje ruskou politiku od poloviny nultých let za Rusko s.r.o., kdy geopolitika a geoekonomika jsou pro Moskvu jedno a totéž (**Lomagin 2019, s. 171**).

Národní šampioni v bankovníctví, telekomunikacích, surovinách a energetice, jako například Gazprom nebo Rosněft, jsou v Rusku významným nástrojem ekonomického vlivu, nad kterým si Kreml ponechává vliv a kontrolu (**Kanet 2019, s. 171-172**). Sám Vladimír Putin přiřazuje ropě a plynu velikou roli ve snaze postavit Rusko finančně a ekonomicky zpět na nohy.

Podle **Michaila A. Molchanova** je Rusko největším světovým producentem a předním světovým vývozcem zemního plynu, třetím největším producentem a druhým největším vývozcem ropy, a šestým největším producentem a třetím největším vývozcem uhlí. Je třetím největším výrobcem jaderné energie a čtvrtým největším výrobcem elektřiny na světě. Ruské zásoby zemního plynu tvoří čtvrtinu celkových zásob na planetě. A Rusko je také třetím největším spotřebitelem energie na světě (**Tsygankov 2019, s. 181**).

Rusko má obrovské zásoby plynu a je druhým největším vývozcem. Zároveň jeho státní plynárenská firma GAZPROM vydělala mezi lety 2005 až 2018 1, 6 bilionu USD (**Tajchman 2020, s. 12**). A proto si občas může dovolit dát slevu, jako to mělo být v roce 2010, kdy za sníženou cenu za plyn Ukrajina souhlasila s pronájmem námořní základny na Krymu Rusku až do roku 2042. (**Ibid, s. 12**).

A Rusové od tohoto chování ani nehodlali upustit. Pokud by okolní státy, jmenovitě Ukrajina, Moldavsko a Gruzie, projevíly vážný zájem o to být součástí evropských ekonomických struktur, tak by Rusko mohlo zvolit různé formy nátlaku a trestu za toto chování, například kontrolu kvality potravin, omezení investic, nebo vyhoštění pracovních migrantů z daných zemí. (Алексашенко, С. (2014). Ekonom Sergej Alexašenko dodává, že vyhoštění migrace by se k roku 2014 mohla týkat až 50 tisíc Gruzínců a 1 milionů Moldavanů ročně (v ten moment byl v Rusku 24 tisíc Gruzínců a půl milionu Moldavanů) a zahraniční investice dělali v případě Moldavska 70 milionů USD ročně (**Ibid**).

Rusko nechtělo do sféry svého vlivu vpustit ani Američany do Kaspiku, ani státy EU do východní Evropy, stejně jako Čínu a kohokoliv jiného.

ANALYTICKÁ ČÁST

PODNEŠTRÍ

Moldavsko bylo součástí SSSR, nicméně historicky mělo silné vazby k sousednímu Rumunsku, kdy historicky a mezi válkami bylo jeho součástí, moldavský jazyk je rumunskému velice podobný. Podněstří naopak mělo silnou sovětskou identitu a etnicky bylo toto území také více heterogenní, s početnými skupinami Rusů a Ukrajinců, ale nebylo administrativně samostatnou jednotkou. (Ciobanu 2021). Po rozpadu SSSR se toto území z obav o „rumunizaci“ Moldavska chtělo osamostatnit, čímž začala občanská válka. Ta díky přítomnosti sovětské 14. armády, která se fakticky přidala na stranu separatistů, zapříčinila rozdělení Moldavska na dvě části, přičemž ruská armáda, která je trvale dislokovaná v Podněstří, garantovala podmínky příměří a také chránila jedno z největších skladů vojenského materiálu ve Evropě v Cobasne (Dura 2010, s. 6; Minzarari 2022, Popescu 2003).

Základní ekonomické informace o de facto státech a jejich struktuře HDP v roce 2014

Table 1. Basic information about the *de facto* states and the structure of their GDP in 2014

Name of <i>de facto</i> state	Area in km ²	Population in thousands	GDP in millions of USD ^b	Structure of GDP in percentages		
				Primary (A)	Secondary (I)	Tertiary (S)
Abkhazia	8 665	243	467 ^a	4,8 ^a	8,1 ^a	87,1 ^a
South Ossetia	3 900	51	93 ^e	3,5 ^e	2,0 ^e	94,5 ^e
Artsakh	11 458	151	454 ^c	18,7 ^c	16,9 ^c	64,4 ^c
Transnistria	4 160	476	870 ^d	5,7 ^f	28,2 ^f	66,1 ^f

^a *Obem i dinamika valovogo vnutrennego produkta – 2015 god*, but according <http://www.ved.gov.ru/exportcountries/ab/> it was 709,3 mln USD (probably figure for purchasing power parity); ^b prognosis for South Ossetia according *Strategiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya Respubliki Yuzhnaya Osetiya do 2030 goda* for 2014 was unrealistic 176 mln USD; ^c Nagorno Karabakh in figures 2015; ^d *O Pridnestrove – Ekonomicheskii potencial*; ^e *Yuzhnaya Osetiya i karlikovye strany i territorii mira* (figure for 2013), real estimate for 2014 is 87 mln; ^f *Statisticheskii ezhegodnik 2015*.

Source: own elaboration.

(Baar, Baarová 2017, s. 275)

Ekonomicko-energetický model

Podněstří bylo v období SSSR oblastí s vysokou koncentrací těžkého kovoprůmyslu. Dnes, ovšem s orientací na ruský, a ne moldavský trh, tyto podniky vytvářejí 50 % tamního HDP (k roku 2012 to byla 1 miliarda USD). Export je hlavním zdrojem příjmů Tiraspolu, z 700 milionů USD za rok 2012 se do vlastního Moldavska vyváží zboží za 250 milionů USD, do Ruska za 154,7 milionů USD a dále do Rumunska, Ukrajiny (Calus 2013). Nicméně podstatné jsou dovozy surovin, které Podněstří, ani Moldavsko nemá. Suroviny z Ruska

tvorily v roce 2016 až 60 % importu, do Ruska šlo ale jen 10 % exportu, zbylá většina šla do výše uvedených států a na evropský trh (Baar, Baarová 2017, s. 281)

Pracovní migrace je stejně jako v samotném Moldavsku i zde důležitým zdrojem příjmů – podle odhadů tato částka představovala 200 milionů USD, z čehož mezi 66 % a 86 % bylo zasláno z Ruska. (Calus 2013). Nicméně je dobré poznamenat, že s otevíráním se Evropě se i tato hodnota snižuje, a v roce 2020 pocházelo z Ruska pouhých 14 % těchto příjmů (Calus 2023, s. 10).

Pokud jde o hospodářskou pomoc a subvence, Moskva prodávala plyn do Moldavska za 391 USD/1000m³, nicméně v samotném Moldavsku se potom prodával za ceny o dost nižší (75 – 90 USD/1000m³ domácnostem, nebo 163 USD/1000m³ podnikům), díky čemuž se Gazpromu kumuloval podstatný dluh. Další formou pomoci Moskvy jsou vedle subvencí přímé transakce, kdy v letech 2008-2012 poskytla 100 milionů USD na dotaci potravin a dále dotuje sociální systém (v Podněstří je více důchodců než pracujících, a Rusko jim platí sociální a zdravotní služby. Důchodců a nepracujících je dokonce větší počet, než výdělečně činných a zaměstnaných lidí, takže pokud by nebylo ruské finanční pomoci, Podněstří by ekonomicky zkolabovalo.), eventuelně finance na stabilizaci měny – podněsterského rublu – a na fungování bezpečnostních složek (Calus 2013), finančně podporuje i rozvoj MSP (malých a středních podniků). Podněstří tak mohlo ekonomicky fungovat díky dodávkám elektrické energie z elektrárny GERS Kišiněvu a ruské pomoci.

Srovnání HDP per capita de facto států vůči jejich mateřskému státu i patronu (Rusko/Arménie) za roky 2009, 2013, 2014 a 2015

Table 2. Comparison of GDP per capita of the *de facto* states, their maternal and patron countries in 2009, 2013, 2014 and 2015

<i>De facto</i> state/ its maternal country/ its patron country	GDP per capita in USD			
	2009	2013	2014	2015
Abkhazia	2 394 ^h	3 189 ^d	2 937 ^d	1 866 ^d
Georgia	2 530	4 274	3 670	3 797
Russia	8 563	14 487	12 736	9 202
South Ossetia ^b	1 678 ^e	1 816 ^e	1 650 ^f	1 233 ^k
Georgia	2 530	4 274	3 670	3 797
Russia	8 563	14 487	12 736	9 202
Artsakh	1 992 ^c	2 778 ^c	3 049 ^c	3 380 ^c
Azerbaijan	4 840	7 812	7 884	5 497
Armenia	2 916	3 717	3 874	3 497
Transnistria	1 750 ^d	2 076 ⁱ	2 211 ^f	1 828 ^d
Moldavia	1 590	2 244	2 233	1 845
Russia	8 563	14 487	12 736	9 202

^a Obem i dinamika valovogo vnutrennego produkta – 2015 god; ^b prognosis according Strategiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya Respubliki Yuzhnaya Osetiya do 2030 goda was 2 320 (2013), 4 030 (2014) and 5 640 (2015) USD (very similar to Georgia in 2013 and 2014); ^c Nagorno Karabakh in figures 2015 and 2016; ^d O Pridnestrove – Ekonomicheskii potencial; ^e Yuzhnaya Osetiya i karlikovye strany i territorii mira; ^f Ekonomika Yuzhnoi Osetii uspešno razvivaetsya; ^h Ekonomika i biznes; ⁱ Dinamika i struktura vnutrennego produkta v 2014 godu; ^j The World Bank. GDP per capita; ^k only estimates.

Source: own elaboration.

(Baar, Baarová 2017, s. 276)

Podle odborníka Kamila Caluse sloužilo Podněstří se svými vyššími penzemi a srovnatelnou úrovní života Rusku jako výkladní skříň pro obyvatele Moldavska, kdy se jim snaží představit výhody dobrých vztahů s Moskvou (**Ibid**). Dodává nicméně, že Podněstří není samostatně ekonomicky schopné fungovat a že Moskva jej musí dotovat, což se jí dlouhodobě nechce (**Calus 2017**). Ruská pomoc se odhaduje na 27–150 milionů dolarů ročně (**Tajchman 2020, s. 28**), což celkem tvořilo kolem 50-70 % podněsterského státního rozpočtu (**Baar, Baarová 2017, s. 279**).

Po roce 2014 se ekonomická situace v Podněstří výrazně zhoršila, podle Caluse za to může rusko-ukrajinská krize 2014 a omezení přístupu na tyto trhy, ekonomická krize v Moldavsku a špatná fiskální a ekonomická politika vlády v Tiraspolu. (**Calus 2017**) Proto je pro Podněstří a pro Rusko výhodné se v tento moment účastnit ekonomických projektů a rozvojových projektů, které platí Moldavsku EU (v návaznosti na, mírný, pokrok v diplomatickém formátu 5+2 (Podněstří, Moldavsko, Rusko, Ukrajina, USA, EU a OBSE), který má zamrzlý konflikt řešit. (**Calus 2017**). Rusko se tak ve chvíli konfliktu s Ukrajinou snaží podchytit a vyhnout se možné špatné socio-ekonomické situace v Podněstří, která by mohla ohrozit jeho kontrolu nad tímto územím, ale jak bylo uvedeno, zároveň za toto území již nechce platit tak velkou finanční a ekonomickou cenu jako doposud. (Podle všeho Gazprom dotoval Tiraspol 1 miliardou USD ročně sníženými cenami plynu) (**Calus 2017**). I tak ale Rusko vítá ekonomické návrhy, které sice nezmění situaci v zemi, ale pomůžou Tiraspolu ekonomicky a finančně dále existovat (**Minzarari 2019**).

SHRNUTÍ ROZSAHU RUSKÉHO VLIVU

Rusko i v případě Podněstří zemi plně kontroluje, finančně je dotuje, ruskému státu, anebo ruskojazyčným „podnikatelským“ skupinám, které může Moskva využít, patří klíčová infrastruktura, jako je elektrárna GERS,. A především díky finanční pomoci, která je pro Podněstří, s většinou nepracující populace, životně důležitá. Podněstří je navíc na Rusku plně závislé i energeticky. Moskva má vliv i díky pracovní migraci, která tvoří nezanedbatelnou část příjmů, ale která nově bude proudit ve velké míře i do EU. Obchodně je Podněstří závislé na Rusku v importu, nikoliv však v exportu, kde zvyšující se význam bude mít vlastní Moldavsko, Rumunsko a díky němu i evropský trh.

MOLDAVSKO

ENERGETIKA

Moldavsko bylo součástí SSSR, nicméně historicky mělo silné vazby k sousednímu Rumunsku, kdy historicky a mezi válkami bylo jeho součástí a moldavský jazyk je tomu rumunskému velice podobný. Podněstří naopak mělo silnou sovětskou identitu a etnicky bylo toto území také více heterogenní s početnými skupinami Rusů a Ukrajinců, ale nebylo administrativně samostatnou jednotkou. **(Ciobanu 2021)**

Po rozpadu se toto území z obav o „rumunizaci“ Moldavska chtělo osamostatnit, čímž začala občanská válka. Ta díky přítomnosti sovětské 14. armády, která se fakticky přidala na stranu separatistů, dopadla rozdělením Moldavska na dvě části, přičemž ruská armáda, která je trvale dislokovaná v Podněstří, garantovala podmínky příměří a také chránila jedno z největších skladišť vojenského materiálu ve východní Evropě v Cobasne **(Dura 2010, s. 6; Minzarari 2022)**.

Pokud jde o energetiku, Moldavsko bylo plně závislé na ruském plynu, přičemž jaký to může představovat problém se ukázalo již v roce 1992, kdy účet za plyn za tento rok vystoupal z 1,4 miliardy rublů na 40 miliard rublů (cca 320 milionů USD), což odpovídalo 55 procentům ceny všeho dováženého zboží **(Per Ronnas, Orlova 2000, s. 16)**. Celé je to důsledek i toho, že se Moldavsko se svojí pro-ruskou politickou elitou příliš nesnažilo diverzifikovat zdroje energií, a popravdě, Rusko dělalo vše pro to, aby to tak zůstalo. Ostatně, o jiné zdroje plynu se Moldavsko snaží až od roku 2017, přičemž i zde vidíme jasné uplatňování geoeconomických strategií ze strany Ruska.

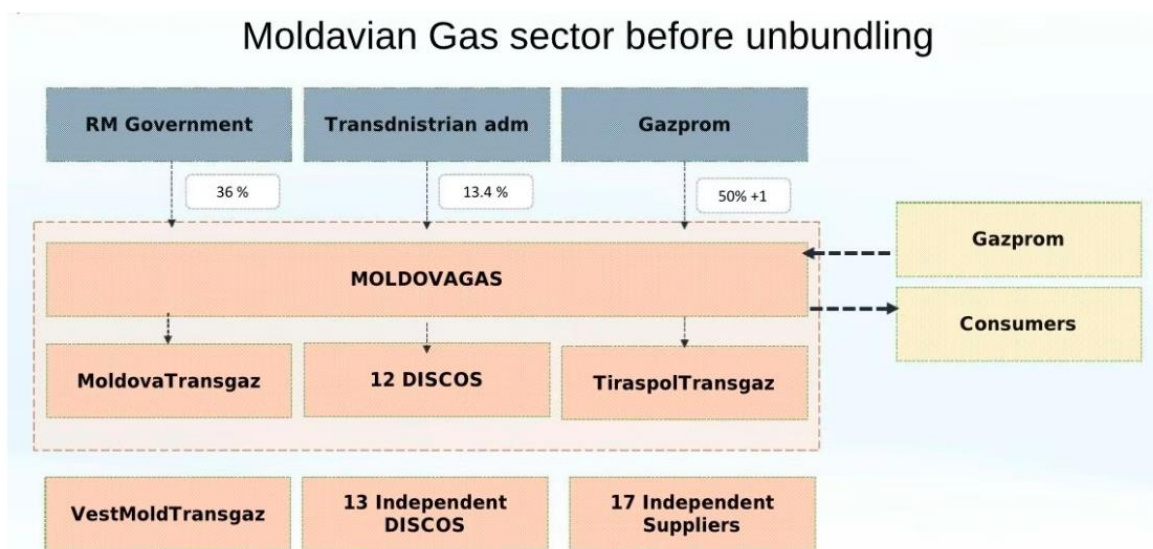
Plyn v Moldavsku kontroluje společnost MoldovaGAS, ve které má ale kontrolní podíl ruský Gazprom (50 % +1), zbytek 36,6 % má vláda v Kišiněvu a 13,4 % kontroluje Podněstří. Společnosti MoldovaGAS patří i distribuční plynová síť MoldovaTransgaz, kterou kontroluje 70 % plynové sítě. Moldavsko přitom bylo Rusku vydáno v podstatě na milost, protože například v roce 2006 Gazprom výrazně zvedl cenu plynu a následně Moldavsko odřízl od jeho dodávek. **(Tajchman 2020, s. 20)**.

K podobné situaci došlo v letech 2012, 2013 a 2014, kdy Gazprom požadoval po Kišiněvu okamžité zaplacení dluhu, a Kišiněv toho vzhledem k jeho objemu nebyl schopen zaplatit, tak Gazprom hrozil okamžitým odstřižením Moldavska od plynu. **(Shagina 2018)**. Právě na tomto příkladě se ukazuje účinnost uplatňování geopolitických strategií, protože k tomu došlo nejspíš v souvislosti s pro-evropskou vládou, která chtěla a podepsala Asociační dohodu v roce 2014. Následně ovšem tato vláda padla a vládli Dodonovi socialisté. Vidíme tedy, jak Rusko dovede ohrozit za pomoci výhrůžek a možnosti stanovovat jak cenu plynu, tak množství jeho dodávek stabilitu vlády. Dluh za plyn, a to jak za Tiraspol, tak za vlastní Moldavsko byl poté prezidentem Igorem Dodonem akceptován jako dluh Kišiněva **(Rumer**

2017, s. 4).

Nicméně od roku 2011 se Moldavsko na základě směrnic a doporučení EU („třetí energetický balíček“) snaží o rozdělení MoldovaGAS v její roli dodavatele a zároveň distributora plynu. To by mohlo potom otevřít cestu rumunskému plynu, který má do Moldavska dodávat nová společnost VestMoldTransGaz, což se ale k roku 2021 ještě nestalo, protože Gazprom se prostřednictvím MoldovaGAS tomuto rozdělení léta bránil a prodlužoval ho (Calus 2023).

Plyn totiž musel Kišiněv nakupovat od společnosti Tiraspol, která ale za něj sama Gazpromu neplatila a jeho dluhy byly psány na Kišiněv. Ke konci roku 2018 tento dluh činil 6,4 miliardy USD, což odpovídalo 54 % moldavského HDP. (Tajchman 2020, s. 30). Je dobré poznamenat, že dlouhodobě se vlastní Moldavsko podílelo jen asi jednou třetinou na celkové spotřebě (a logicky tedy i ceně) plynu. (Tajchman 2020, s. 30). K roku 2018 Kišiněv odebíral 1,3 bcm plynu z celkových 3 bcm, které Gazprom dodal na ukrajinsko-moldavské (podněsterské) hranici (Shagina 2018).

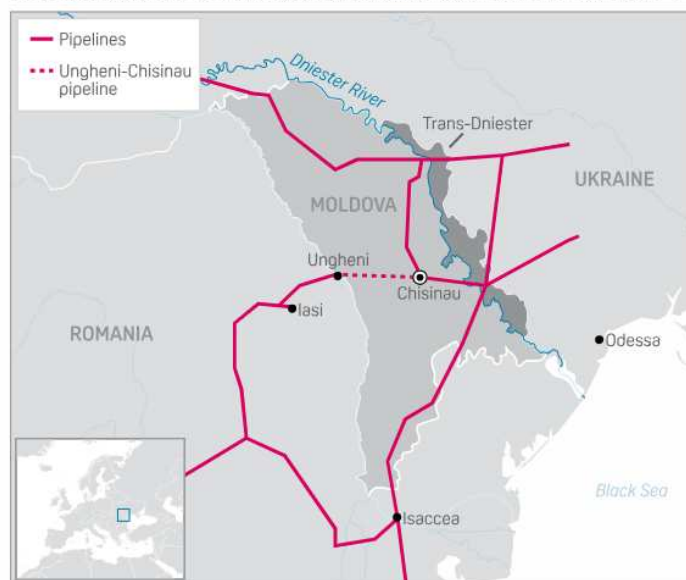
Source: European Union High Level Advisers' Mission 2019-2021.

(IEA – International Energy Agency 2022)

Moldavsko tak bylo až do roku 2021 plně závislé na ruském plynu, který do Moldavska proudil přes Ukrajinu a Podněstří, kdy Moldavsko dováželo k roku 2015 1 bcm/rok a Podněstří 1,3 bcm/rok. (Jirušek, Vlček 2015, s. 535). Přičemž plyn, který do Podněstří i Moldavska proudil přes Ukrajinu z Ruska, byl účtován vždy Kišiněvu – k roku 2017 to bylo na 6,5 miliardy USD a ruský Gazprom využíval hrozby okamžitého splacení tohoto dluhu, aby si vynutil poslušnost Kišiněva, protože tento dluh dosahoval k roku 2017 80-90 procent HDP. (Shagina 2018)

Nový plynovod z rumunského Iasi do moldavského Ungheni byl postaven v letech 2013-2014 s vidinou dodávek v roce 2018/2020, ale do roku 2021 ještě nefungoval (první plyn začal proudit 3.12.2022 (**RFE/RL's Ukrainian Service (2020)**). Tento plynovod má s kapacitou 1,5 bcm/rok plně pokrýt spotřebu vlastního Moldavska, ne však už separatistického Podněstří.

NEW ROMANIA PIPELINE BRINGS MOLDOVA GAS SUPPLY DIVERSITY

Source: S&P Global Platts, ENTSOG

(Elliott 2020)

Vedle toho se Moldavsko snaží i o připojení se k evropské rozvodné síti a k plynovodům, a to skrze VestMoldTransgas a plynovod Iasi – Ungheni k rumunskému plynu a také plánuje připojit se k European Network of Transmission System Operators for Electricity (ENTSO-E). Zároveň Moldavsko zavádí požadavky třetího energetického balíčku EU, kterým se například snažilo rozbít monopol MoldovaGas na nákupu i distribuci plynu v Moldavsku. (SHAGINA 2018)

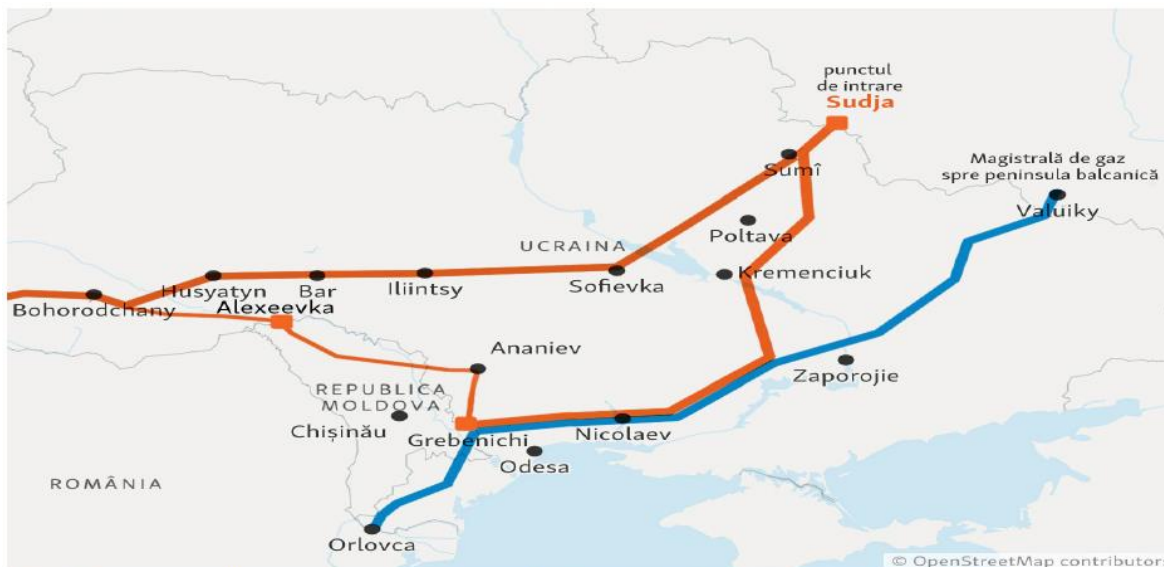

Fig 5. The gas pipeline network through which Gazprom delivers gas to the Republic of Moldova
Source: [Radio Free Europe](#)

(Scutaru 2023)

Moldavská vláda jistě dobře ví, co dělá, protože jak bylo ukázáno, Rusko opakovaně využívalo dodávky plynu jako zbraň, například v roce 2006 jako odpověď na snahy Kišiněva a Kyjevu uzavřít společnou (a podněsterskou) hranici. (Hill 2018, s. 5). Nicméně proto, že ruský plyn proudil přes Moldavsko i dále na Balkán, to nebylo tak snadné. A například v roce 2021 požadoval Gazprom po Moldavsku okamžité zaplacení 700 milionů USD, čehož Moldavsko nebylo schopno, Gazprom tak mohl hrozit odstřižením Moldavska od plynu, a tedy i od elektrické energie.

Pro zásobování elektřinou platí v podstatě to samé, co pro plyn. Ani v tomto případě se moldavské pro-ruské politické elity příliš nesnažily diverzifikovat její zdroje. Přesněji řečeno, vymanit se i v tom ze závislosti na Rusku, respektive na ruských společnostech. Ostatně, jak vidíme, většina moldavských elektráren spaluje plyn, který, jak jsme již ukázali, mají "pod palcem" právě Rusové.

Elektrárny v Moldavsku

Tab. 4.8.2: Power Plants in Moldova

Power Plant	Installed Capacity	Fuel	Year of Construction
CHP-1 Chisinou	66 MWe	Gas, HFO	1951-1961
CHP-2 Chisinou	240 MWe	Gas, HFO	1976-1980
CHP-North Balti	28.5 MWe	Gas, HFO	1956-1970
4 CHP in Falesti and Drochia Sugar Factories*	97.5 MWe	Biogas from sugar beet pulp	1956-1981**
HPP Costesti	16 MWe	Water	1978**
HPP Dubasari	48 MWe	Water	1954-1966**
TPP Dnestrovs (GRES)	2,520 MWe	Gas, coal, HFO	1964-1982

Note: CHP = Combined Heat Power Plant; HPP = Hydroelectric Power Plant; TPP = Thermal Power Plant;
HFO = Heavy Fuel Oil
* Factories owned by Südzucker Moldova SA
** Modernized during 2010-2013

Source: UNECE, 2009, p. 3; T. Vlček

(Jirušek, Vlček 2015, s. 197)

Hlavní tepelná elektrárna Kuchurgan GRES v Dnestrovce (která byla v roce 2003 privatizována a prodána ruské státní společnosti Inter RAO UES – Unified Energy System) vyrábí 80 % elektřiny pro celé Moldavsko, nicméně nachází se na území Podněstří (**Popsoi 2016**). Kišiněv si tak musí elektřinu, která vznikla pálením zemního plynu, který odebírá TiraspolTransGaz, ale jehož dluhy Gazprom účtuje mateřské MoldovaGas a Kišiněvu, sám od Podněstří kupovat (**Shagina 2018**).

Od roku 2015 byla navíc prostředníkem mezi Moldavskem (EnergoCom) a elektrárnou Kuchurgan společnost EnergoKapital, která sídlí v daňovém ráji a dle názoru odborníků se na celém schématu přizivuje tím, že nakupuje elektřinu v Podněstří za 129 milionů USD, ale prodává ji za 222 milionů USD (**Shagina 2018**). Pravděpodobnými vlastníky jsou přitom podněsterští a moldavští oligarchové a politici Jevgenij Ševčuk a Vlad Filar a Vladimír Plahotniuc (**Popsoi 2017**), přičemž lze předpokládat, že svá rozhodnutí s Ruskem přinejmenším konzultují, eventuálně se de facto nechávají uplácet, pokud se to Rusku hodí. Moldavsko chce odebírat elektřinu i z Ukrajiny (**Rumer 2017, s. 4**).

Tato elektřina pochází z elektráren ukrajinského oligarchy Rinata Achmetova, ve kterých se topí donbaským uhlím, což samozřejmě vzhledem k intenzitě bojů se separatisty (**Shagina 2018**) a po roce 2022 s ruskou armádou na Donbasu mělo a má velký vliv na nejistou spolehlivost tohoto zdroje.

Náhradou by mohla být i rumunská elektřina, nicméně za mnohem vyšší ceny, než které mohla poskytnout GRES (do poznámky pod čarou: jen pro srovnání to koncem roku 2022 bylo 231 eur/MWh vs. 60-70 eur/MWe (**Calus 2023, s. 8**).

GRES navíc kontroluje hlavní elektrický rozvodný uzel v zemi a rumunská elektřina by do Kišiněva proudila skrze něj (a ten by v případě „teroristického útoku“ mohl být snadno (sic) poškozen) (**Calus 2022**).

Obchod

OBCHOD, SANKCE

Moldavský obchod za dob trvání SSSR byl orientován na zbylé státy Sovětského svazu, což představovalo 95 % exportu a 82 % importu (PER RONNAS, ORLOVA 2000, s. 36).

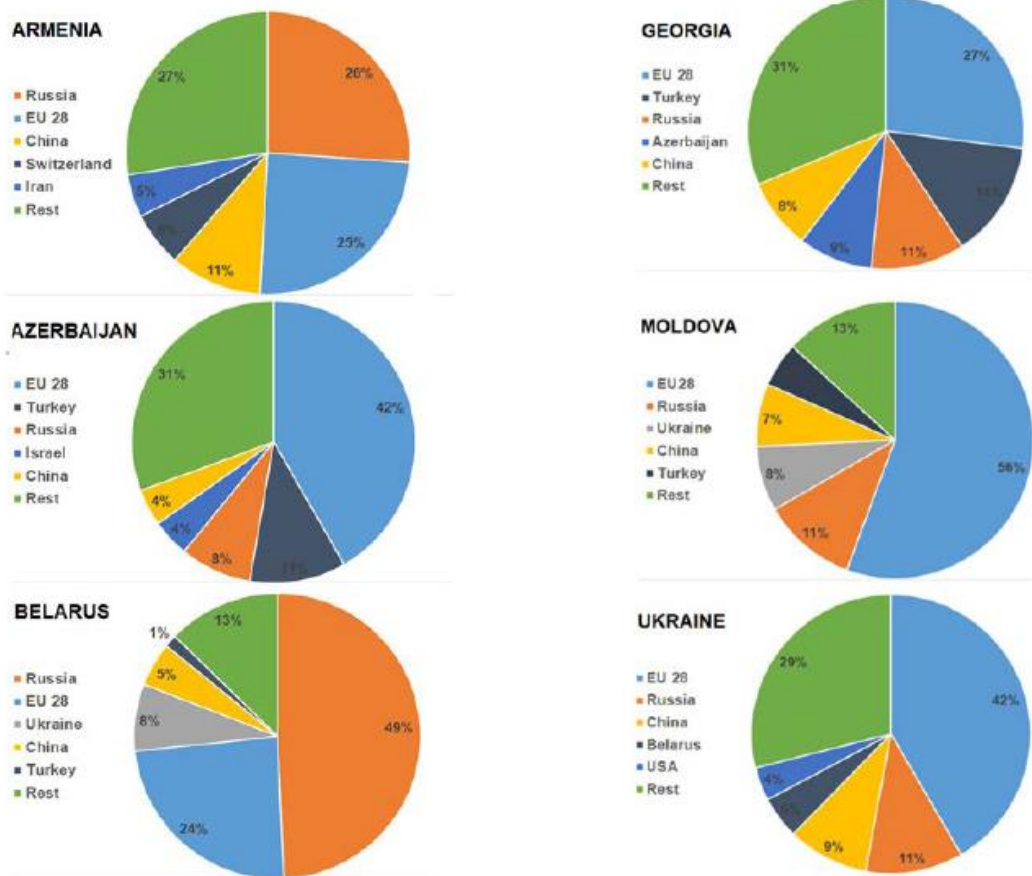
Až do roku 1998 se Moldavsko ve velké míře orientovalo na obchod s Ruskem (60 % exportu), ovšem i ve sféře obchodu Rusko používalo ekonomiku k prosazování svých zájmů, a byl to jeden z citlivých bodů, kdy Rusko v reakci na odmítnutí Kozakovova plánu na federalizaci Moldavska a práva veta pro Tiraspol, a v reakci na dialog s EU (v roce 2005 Moldavsko podepsalo EU Akční plán) Rusko v letech 2005 a 2006 zavedlo sankce na potraviny a víno (70 % moldavského vína šlo na ruský trh), a to se opakovalo i v roce 2014, po podepsání Asociační dohody mezi Moldavskem a EU.

V agrární zemi jako je vlastní Moldavsko (Podněstří je naopak velice průmyslové) to ovlivnilo na 200 000 lidí, protože ruský trh byl pro tyto produkty zásadní (**Tajchman 2020, s. 32**). Sankce na víno dle slov moldavských exportérů v roce 2005 a 2006 znamenaly ztráty 40-80 procent zisku, a nakonec byly spočteny celkem na 1,5 miliardy (mezi lety 2006 a 2016) (**Moldova.org 2005, Tajchman 2020, s. 35**). Nicméně s postupným otevíráním se evropského trhu Moldavsku a také i Podněstří bylo k roku 2020 do Ruska vyváženo již jen 9 %. Nicméně v některých sektorech, především zemědělství a prodeji jablek, je tato závislost stále velká, čehož Moskva využila, když zakázala dovoz potravin na základě hygienických obav, ale poté zrušila sankce a povolila dovoz z těch oblastí, kde měla podporu pro-ruská strana prezidenta Igora Dodona, který v té době vedl předvolební kampaň. (**Ciobanu 2021**).

Rusko má zájem na tom, aby se ekonomická cena za udržování Podněstří (kolem 1 miliardy USD) zmenšila, a pokud by k tomu mohl vést ekonomický rozvoj díky evropskému trhu a dialogu Tiraspolu s Kišiněvem, nebude mu to vadit (**Baar, Baarová 2017, s. 272**). Moc v Podněstří si Rusko udržuje především přítomností ruských vojáků, ale vedle toho i dalšími ekonomickými nástroji (**Calus 2017**)

K roku 2015 tvořil moldavský zemědělský export do Rumunska cca 450 milionů USD, do Ruska se poslalo zboží v hodnotě 241 milionů USD (**Rumer 2017, s. 4**),

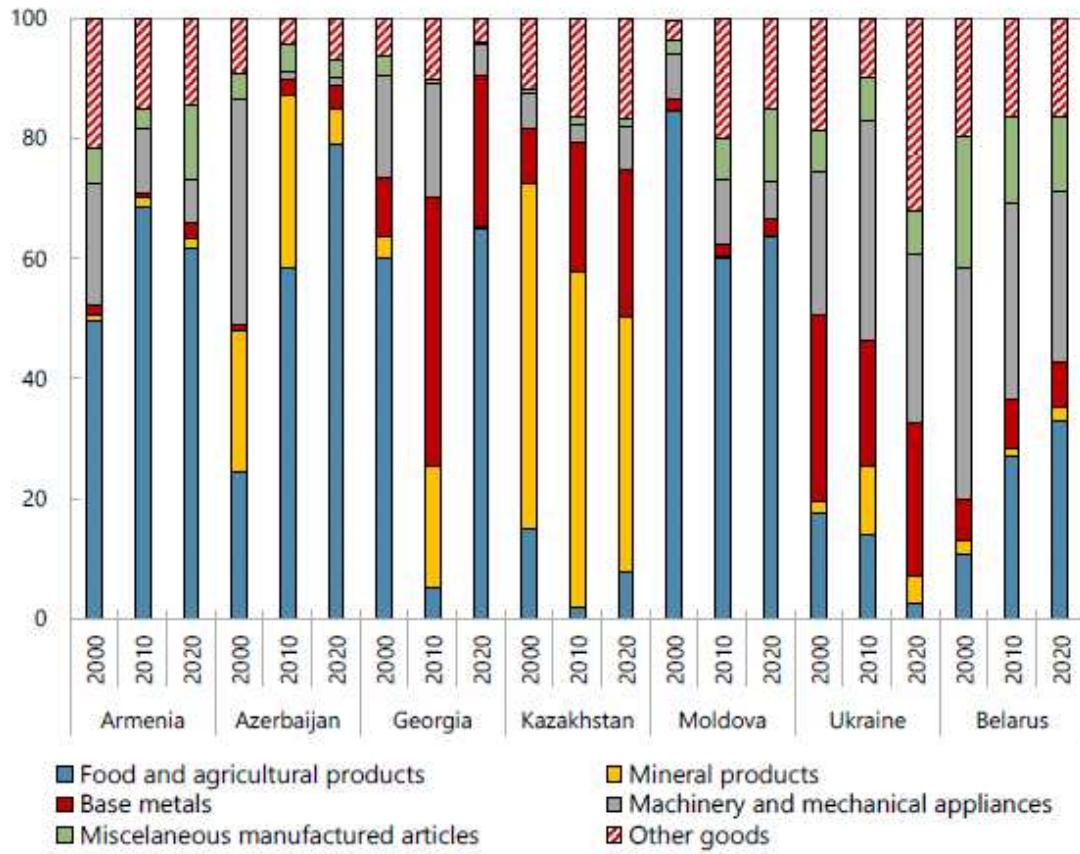
Figure 6: Total trade volume: top trading partners in 2018

Source: Graphics PolDep EXPO based on [DG Trade data](#)

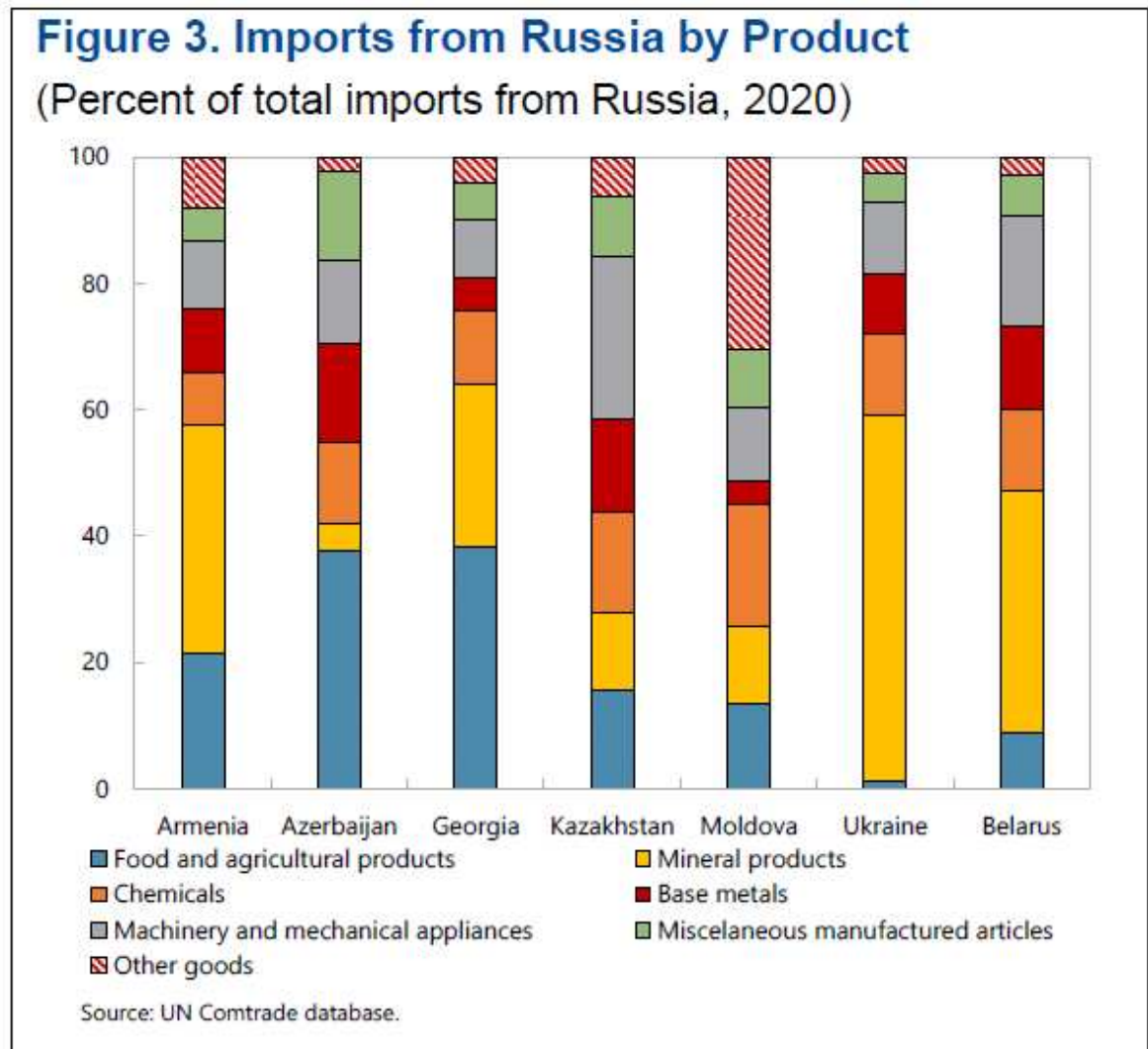
(Damen 2019, s. 21)

Figure 2. Exports to Russia by Product
 (Percent of total exports to Russia)

Source: UN Comtrade database.

(Arzoumanian 2023, s. 9)

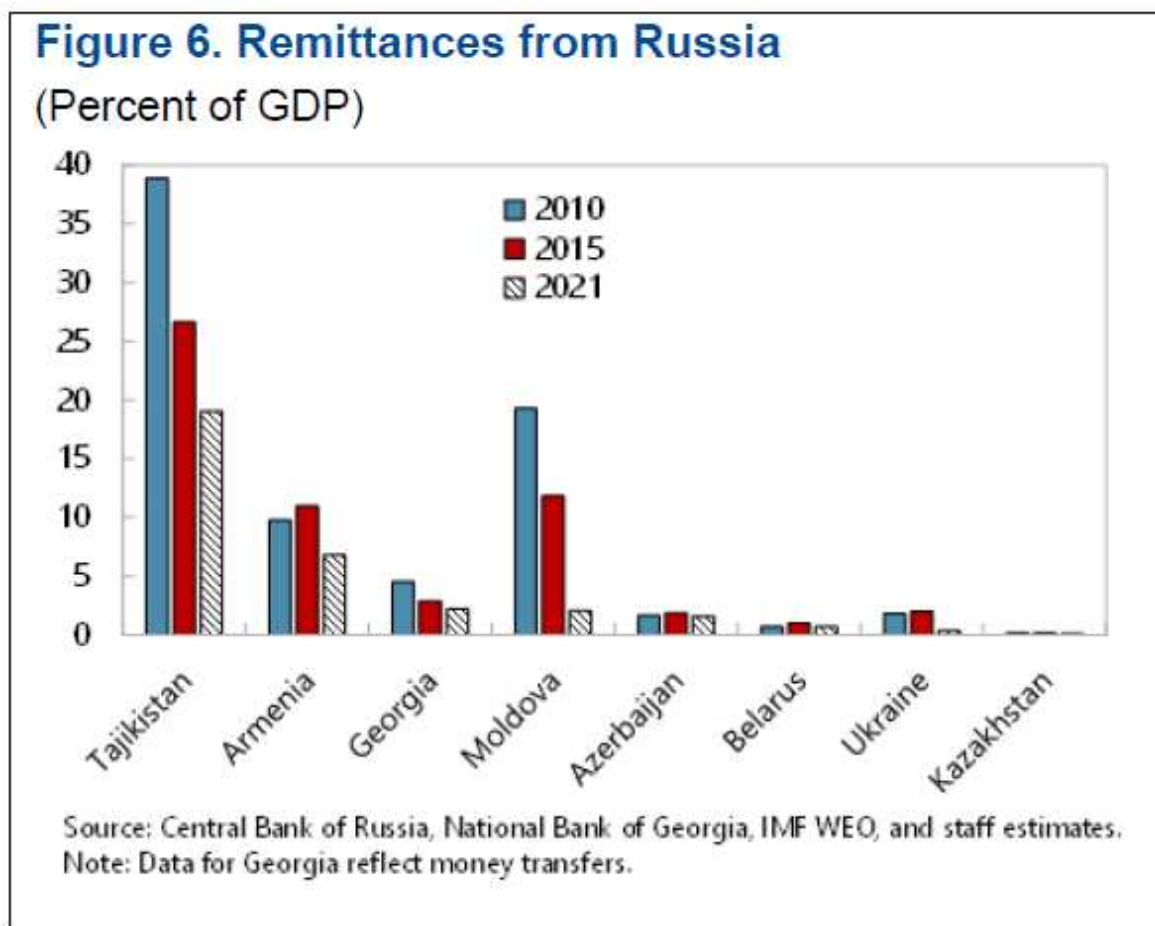
(Arzoumanian 2023, s. 9)

MIGRACE

Kolem 300 000 až půl milionu Moldavanů ročně chodí za prací do EU nebo Ruska, což je na zemi, jež má kolem 3,5 milionů obyvatel opravdu hodně. Jak již bylo řečeno, v Rusku pracují legálně, ale především nelegálně, tedy bez povolení k pobytu, statisíce pracovníků z bývalých sovětských republik, dnes ovšem přísušníků států, na něž by Moskva ráda uplatňovala geoeconomické páky. Platí to i pro Moldavsko. Pracovní migrace je i zde důležitým zdrojem příjmů – podle odhadů tato částka představovala 200 milionů USD, z čehož mezi 66 % a 86 % bylo zasláno z Ruska. (Calus 2013). Nicméně je dobré poznamenat, že s otevíráním se Evropě se i tato hodnota snižuje, a v roce 2020 pocházelo pouhých 14 % těchto peněz z Ruska (Calus 2023, s. 10). Ani tak se nejedná o zanedbatelné úpoložky, zvláště pak z pohledu menších zemí. Ekonom Sergej Alexašenko dodává, že vyhoštění migrace by se k roku 2014 mohla týkat až 50 tisíc Gruzínců a 1 milionů

Moldavanů ročně (v ten moment byl v Rusku 24 tisíc Gruzínců a půl milionu Moldavanů) a zahraniční investice dělali v případě Moldavska 70 milionů USD ročně. (Ibid)

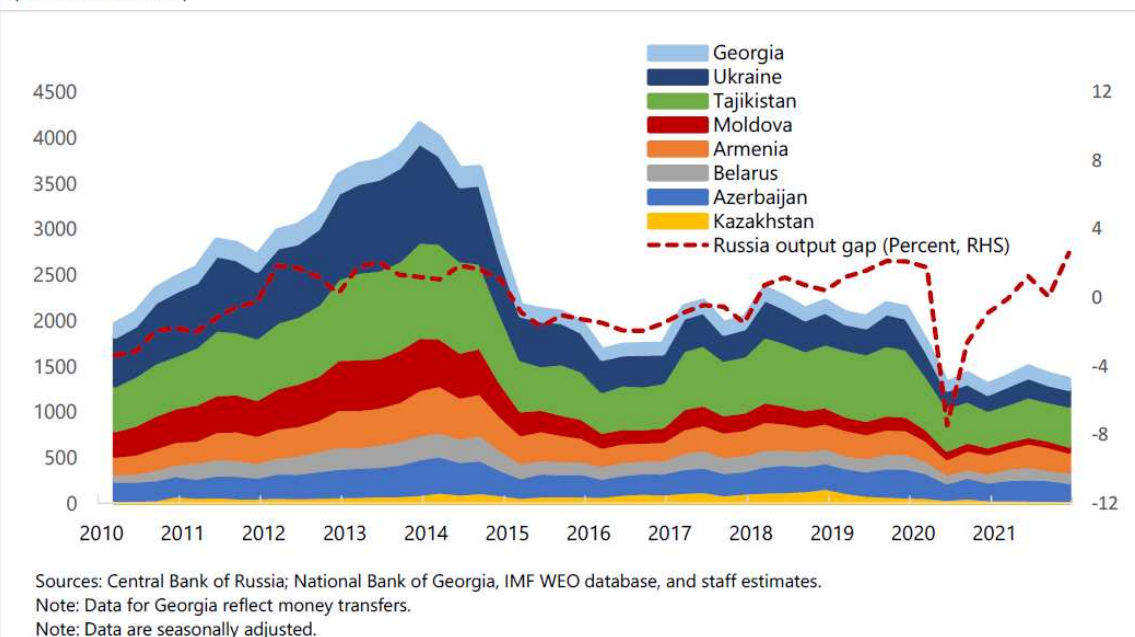
V Rusku pracují statisíce Moldavanů, nejvíce ze všech zemích. Peníze, které posílají zpět domů, tvoří velmi významnou část domácího HDP. Podle dat Světové banky jen za rok 2018 poslali Moldavané domů 1,8 miliardy USD a z toho z Ruska šlo půl miliardy USD (TAJCHMAN 2020, s. 36).

(Arzoumanian 2023, s. 11)

Je vidět, že význam Ruska jako zdroje remitencí, byť stále velmi vysoký v podílu celkových remittances, tak vzhledem k HDP již tak velký není a snižuje se. Potenciál této ekonomické zbraně se tedy může zmenšovat.

Figure 7. Personal Remittance Flows from Russia
(Millions of USD)

(Arzoumanian 2023, s. 11)

I tady je vidět trend, že se to zmenšuje. Kdy historicky velký byl v roce 2014. Dalo by se z toho odvodit, že Rusko přeci jen akcí na Ukrajině ztratilo. Kvůli sankcím, pádu cen ropy a finančním těžkostem v Rusku.

POMOC, FDI, BANKY, PŮJČKY, DLUH, KORUPCE

Moldavsko mělo od začátku problémy s vyrovnaným obchodem a rozpočtem, výsledkem toho byl narůstající zahraniční dluh.

Table 12. External debt (end-year). Million USD.

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Multilateral creditors	116	261	380	428	480	458
– IMF	88	165	228	243	234	171
– World bank	29	96	146	146	183	212
– EBRD	0	0	5	40	62	75
Bilateral creditors	139	248	261	279	257	257
– EU	32	65	59	76	67	71
– Japan	0	30	39	39	39	39
– USA	20	40	50	64	65	65
– Russia	82	93	90	79	64	62
Commercial creditors	0	0	27	108	312	299
Arrears in energy payments	n.d.	125	171	245	221	333
Total external debt	256	634	839	1,060	1,269	1,347

Source: IMF (1999: 34).

(Per Ronnas, Orlova 2000, s. 46)

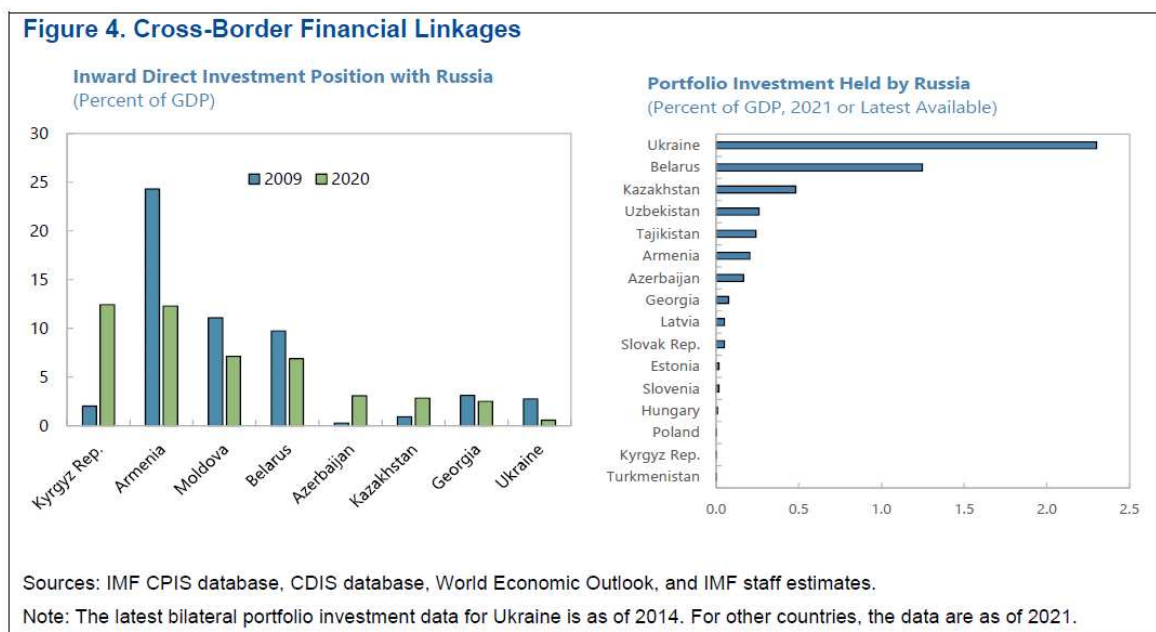
Rusko bylo také významným zahraničním investorem v Moldavsku. Podle IMF (2018) Rusko patří dlouhodobě mezi tři největší investory do Moldavska s hodnotami přímých zahraničních investic (FDI) v řádech vyšších stovek milionů dolarů. Je dobré poznamenat, že dalšími investory jsou Kypr a Nizozemsko, kde by se ovšem mohlo také jednat o ruské peníze, jen ukryté v offshorových společnostech (Tajchman 2020, s. 34).

Ruská "pomoc" probíhá ve formě subvencí, kdy například Moskva prodávala plyn do Moldavska za 391 USD/1000m³, nicméně v samotném Moldavsku se potom prodával za ceny o dost nižší (75 – 90 USD/1000m³ domácnostem, nebo 163 USD/1000m³ podnikům), díky čemuž se Gazpromu kumuloval podstatný dluh. Další formou, mimo subvence jsou přímé transakce, kdy v letech 2008-2012 poskytla Moskva 100 milionů USD na dotaci potravin a dále dotuje sociální systém. (V Podněstří je více důchodců než pracujících), eventuelně peníze na stabilizaci měny – podněsterského rublu – a na fungování bezpečnostních složek (Calus 2013).

Má to samozřejmě své důvody, protože podle odborníka Kamila Caluse je Podněstří se svými vyššími penzemi a srovnatelnou úrovní života pro Rusko výkladní skříní pro

obyvatele Moldavska, kde se jim snaží představit výhody dobrých vztahů s Moskvou (**Ibid**). Dodává nicméně, že Podněstří není samostatně ekonomicky schopné fungovat a že Moskva jej musí dotovat, což se jí dlouhodobě nechce (**Calus 2017**). Celkem to totiž dělalo kolem 50-70 % podněsterského státního rozpočtu (**Baar, Baarová 2017, s. 279**).

Velkým problémem je i v Moldavsku korupce. Například v roce 2014 došlo v Moldavsku ke krádeži století, když oligarcha Vlad Plahotniuc a pro-ruská podnikatel Ilah Shor vytunelovali z místní banky na 1 miliardu USD, což je v moldavských podmínkách obrovská suma – cca 1/6 HDP (RUMER 2017, s. 5). Následně se zjistilo, že tato krádež byla součástí větších, často ruských snah prát skrze Moldavsko špinavé peníze. Mezi lety 2010 a 2014 bylo takto „vypráno“ na 20 miliard USD (**Rumer 2017, s. 5**). Pokud jde o korupci, dle dat z roku 2016 se Moldavsko umístilo jako 126. ze 176 dotazovaných zemí. Vedle chudoby, nezaměstnanosti a strukturálních problémů ekonomiky, je potom právě korupce brána jako jeden z hlavních moldavských ekonomických problémů (**Ibid s. 5**). Zajímavostí přitom je, že strana „vládce“ Moldavska oligarchy Vlada Plahotniuce – Demokratická strana Moldavska, má proevropskou a proreformní agendu, což dle autora práce dokládá, že oligarchové dělají to, co je pro ně ekonomicky výhodné (**Ibid**).

(**Arzoumanian 2023, s. 10**)

Jak je vidět, ruské investice se zmenšují, ale asi jsou skryté v těch jiných zemích.

Shrnutí

Máme-li shrnout, jak Rusko aplikuje geoeconomické strategie v Moldavsku, vedle zásobování plynem, elektrinou, hrozbou vyhoštění nelegálních pracovníků a "pomocí"

využívá Rusko k prosazování svého vlivu v Moldavsku i jiných prostředků. Máme na mysli

jak kriminální skupiny, u nichž lze předpokládat, že mají napojení na ruské skupiny organizovaného zločinu, a ty na tamní tajnou službu FSB (Federální služba bezpečnosti), a tedy i Kreml, ale také oligarchy z šedé zóny jako již zmíněný Vlad Plahotniuc z Moldavska, nebo Viktor Gušan a Ilja Kazmaly z Podněstří, kteří měli jak legální, tak ilegální vliv, a kteří s Moskvou spolupracovali, pokud se jim to vyplatilo. Moskva tak má přímý vliv i na politiky jak v Tiraspolu („přímý“), tak v Kišiněvě („nepřímý“). Vůdce moldavských socialistů (PSMR) a bývalý prezident Igor Dodon se svěřil, že Moskva „sponzoruje“ PSMR měsíční částku 1 milionu USD (**Calus 2023, s. 11**), kromě toho v Moldavsku k roku 2021 působila i proruská strana moldavsko-izraelského miliardáře Ihora Shora, který od roku 2019 sídlí v Izraeli, kam uprchl. (**Socor 2023**). Tyto kanály mohlo Rusko využívat k zákulisním dohodám a k prosazování svého vlivu. A dařilo se mu to.

Pokud jde o nějaké prognózy, Moldavsko mělo řadu k Rusku vstřícných vůdců, jako byli Vladimír Voronin nebo Igor Dodon, kteří neměli ambice se Rusku vzpírat a aktivně jít směrem k EU či NATO. Aby k tomu došlo, byla nutná změna vlády a historické vítězství strany Maiu Sandu v prezidentských i parlamentních volbách, zároveň Rusko postupně ztrácelo možnost sankcemi (moldavská produkce a obchod i pracovní migrace se stále více orientovala na trhy EU) nebo energiemi (připojení se k rumunské rozvodné síti) Moldavsku hrozit. V poslední době se Rusko plně soustředí na Ukrajinu a projekce síly do Moldavska skrze plynovody by mohla vážně ohrozit i situaci v Podněstří, které je díky konfliktu na Ukrajině od Ruska fakticky izolované. EU i NATO proto s ohledem na ruskou agresi chtějí urychleně podpořit Moldavsko v jeho ambicích integrovat se do západních struktur, což prezidentce Maiu Sandu pomáhá. Zamrzlý konflikt v Podněstří se v dlouhodobé perspektivě vyřeší podle toho, zdali Rusko Ukrajinu zlomí, či dojde – pokud tomu tak nebude a konflikt zamrzne, nebo Ukrajina vyhraje a Rusy vyžene, Moskva bude mít jen minimální možnosti se o tuto izolovanou enklávu starat. Navíc plyn a energie, kterými ji držela při životě a vydírala Moldavsko, už budou hrát menší roli, protože Moldavsko bude investovat do své nezávislosti, jak už to ostatně dělá, přičemž potřeby Podněstří zatím zjevně nezohledňuje.

MOLDAVSKO – EVROPSKÁ A RUSKÁ INTEGRACE

Rusko mělo po celou dobu obavy z reorientace moldavské zahraniční politiky a z posílení Rumunska „rumunizací“ jazykově a kulturně blízkého Moldavska (**Rodkiewicz 2011, s. 19**). Raději proto volilo cestu neutrálního slabého Moldavska, k čemuž mu mělo sloužit Podněstří.

V roce 2001 vyhráli volby v Kišiněvu silně proruští komunisté, kteří si zvolili prezidentem Vladimíra Voronina, který chtěl reintegrovan Podněstří, výsledně obešel OBSE a Ukrajinu (formát 2+3) a vyjednával přímo s Moskvou, kterou zastupoval Dmitrij Kozak. Jeho návrh obsahoval reintegraci Podněstří na bázi federace, která by byla ale asymetrická a Tiraspol by měl silnou ústavní pozici a právo veta. S tím, jak se detaily o dohodě dostávaly na veřejnost, vláda se dostávala pod silný tlak, a pokud nechtěla být svrhnutá, musel by Voronin buď couvnout, nebo přijmout podmínky Kozakovova memoranda. Kišiněv se v ten moment

stal, a už by měl i být, „loutkou“ v rukách Tiraspolu a Moskvy (Urse 2008, s. 61-62).

Rusko vyslalo v roce 2003 do Moldavska Dmitrije Kozaka, který Kišiněvu představil tzv. Kozakovův plán na vyřešení zamrzlého konfliktu a reintegraci Podněstří. Ten spočíval ve federalizaci Moldavska, počítal se speciálním statutem pro Podněstří, právem veta v otázkách zahraniční a bezpečnostní politiky, neutralitou země a ruskou vojenskou přítomností na dalších 20 let (Trajchman 2020, s. 26). Prezident Moldavska Vladimír Voronin tento dokument v poslední chvíli odmítl podepsat. V roce 2005 byl mezi EU a Moldavskem podepsán Akční plán, kterým se EU stala aktivnějším hráčem v Moldavsku a v tamním zamrzlém konfliktu (Dura 2010, s. 2). Moldavsko se snažilo v návaznosti na odmítnutí ruského federalizačního návrhu o postup v rámci formátu 5+2 a také o vlastní iniciativu, kdy se s pomocí Ukrajiny v roce 2005 za asistence Evropské unie snažilo vynutit kontrolu nad hranicí Podněstří (Moldavska) a Ukrajiny (Rodkiewicz 2008, s. 1). Následkem toho všem Rusko v roce 2005-6 potrestalo Kišiněv tvrdými ekonomickými sankcemi na obchod a výrazně zvýšenou cenou plynu (Rodkiewicz 2011, s.11).

Moldavsko bylo od roku 1994 součástí NATO programu Partnerství pro mír a v roce 2006 s ním podepsalo „Individual Partnership Action Plan“, který měl pomoci zemi vojensky modernizovat dle metod a standardů NATO (TAJCHMAN 2020, s. 24). Zároveň se se v rámci NATO podílelo například na misi v Kosovu. Tato spolupráce Moldavsku pomáhá modernizovat a reformovat jeho ozbrojené síly a zkvalitňovat svoji pohraniční stráž, protože pašeráctví drog, zbraní, a dalších věcí je pro Moldavsko a okolní evropské státy velký problém (RUMER 2017, s. 6)

Na pražském setkání zemí Východního partnerství v roce 2009 se zástupci EU byla formulována vize evropské politiky a (ekonomické) spolupráce se zeměmi Východního partnerství, tedy i Moldavskem a Gruzii (DURA 2010, s. 11). V roce 2013, když Moldavsko plánovalo podepsat **Asociační dohodu a Prohloubenou a komplexní dohodu o volném obchodu (DCFTA)**, což mělo zbavit moldavské zboží vstupních cel (<https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/cs/content/prohloubena-komplexni-zona-volneho-obchodu-mezi-eu-moldavskem>), tak Dmitrij Rogozin, ruský místopředseda vlády a zmocněnec pro Moldavsko a Podněstří Moldavsko před integrací s EU důrazně varoval (TAJCHMAN 2020, s. 34). Rusko se tomu snažilo tomu zabránit a tlačilo na Kišiněv obchodními sankcemi (na potraviny). V roce 2014 při návštěvě Kišiněva Dmitrij Rogozin otevřeně Kišiněv varoval před ambicemi sjednocovat Podněstří proti ruské vůli, kromě toho zmínil přítomnost 200 000 lidí, kteří měli ruské pasy, a které by Moskva měla povinnost chránit. A dále, nepříliš skrytě, naznačil spojitost mezi (ruskými) energiemi a nadcházející zimou... (Boehm2014).

Nicméně Moldavsko dohodu stejně podepsalo a po jejím se začalo přeorientovávat na evropský trh (Charap 2019, s. 41). Ovšem jak se benefity nemohly okamžitě projevit, dohoda totiž vstoupila v platnost až v roce 2016 (Ibid), tak vzniklá nespokojenost mezi

obyvateli v roce 2016 pomohla dostat se k moci pro-ruskému prezidentu Igoru Dodonovi (**Larsen 2021, s. 4**), který byl otevřeně proruský. Nicméně postupná integrace Moldavska do unijního trhu a struktur pokračovalo, půjčkou na dostavení a zprovoznění plynovodu Iasi – Ungheni (EIB 2017) EU podpořila Moldavsko v diverzifikaci dodávek ruského plynu a energií

Evropské rozvojové a finanční programy pomoci jsou ale navázané i na určité evropské zahraničněpolitické cíle a podmínky – když moldavská vláda v roce 2017 neprováděla dle Bruselu dostatečnou reformu justice, pomoc v hodnotě 28 milionů EUR byla zmrazena a až nová vláda premiérky Maii Sandu, která byla proreformní a proevropská přesvědčila Brusel k uvolnění těchto peněz (DAMEN 2019, s. 26-27). Nicméně tento krok byl opět „sabotován“ pro-ruskou skupinou, a to prezidentem Igorem Dodonem, jehož socialistická strana svrhla vládu premiérky Sandu, což definitivně zastavilo finanční pomoc Evropy a dalších mezinárodních věřitelů (**Minzarari 2020**). Rusko tak zasáhlo, aby Dodona „zachránilo“ a jeho premiér Ion Chicu se v listopadu 2019 v Moskvě domluvil na zlevněné ceně za plyn z 235 USD na 173 USD za 1000m³ plynu a na rozvojové půjčce 500 milionů USD (MINZARARI 2020). Vedle toho bylo ještě dojednáno vybudování dvou letišť ve „vládních“ a pro-ruských regionech (Balti a Gagauzsko). Podle expertů by vzhledem k velikosti moldavského dluhu (1, 9 miliardy USD) přijmutí další půjčky v hodnotě 500 milionů USD mohlo být pro Moldavsko „smrtící“ (**Balkan Insight 2019**). Po ústavní krizi 2019 byla v roce 2020 pro-západní Maia Sandu zvolena prezidentkou a následně její strana vyhrála volby a je nyní u moci i ve vládě.

ABCHÁZIE

Abcházie měla na rozdíl od Podněstří, o němž jsme již mluvili, dlouhou historii vlastní „státnosti“. Za Stalina byla v letech 1921-1931 dokonce svazovou sovětskou socialistickou republikou, a později, když přišla o své vskutku privilegované postavení, byla začleněna pod Gruzínskou SSR jako „pouhá“ autonomní republika. Potom byla až do konce SSSR autonomní republikou v rámci Gruzínské SSR a v případě konce SSSR měla mít právo se rozhodnout o svém budoucím osudu. Ke konci SSSR se k moci v Gruzii dostali nacionalisté a nový prezident Zviad Gamsachurdia měl zájem abcházskou autonomii vyřešit jejím, nedobrovolným, začleněním do nové republiky. Na konci SSSR totiž v Abcházii Abcházové tvořili pouze 18 % obyvatel, zatímco Gruzínci tvořili něco kolem 46 % (**Baar, Baarová 2017, s. 289**). To vyvolalo v letech 1992–1994 konflikt na jehož konci Abcházové s pomocí ruské armády a ruských dobrovolníků (kozáků a severokavkazských horalů) dobyli Suchumi a vyhnali gruzínské jednotky i civilisty.

Od té doby zůstaly v Abcházii ruské jednotky, které pod mezinárodním mandátem hlídaly jako mírotvorci hranice nového de-facto státu. (**Jones 2014, s. 88**) Rusko se stalo patronem tohoto de-facto území a podporovali Abcházcům finančně, hmotnou pomocí, nebo

dodávkami zbraní. (JAMESTOWN – 2001)

V roce 2008, po rusko-gruzínské válce, se Abcházie společně s Jižní Osetií odtrhly zcela. Jejich nezávislost následně uznalo Rusko, společně s Nauru, Nicaraguou, Tuvalu, Vanuatu, a Venezuelou (Gerrits, Bader 2016, s. 300).

Takže takhle vypadala odpověď na pro-západní ambice gruzínského prezidenta Mikhaila Saakashviliho a jeho snahy Abcházii reintegrovat zpět. Také to byla reakce na uznání nezávislosti Kosova na Srbsku ze strany Západu, před čímž Vladimír Putin a Kreml opakovaně varoval (Jones 2014, s. 93-94, Stepanova 2008, s. 2)

Tím se jejich pozice coby států posílila, a Rusko s Abchází 17. září 2008 podepsalo *Smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné podpoře*, a později, 24. listopadu 2014 i *Smlouvu mezi Ruskou federací a Abcházskou republikou o spojenectví a strategickém partnerství*. V nich se mimo jiné píše, že Rusko pomůže Abcházii s mezinárodním uznáním, abcházskou měnou bude rubl, budou harmonizovány cla, tarify a výrobní standardy, Rusko bude dotovat sociální a zdravotní systém a bude pomáhat Abcházii s rozpočtem. (Президент Российской Федерации 2008 a 2014).

Srovnání HDP per capita de facto států vůči jejich mateřskému státu i patrona (Rusko/Arménie) za roky 2009, 2013, 2014 a 2015

Table 2. Comparison of GDP per capita of the de facto states, their maternal and patron countries in 2009, 2013, 2014 and 2015

De facto state/ its maternal country/ its patron country ^j	GDP per capita in USD			
	2009	2013	2014	2015
Abkhazia	2 394 ^h	3 189 ^d	2 937 ^d	1 866 ^d
Georgia	2 530	4 274	3 670	3 797
Russia	8 563	14 487	12 736	9 202
South Ossetia ^b	1 678 ^e	1 816 ^e	1 650 ^k	1 233 ^k
Georgia	2 530	4 274	3 670	3 797
Russia	8 563	14 487	12 736	9 202
Artsakh	1 992 ^c	2 778 ^c	3 049 ^c	3 380 ^c
Azerbaijan	4 840	7 812	7 884	5 497
Armenia	2 916	3 717	3 874	3 497
Transnistria	1 750 ^d	2 076 ⁱ	2 211 ⁱ	1 828 ^d
Moldavia	1 590	2 244	2 233	1 845
Russia	8 563	14 487	12 736	9 202

^a Obem i dinamika valovogo vnutrennego produkta – 2015 god; ^b prognosis according *Strategiya socialno-ekonomicheskogo razvitiya Respubliki Yuzhnaya Osetiya do 2030 goda* was 2 320 (2013), 4 030 (2014) and 5 640 (2015) USD (very similar to Georgia in 2013 and 2014); ^c Nagorno Karabakh in figures 2015 and 2016; ^d *O Pridnestrove – Ekonomicheskii potencial*; ^e *Yuzhnaya Osetiya i karlikovye strany i territorii mira*; ^f *Ekonomika Yuzhnoi Osetii uspešno razvivaetsya*; ^g *Ekonomika i biznes*; ^h *Dinamika i struktura vnutrennego produkta v 2014 godu*; ⁱ The World Bank. GDP per capita; ^k only estimates.

Source: own elaboration.

(Baar, Baarová 2017, s. 276)

Abcházie byla ale ekonomicky velmi slabá (VIZ TABULKA č.) a zaměřená na zemědělství a sektor služeb (turismus a lázeňství), se silnou šedou ekonomikou (k roku 2009 údajně až 53 % HDP (Baar, Baarová 2017, s. 270).

Rusko proto Abcházii finančně podporovalo a ta přijala jako oficiální měnu ruský rubl.

Skoro veškerý její obchod (export vína a citrusů) probíhal s Ruskem – 85 %, a pouze v malé míře s Tureckem – 15 %, kde žije početná abcházská menšina (**Ibid, s. 292**), většina přímých zahraničních investic ale pocházela z Ruska. Abcházie měla obchodní deficit, který jí musí pomáhat platit právě Rusko. Ihned po válce Abcházie dostala cca 74 milionů USD na rekonstrukce, a v letech 2010-2012 dalších 360 milionů USD. Podíl ruské pomoci na fungování státu byl v roce 2009 60 %, v roce 2012 pak 70 %, což bylo 287 milionů USD (**Gerrits, Bader 2016, s. 302**), míra závislosti na Rusku je tak naprosto jasná.

Vedle toho Rusové obnovili železniční tratě mezi Suchumi a Soči a také opravili suchumské hlavní letiště. (**Kolossov, O'Loughlin 2011, s. 637-638**) A ruský ropný kolos Rosněft při pobřeží zkoumal možnosti těžby ropy. (**Gerrits, Bader 2016, s. 301**)

Závislosti Abcházie vazbami na Rusku se věnovali **Andrew Gerrits a Max Bader**, kteří na základě své analýzy tvrdí, že ve všech ohledech jsou vazby Abcházie na Rusku velice pevné a odpovídají vazalství, kdy Abcházie, pokud by ji Rusko nepodporovalo, nemohla nejen bezpečnostně ale i finančně fungovat. Rusko si tak může v této oblasti dělat skoro, co chce. (**2016, s. 306-307**), což Moskva prokázala například v roce 2004, když prezidentský kandidát, kterého Moskva nechtěla, překvapivě, vyhrál volby (**Socor 2004c**). Rusové tedy vyhlásili ekonomické sankce a embargo na dovoz potravin, konkrétně mandarinek (**Barnavi, 2005, s. 32**)

Tím, že Rusové kontrolovali Abcházii, připravili Gruzii o značnou část pobřeží, kde se navíc může skrývat surovinové bohatství, dále vytvořili množství vnitřních uprchlíků, o které se Tbilisi muselo postarat, a kteří mohli být i zdrojem sociálních a politických problémů. Část z nich chtěla v minulosti společně se „zviadisty“ (s následovníky bývalého prezidenta Gamsachurdii) situaci v Abcházii zvrátit a kritizovala Tbilisi a prezidenta Eduarda Shevardnadze za nečinnost. (Jamestown 2000).

Zamrzlé konflikty, měly díky své neukončenosti, tendence metastázovat a neustále se ozývat a negativně ovlivňovat život v dané zemi i separatistickém území. Nicméně to zapadalo do ruské strategie kontrolovat tato území a odvádět prostředky z mateřského státu udržováním konfliktu při životě.

GRUZIE

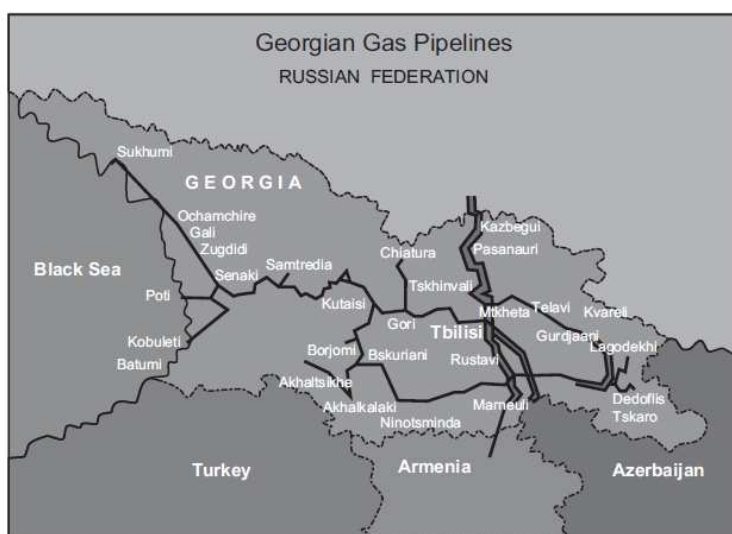
Table 11.2. The Southern Gas Corridor

Pipeline	Length	Route	Capacity (per annum)	Shareholders
South Caucasus Pipeline (SCP)	692 km	Baku (Azerbaijan)-Tbilisi (Georgia)-Erzurum (Turkey)	8.8-25 bcm	BP (28.8%) TPAO (19%) SOCAR (16.7%) Petronas (15.5%) Lukoil (10%) Naftiran Intertrade (10%)
Trans Anatolian Pipeline (TANAP)	1,850 km	Across Turkey, beginning in the village of Türkgözü on the border with Georgia, ending at the Greek border in the İpsala district of Edirne province (19 km sub-Sea of Marmara)	16-60 bcm	SOCAR (58%) Botas (30%) BP (12%)
Trans Adriatic Pipeline (TAP)	878 km	Greece-Albania-Italy (105 km sub-Adriatic Sea)	10-20 bcm	BP (20%) SOCAR (20%) Snam (20%) Fluxys (19%) Enagas (16%) Axpo (5%)

(převzato – Altunisik, Tanrisever 2018, s. 117)

Mapa plynovodů v Gruzii a okolí, stav k roku 2004

GRUZIE ENERGETIKA

Source: www.inogate.org

(Převzato – Jervalidze, Rosner 2006, s. 43)

ENERGETIKA

Po rozpadu SSSR mohla být Gruzie zásobována plynem pouze z Ruska, nebo z Turkmenistánu. V roce 1992 začala gruzínská státní společnost TransGazi dovážet turkmenský plyn přes Rusko v rámci barteru, dle mezinárodních cen v ruských rublech. Nicméně Gruzie, která měla problémy se separatisty, s ekonomikou, i s vysokou cenou kolem 100 USD/1000m³, se opakovaně dostávala do problémů s placením a v dubnu 1994 dlužila Ašchabadu 250 milionů USD, a v listopadu už dlužila celkově za plyn 800 milionů USD (z čehož 400 milionů USD Turkmenistánu, 135 milionů USD Rusku) (**Jervalidze, Rosner 2006, s. 8-11**). Dalším problémem byla i závislost na ruských datech o tom, kolik plynu a jaké kvality na rusko-gruzínských hranicích Gruzii dodávali, Gruzie tam totiž neměla vlastní měřicí přístroj. Je pak zcela možné, že některé kriminální rusko-gruzínské skupiny záměrně manipulovaly data, aby se obohatily (**Ibid, 13**).

V roce 1994 Boris Jelcin a Eduard Ševardnadze dojednali v Tbilisi, že by správa Transgazi do roku 1999 přešla přímo pod ruský Gazprom a za další úvěr chtěla Moskva i podíly ve strategických podnicích. Když se o této dohodě dozvěděli poslanci a veřejnost, zabránili, aby vstoupila v platnost.

Dalším nástrojem byla offshorová společnost Itera, jež fungovala jako prostředník a prodejce plynu, za kterou pravděpodobně stáli Rusové s vazbou na Gazprom, tajné služby a spřátelení gruzínští a turkmenští politici a podnikatelé (**Ibid. s 18**) a která se chtěla na dodávkách plynu obohatit a následně začít získávat energetické podniky, distribuční sítě a elektrárny. Vedle toho Rusko, nebo skupiny napojené na Iteru záměrně sabotovaly dodávky plynu a elektřiny v Gruzii (**Ibid., s. 27-28**) a vyvíjely na Tbilisi nátlak, aby něco se špatnou situací dělalo.

Gruzínská vláda se proto domluvila se zástupci ruského Gazpromu a RAO UES (United Energy System of Russia) a po „odchodu“ americké energetické společnosti AES (American Energy Services) Rusové získali AES Telas, klíčovou energetickou firmu s elektřinou v Gruzii, díky které se Gruzie stala z 50 % závislá na elektřině z Ruska nebo Arménie, a Gazprom měl monopol na dodávky plynu až do roku 2006.

Dále se rusko-gruzínským skupinám podařilo za vlády Eduarda Ševardnadze uchytit i v dalších, především energetických firmách Itera, Georgian Gas Corporation, Tbilgazi, továrně Rustavi Azot, elektrárnou Gardabani, RosGruzEnerg, Winnefield, o které měli ekonomický i strategický zájem (**Ibid., s. 28-30, s. 36**).

Rusko se také snažilo při jednáních o dodávkách turkmenského plynu do Turecka přes Gruzii (a Rusko), prosazovat cestu i přes Arménii, protože vědělo, že s tím Turci nebudou souhlasit, což prodlužovalo celý projekt (**Ibid s. 16**), kterému ale nicméně nakonec nezabránili, ale velice úspěšně se etablovali na gruzínském trhu s energiemi a tyto „obchodní vazby“ přetrvaly i konec Ševardnadzovy vlády.

Rusko jako v jiných případech i u Gruzie v době krize vztahů kolem roku 2006 přerušilo dodávky plynu a také na ni uvalilo obchodní sankce (**Sindelar 2006**). Nicméně kvůli gruzínskou strategickou polohu, která sloužila nejen vývozu ropy z Kaspiku, ale také jako jediná pozemní spojnice s Arménií a Náhorním Karabachem, kterou se Rusko zavázalo bránit, tuto energetickou hrozbu často nevyužilo (**Jones 2014, s. 90-91**).

Jak je vidět z dat (**viz příloha „Where does Georgia Import Petroleum Gas from? (1996-2021)“, přejato z OEC.world**), tak po krizi roku 2006, zprovoznění ropovodu BTC – Baku-Tbilisi-Ceyhane a plynovodu BTE – Baku-Tbilisi-Erzurum v témže roce, a definitivně po válce, se Gruzie začala orientovat na dodávky plynu z Ázerbajdžánu. Dodávky ropy jsou diverzifikované, i když k roku 2014 se opět zvyšuje podíl ruské ropy, tak co se týče elektrické energie, Gruzie se stala vývozcem, a to právě i do sousedního Ruska (**Kapandze 2014**). V souvislosti s energiemi je ještě dobré dodat, že i když Rusko nezabránilo otevření BTC ani BTE, což pomohlo Turecku a především Baku (**SAYAN 2016, s. 10**), tak Rusko prostřednictvím jiného zamrzlého konfliktu v Gruzii – Jižní Osetii od roku 2015 kontroluje část potrubí Baku-Supsa, což je alternativní způsob, jak dopravovat ropu z Kaspického moře na západ (**Nazarenko 2015**).

Nicméně jak je vidět z dat, od roku 2010 již Rusko nemůže využívat energetickou zbraň a zastavení dodávek plynu jako nástroj proti Tbilisi.

OBCHOD, SANKCE

V roce 2006, když vypukla mezi Gruzii a Ruskem vážná krize, kdy byli dopadeni agenti ruské vojenské rozvědky GRU v Gruzii a situace se komplikovala v Kodorském údolí. (**Francis 2011, s. 160-161**), tak Rusko uvalilo na Gruzii sankce na dovoz vína, minerální vody a dalších potravin (**Nilsson 2018, s. 32**), což vážně poškodilo gruzínské zemědělství, tím, že zapříčinilo propad o 75 milionů USD, tedy o celou jednu polovinu gruzínského exportu do Ruska. Podobně nízká čísla se potom držela i v následujících letech, kdy byla válka a u moci byl ještě stále Mikail Saakasvili. (To je patrné z tabulky i infografiky na propadu v letech 2006 až 2013.) Potom, s nástupem nové vlády Bidziny Ivanishviliho, byly tyto sankce odvolány a obchod s Ruskem se opět vrátil na zhruba stejnou úroveň jako před rokem 2006.

Na základě dat je vidět, že zatímco Rusko bylo pro Gruzii vždy významným parterem, tak obráceně tento vztah neplatil. Gruzie byla pro Rusko jen malým trhem, nebo dovozcem. A to platí jak pro celkový obchod, tak i pro celkový podíl. Rusko tím pádem mohlo s relativně malým dopadem na vlastní obchod zavést sankce a tím silně poškodit gruzínský export.

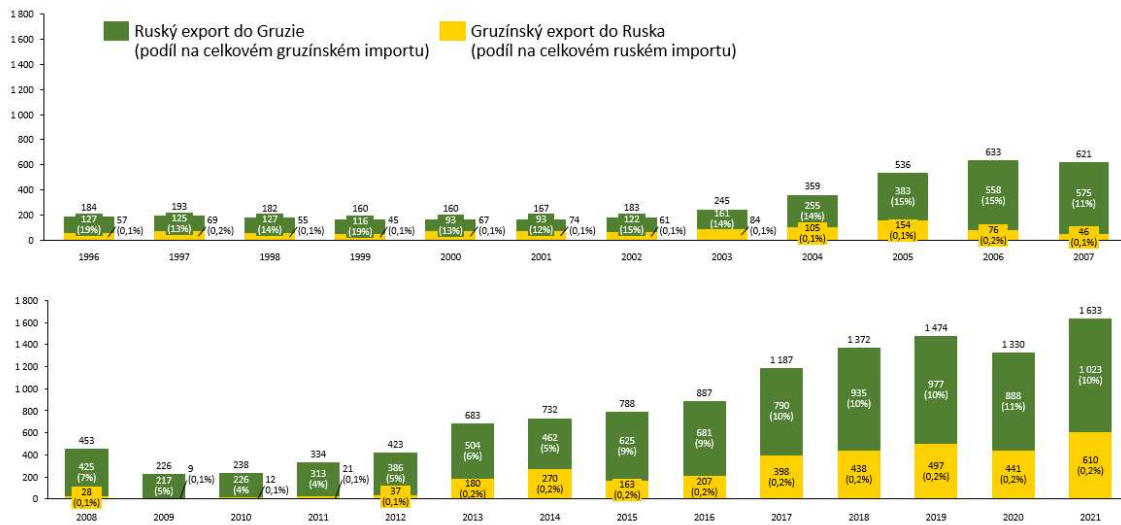
(zdroj – WITS - World Integrated Trade System (2023a).)

Gruzie	Rusko	IMPORT z Ruska	EXPORT z Ruska	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
		Všechny produkty	IMPORT (US\$ tisíce)	127091	124513	127142	115630	92778,4	92784,9	121730	160632	254889	382628	557600	575276	424650
			Import ruský podíl (%)	18,5052	13,2219	14,4418	19,1715	13,0789	12,3183	15,3016	14,0762	13,811	15,3669	15,175	11,033	7,0124
Podle gruzinského trhu pro celkový ruský export			EXPORT (US\$ tisíce)	0,114	0,169	0,1463	0,0773	0,041	0,0583	0,0856	0,1144	0,1264	0,1462	0,189	0,1417	0,1174
Rusko	Gruzie	EXPORT do Gruzie	Export gruzinský podíl (%)	56664,7	68691,1	55232,8	44606,2	67233,3	74005,2	61096,7	83932	104533	153724	75567,3	45585,9	28468,6
Gruzie	Rusko	EXPORT do Ruska	Export ruský podíl (%)	28,5083	28,6468	28,7189	18,729	20,8284	23,2987	17,6614	18,1905	16,159	17,7623	8,0809	3,6991	1,9011
Podle Gruzie na celkovém ruském importu			IMPORT (US\$ tisíce)	0,1118	0,2222	0,1905	0,1256	0,236	0,1993	0,1493	0,1469	0,1419	0,1598	0,0514	0,0527	0,0191
Rusko	Gruzie	IMPORT z Ruska	Import gruzinský podíl (%)													
Gruzie	Rusko	IMPORT z Ruska	Import ruský podíl (%)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
		Všechny produkty	IMPORT (US\$ tisíce)	216830	226279	312674	386056	503520	462332	625471	680587	789557	934716	977124	888473	1023182
			Import ruský podíl (%)	4,845	4,3218	4,4215	4,7934	6,2765	5,3737	8,5633	9,2702	9,7995	9,9848	10,2645	11,0317	10,1308
Podle gruzinského trhu pro celkový ruský export			EXPORT (US\$ tisíce)	0,112	0,103	0,0478	0,1304	0,1576	0,1606	0,2199	0,217	0,2138	0,2119	0,2068	0,2357	0,1774
Rusko	Gruzie	EXPORT do Gruzie	Export gruzinský podíl (%)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gruzie	Rusko	EXPORT do Ruska	Export ruský podíl (%)	92641	12075,3	21173,5	36518,1	179683	270029	162886	206687	397854	437749	496974	441105	610060
		Všechny produkty	EXPORT (US\$ tisíce)	0,8172	0,7199	0,9684	1,5365	6,1734	9,4381	7,3899	9,7626	14,4903	12,9523	13,084	13,1891	14,3792
Podle Gruzie na celkovém ruském importu			IMPORT (US\$ tisíce)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Rusko	Gruzie	IMPORT z Ruska	Import gruzinský podíl (%)	0,03	0,0464	0,0126	0,031	0,0702	0,1172	0,1186	0,098	0,1485	0,1638	0,1838	0,1833	0,1933

(zdroj – WITS - World Integrated Trade System (2023b).)

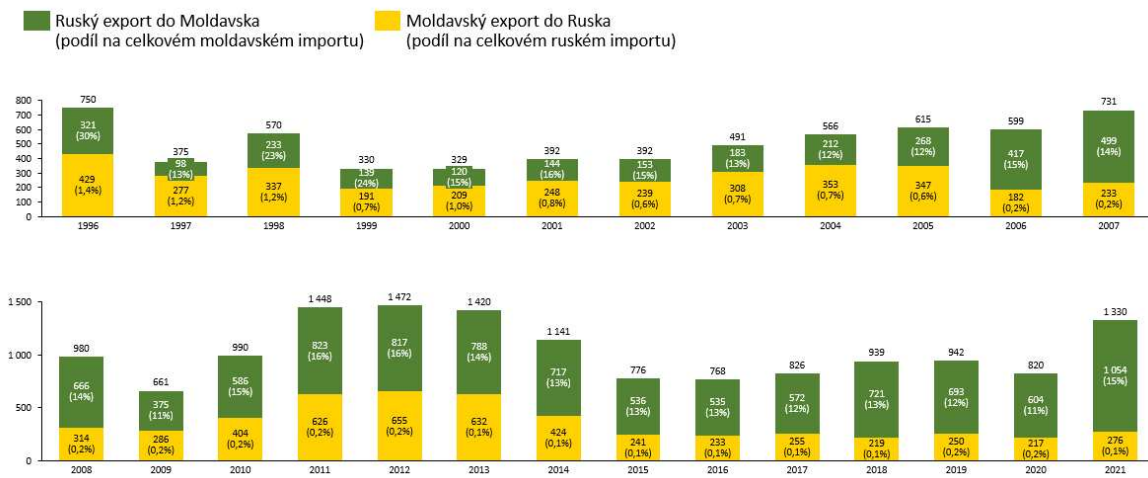
Moldavsko	Rusko	IMPORT z Ruska	EXPORT z Ruska	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
		Všechny produkty	IMPORT (US\$ tisíce)	321386	97732,3	232994	138689	119628	143979	153477	182964	212269	267835	417020	498648	666137
			Import ruský podíl (%)	29,9725	13,0871	22,7656	23,6441	15,3962	16,1325	14,7806	13,0461	12,0026	11,6841	15,4844	13,514	13,5981
Podíl moldavského trhu pro celkový ruský export			EXPORT (US\$ tisíce)	0,4393	0,436	0,4497	0,3222	0,2041	0,2406	0,2524	0,2291	0,205	0,1857	0,2203	0,139	0,2448
Rusko	Moldavsko	EXPORT do Moldavska	Export moldavský podíl (%)	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Moldavsko	Rusko	EXPORT do Ruska	Export ruský podíl (%)	428886	276913	336814	191175	209482	248417	238938	308498	353344	347482	182011	232741	313692
		Všechny produkty	EXPORT (US\$ tisíce)	53,9483	48,773	53,309	41,1868	44,4255	43,7257	37,1077	39,0358	35,8662	31,8425	17,308	17,3454	19,7115
Podíl Moldavska na celkovém ruském importu			IMPORT (US\$ tisíce)	1,356	1,2441	1,1985	0,6595	0,959	0,83	0,6095	0,704	0,6569	0,5556	0,2346	0,2439	
Rusko	Moldavsko	IMPORT z Moldavska	Import moldavský podíl (%)													
Moldavsko	Rusko	IMPORT z Ruska	Import ruský podíl (%)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
		Všechny produkty	IMPORT (US\$ tisíce)	374513	586477	822961	816882	788040	717221	535691	535201	571710	720836	692514	603524	1053924
			Import ruský podíl (%)	11,4241	15,2123	15,8528	15,6703	14,3479	13,4893	13,4365	13,3123	11,8332	12,5052	11,8531	11,1434	14,6852
Podíl moldavského trhu pro celkový ruský export			EXPORT (US\$ tisíce)	0,2303	0,078	0,0798	0,075	0,0793	0,0826	0,0897	0,136	0,2376	0,2668	0,2946	0,283	0,3565
Rusko	Moldavsko	EXPORT z Ruska	Export moldavský podíl (%)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Moldavsko	Rusko	EXPORT do Ruska	Export ruský podíl (%)	286492	403978	625509	655132	631932	423718	240649	233177	254538	218622	249859	216834	276067
		Všechny produkty	EXPORT (US\$ tisíce)	22,3302	26,2071	28,2166	30,3038	26,0236	18,1112	12,2353	11,4049	10,4959	8,0767	8,9904	8,789	8,7794
Podíl Moldavska na celkovém ruském importu			IMPORT (US\$ tisíce)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Rusko	Moldavsko	IMPORT z Moldavska	Import moldavský podíl (%)	0,2062	0,1828	0,1531	0,1508	0,1325	0,1066	0,1031	0,1232	0,138	0,148	0,1552	0,1525	0,1417

Rusko-gruzínský obchod (1996-2021, miliony USD)

(zdroj dat: WITS – World Integrated Trade System)
 (zpracováno autorem)

Rusko-moldavský obchod (1996-2021, miliony USD)

(zdroj dat: WITS – World Integrated Trade System)
 (zpracováno autorem)

MIGRACE

Table 22. Remittances to Georgia, 2000 to 2013

Sending country	2000-2004		2005-2008		2009-2013	
	Remittances (in thousand USD)	% of total	Remittances (in thousand USD)	% of total	Remittances (in thousand USD)	% of total
Russian Federation	229,860	34	1,787,477	63	3,210,029	54
USA	149,743	22	281,621	10	367,665	6
Greece	229,860	34	105,595	4	666,438	11
Total	676, 059	100	2,824,662	100	5,973,324	100

Source: National Bank of Georgia, 2014a

(ENIGMMA 2015, s. 49)

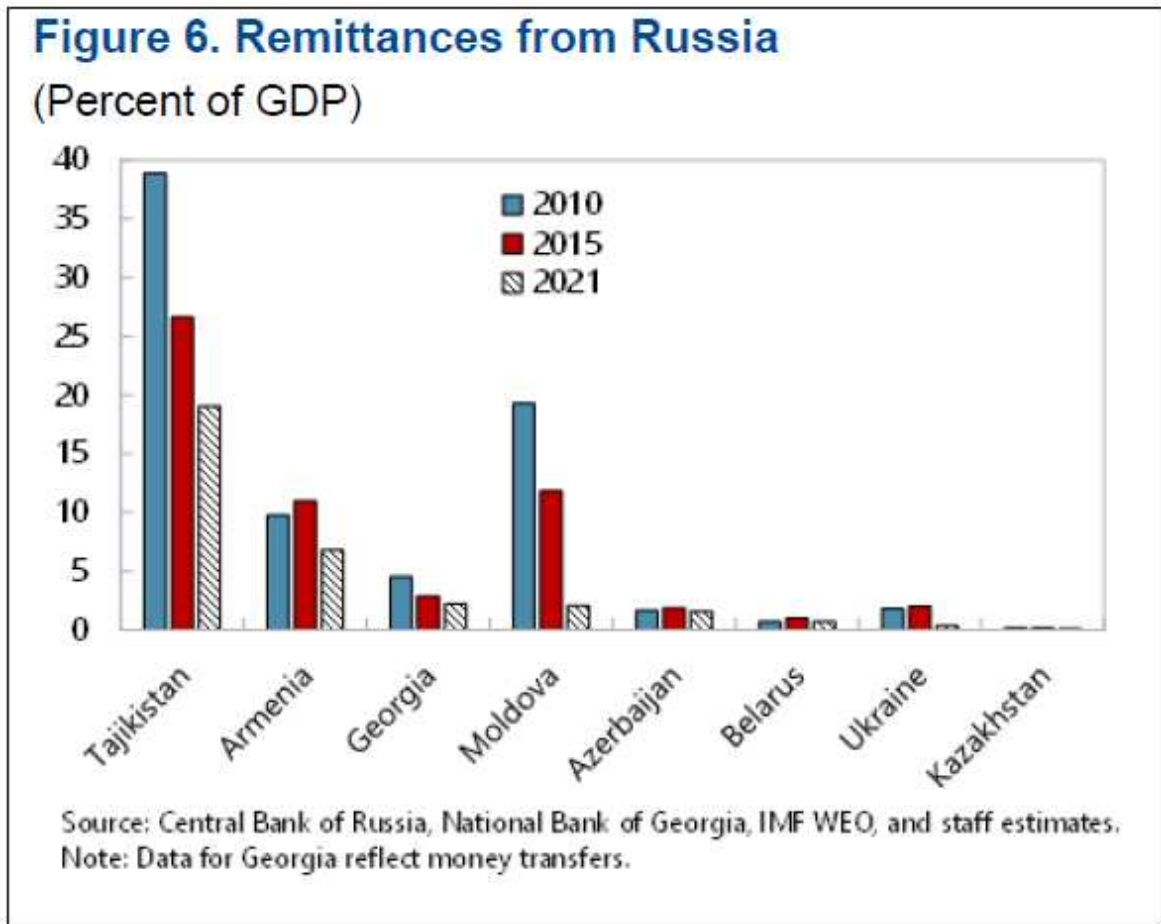
Pracovní migrace a peníze, které Gruzínci posílají domů, je velmi významná. Stejně jako v jiných případech post-sovětských zemí, tak z Gruzie pocházelo velké množství pracovních migrantů, kteří se významně podíleli na gruzínském HDP.

V roce 2005 poslali do Gruzie zpět celkem 403 milionů USD (z Ruska 240 milionů USD). V roce 2008 to bylo 1002 milionů USD (z Ruska 634 milionů USD), v roce 2009 to bylo 842 milionů USD (z Ruska 450 milionů USD), v roce 2010 to bylo 940 milionů USD (z Ruska 530 milionů USD) a v roce 2011 to bylo 1268 milionů USD (z Ruska 655 milionů USD). Tento trend je zajímavý, dokazuje totiž, že navzdory rusko-gruzínské válce objem peněz, a tedy i práce a migrantů v Rusku roste a je poměrně významný.

Právě vzhledem k významu těchto peněz pro domovské státy, i s ohledem na to, co by dané společnosti dělaly, pokud by se vrátilo ze zahraničí větší množství lidí, je pracovní migrace potenciálně nebezpečným nástrojem Kremlu, jak zatlačit na Gruzii. Ekonom Sergej Alexašenko dodává, že vyhoštění by se k roku 2014 mohlo týkat až 50 tisíc Gruzínců a 1 milionů Moldavanů ročně (v tu dobu bylo v Rusku 24 tisíc Gruzínců a půl milionu Moldavanů) a zahraniční investice činily v případě Moldavska 70 milionů USD ročně (Алексашенко 2014). K roku 2013 dělaly tyto peněžní toky téměř 1,5 miliardy USD, přičemž 54 procent pocházelo z Ruska. Rusko by mohlo tyto toky ovlivnit dvěma způsoby - tak, že by se snažilo donutit zahraniční kreditní společnosti neprovádět platby z Ruska do Gruzie, což je ovšem téměř nerealizovatelné, nebo tyto migranty jednoduše vyhostit. Přesně tak, jako se to v případě nižších tisíců stalo v roce 2006 (Kapanadze 2014).

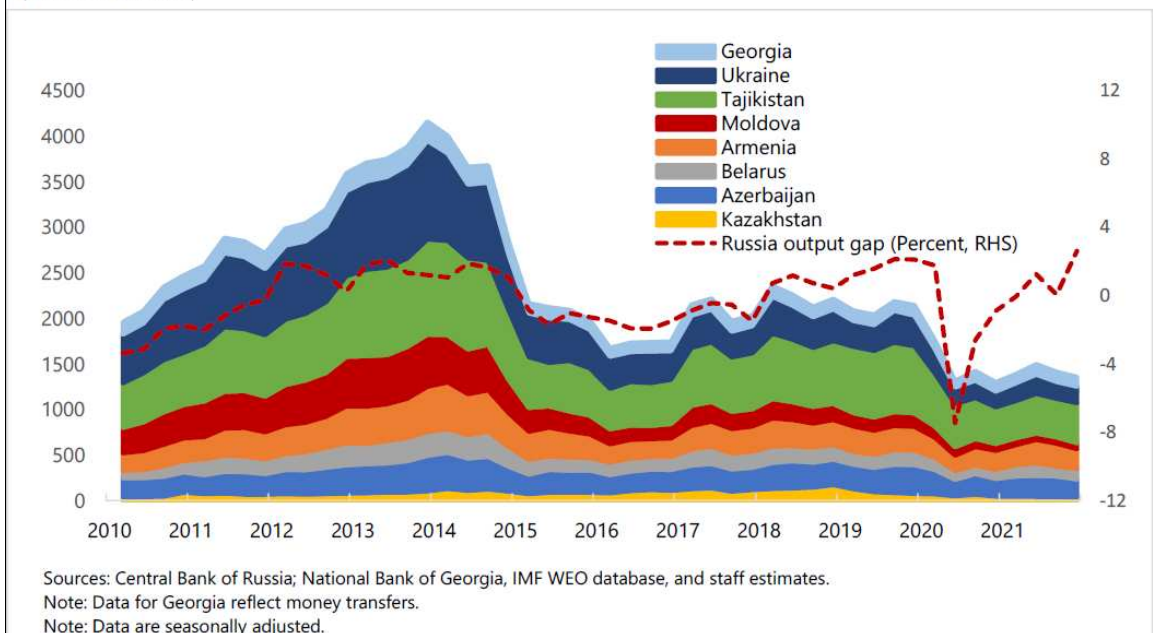
Z příložených grafů od Arzoumaniana je vidět, že význam Ruska jako zdroje remitencí, byť je stále v podílu celkových remitencí velmi vysoký, tak klesá, není již tak velký ani vzhledem k HDP a snižuje se. Potenciál této zbraně, byť stále vysoký se pravděpodobně bude

zmenšovat.

(Arzoumanian 2023, s. 11)

Figure 7. Personal Remittance Flows from Russia (Millions of USD)

(Arzoumanian 2023, s. 11)

POMOC, FDI, BANKY, PŮJČKY, DLUH, KORUPCE

Když byla v roce 2003 vyhlášena v Gruzii privatizace mnoha státních podniků, bylo to právě Rusko (které navzdory nové demokratické vládě) skoupilo velkou část strategicky důležitých podniků (Gasparian 2017, s. 4).

Papeva tvrdí, že Rusko má dlouhodobý plán, označený Anatolijem Čubajsem jako „liberální impérium“, na skupování strategických podniků a společností ve svém okolí, především těch energetických. Poukazuje přitom na ruské aktivity v Arménii, kde získali na základě odpisu dluhů arménskou energetiku, a na aktivity Ruska v Gruzii, kde se, za Shevardnadzeho, a díky tomuže navzdory nové vládě v roce 2003 se s tím nic nedělalo (Papeva 2009, s. 204-205), Čubajsova společnost UES úspěšně snažila získat po Američanech firmy spravující gruzínskou elektrickou síť, elektrárny a dodávky. Ruské aktivity v Arménii (Sayan 2016, s. 7) jsou dle Sayana pro Gruzii jasným rizikem.

Figure 1: Russian Share in the Total FDI in Georgia.

(přejato Dzebisashvili et al., 2020, s. 43)

K roku 2013 byly pěti největšími investory v Gruzii: Nizozemsko (180 milionů USD); Lucembursko (145 milionů USD); Čína (98 milionů USD); Ázerbájdžán (95 milionů USD) a Turecko (74 milionů USD). Rusko na tomto seznamu nefiguruje, ruské investice do roku 2014 nikdy ostatně nepřesáhly 10 % celkových FDI, nicméně s ohledem na jiné zprávy o vlastnických strukturách gruzínských společností lze oprávněně spekulovat, že první dvě země zastupují peníze ruských či rusko-gruzínských společností, které chtějí investovat v Gruzii tajně (Kapanadze 2014). Takže s tvrzením, že by konec ruských investic (v roce 2012 to bylo oficiálně 20 milionů USD) nebyl významný, by se s ohledem na daňové ráje dalo polemizovat.

Sayan (2016) poukazuje na nesrovnalost ruských „omezených“ investic do Gruzie, k roku 2015 to bylo 49 milionů USD, kdy je jejich přítomnost v klíčových odvětvích „nepoměrná“. Protože, Lukoil-Georgia má skrze síť čerpacích stanic podíl na 1/4 trhu s benzínem, Inter RAO UES vlastní 3/4 největší elektrické distribuční společnosti Telasi a Vimpelcom kontroluje prostřednictvím podílu v gruzínském Mobitelu 13 procent trhu s telekomunikacemi (Sayan 2016, s. 8).

Ačkoliv se Rusům nepodařilo zamezit propojení Evropy, Turecka a Kaspického moře prostřednictvím Gruzie, tak se jim podařilo skoupit v Gruzii velkou část kritické infrastruktury a strategických podniků. O tom píše jak Dzvelishvili a Kupreisvhili (2015), tak i zpráva Evropských hodnot (2021) a IDFI – Institute for Development of Freedom for Information a USAID (2022-2023). Ty společně vyzdvihují velikou kontrolu gruzínské infrastruktury a podniků ze strany Rusů, ruských bank a společností, nebo gruzínsko-ruských podnikatelů.

Seznamy odpovídají soupisu, který popsal stav před rokem 2008 (viz výše), ale jsou rozšířené, a proto je bude vhodné přiblížit. Například zpráva Dzvelishviliho a Kupreisvhiliho tvrdí, že ruský kapitál a vliv je v těchto firmách:

Elektrická energie:

- INTER RAO (součást ruské státní UES – United Energy Systems), kterému patří podíl v JSC TELASI (distributor elektřiny v Tbilisi, celkový počet připojených zákazníků je 416 500); MRKVARI ENERGY LLC (výroba elektřiny, dva bloky o výkonu 300 MW a vodní přehrada); KHRAMI 1 a KRHAMI2 (vodní elektrárny -); ENGURI (největší vodní elektrárna – 1030 MW, pod kontrolou Abcházie, přehrada je ale na území Gruzie);
- ENERGY LLC (Mevlud Bliadze – stavebnictví, byznys v Petrohradě, ocenění „čestný stavitel Ruské federace“), které patří DARIALI (vodní elektrárna – 109 MW, připojená na ruskou elektrickou síť), LARSI (vodní elektrárna – 20 MW);
- ENERGO INVEST LLC (ruští občané Ali Maraev a Bechlan Alyev), ta má stavět ALANI (vodní elektrárna 4,6 MW)
- G.B.G LLC – ALGETI (vodní elektrárna)
- PSHAVI HYDRO LLC – SKURDIDI (vodní elektrárna)
- SAKRUSENERGO (distributor elektřiny v zemi – společný podnik UES a gruzínské vlády z roku 1996)

Pitná voda:

- Georgian Water and Power (společnost v offshoru, ruští jednatelé - 100 % dodávek pitné vody do Tbilisi a menší vodní elektrárny)

Ropa:

- Lukoil Georgia (dovoz benzínu z Bulharska, podíl v síť čerpacích stanic v zemi, korupční podezření na velmi vysoký podíl vyhraných tendrů na benzín pro státní instituce)
- PETROKAS Energy Limited (David Iakobashvili – rusko-gruzínský miliardář), které patří ropný terminál v Poti a síť čerpacích stanic. V PETROKASu má 49% podíl ruský ROSNĚFT.

Telekomunikace:

- VIMPELCOM – podíl ve firmě MOBITEL (k roku 2013 22,6 % na trhu, k roku 2015 1,25 milionů uživatelů a zákazníků).

Banky:

- VTB GEORGIA (původně United Georgian Bank, nyní patří ruské polostátní VTB)

Dále to je těžba zlata, vlastnictví slavné minerální vody Borjomi (ruský oligarcha Michail Friedman), nebo výrobce elektrolokomotiv Elmavalmshebéli (jejich typy lokomotiv obstarávají polovinu ruské nákladní dopravy), či investice do nemovitostí.

Tento trend ruských investic do gruzínských firem lze sektorově vyjádřit i takto:

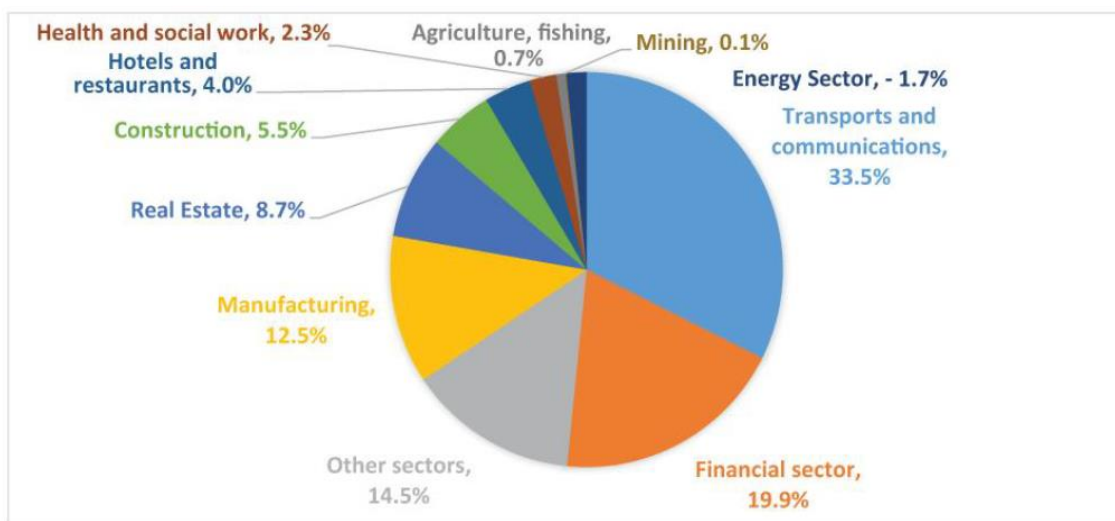

Figure 3: Average Share in FDI (2009-2017).

(Dzebisashvili et al., 2020, s. 43)

Tyto investice a firmy mají společné, že je spojují ruští, či rusko-gruzínští majitelé, ředitelé či jednatelé. Autorky práce tvrdí, že tito lidé jsou z ruské elity a mají blízko ke Kremlu. Je zajímavé, že dle jejich zprávy mnohé z investic proběhly, nejen za pro-ruského Ševarnadzeho a Ivanishviliho, který je sám součástí této podnikatelské skupiny (Sharashenidze 2015), ale i za vlády prozápadního Mikaila Saakashviliho.

Dohromady to dává impresivní obraz o vlivu ruských peněz v gruzínské ekonomice i politice. Což se projevuje i na přístupu gruzínské vlády Gruzínského snu vůči Rusku, která je rozhodně oproti té vládě Saakshviliho mnohem otevřenější a vstřícná. (Nilsson 2018, s. 35-36) Je například pravděpodobné, že pod ruským tlakem, kdy se setkal náměstek ruského ministerstva zahraničí Grigorij Karasin se zvláštním vyslancem Zurabem Abashidzem v Praze, Tbilisi odstoupilo od rozvoje hlubokého přístavu v Anaklii, který Rusové vnímali jako alternativu ke svým přístavům a konkurenci, i jako ohrožení jejich vlivu v Černomoří (Daly 2020). Zprávy Evropských hodnot (2021) a IDFI a USAID (2023) tento trend ruských investic a vlivu potvrzují i dnes, i po začátku rusko-ukrajinské války.

Všechny zprávy poukazují na to, že Gruzie, ač se přidala v minulosti k Západu v jeho sankcích proti Íránu, tak ve věci protiruských sankcí je nečekaně benevolentní a neaktivní (Dzvelishvili, Kupreishvili 2015, s. 5). Dobře to dokládá citát Davida Iakobashviliho, gruzínsko-ruského milionáře, kterému patří síť gruzínských čerpacích stanic Petrokas, obchoduje s ruským Rosněftem a který je po ruské anexi Krymu na sankčním listu Západu. *„Proč Rosněft? Protože BP vlastní významný podíl v Rosněfti. Je to dobře rozvinutá společnost s velkými schopnostmi. Nezasahuji do politiky a věřím, že vláda by se toho měla také zdržet. Úkolem vlády je usnadňovat podnikání pro všechny. Tímto způsobem bude zaměstnáno více lidí. V mé společnosti pracuje 2000 zaměstnanců a dalších 1000 volných pracovních míst a investice v hodnotě až 200 milionů dolarů EUR je v plánu do budoucna.“* A takovýchto podnikatelů a bývalých politiků lze najít v těchto zprávách více.

Tým gruzínských výzkumníků (Dzebisashvili et al 2020) zkoumal tento vývojový trend nárůstu ruských investic a akvizic v Gruzii, a to především ve velkých, strategických podnicích (více jak 20 milionů GEL zisk a více jak 10 milionů GEL tržní hodnota firmy). A zjistili, že ruský kapitál sice nekontroluje většinu nějakého sektoru, i když někdy to jsou desítky procent, ale že kontrolují firmy, které mají velice podstatné místo na trhu, třeba v otázce cenotvorby atd. (Ibid, s. 52). Následně provedli i analýzu svobody médií dle hodnocení Freedom House a došli k závěru, že mezi objemem ruských investic a jejich vlivem v ekonomice (a politice) a stavem svobody a médií je negativní závislost, tedy s růstem ruského vlivu v Gruzii dochází k erozi svobody a práv (Ibid, s. 55). Zjištění, kterému by měla být věnována pozornost.

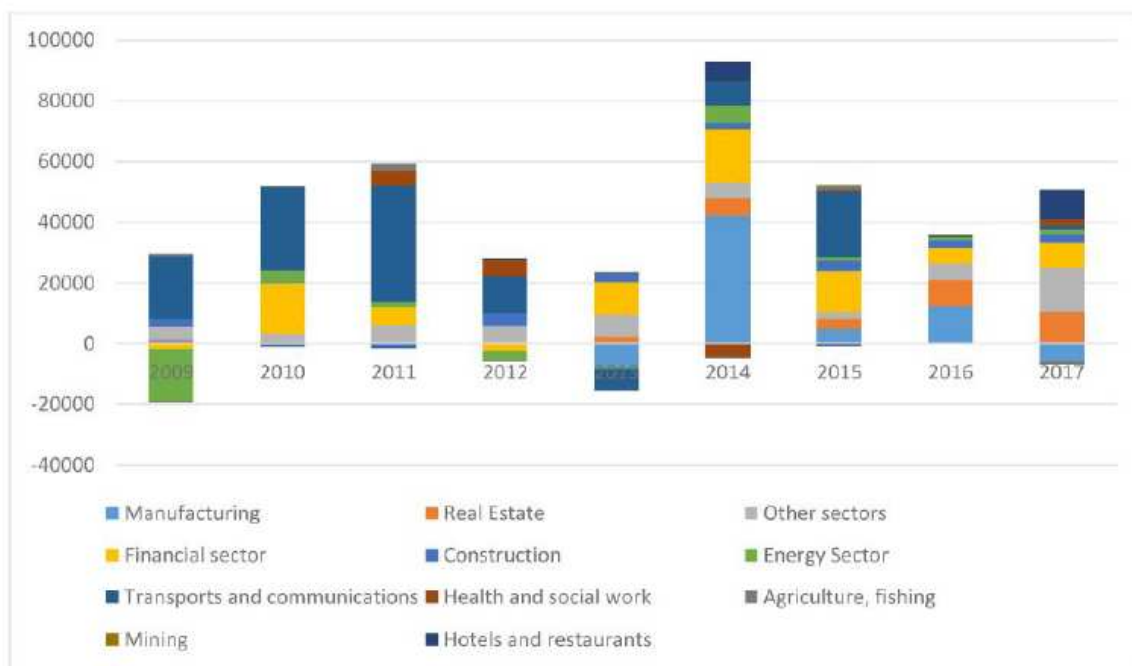

Figure 2: Sectoral Distribution of Russian FDI in Georgia (in 1000 USD).

(přejato Dzebisashvili et al., 2020, s. 43)

Rusko využívá hádek a zmatku mezi gruzínskou elitou, aby podkopalo důvěru společnosti ve stát a rozklíčilo ji. Navíc se snaží ekonomickou a politickou situaci v zemi zhoršit („přihrát si polívčičku“), takže například v roce 2019 v reakci na protesty po návštěvě ruského politika v Tbilisi Moskva zakázala přímé lety Moskva Tbilisi, aby zemi potrestalo, a připravilo ji o její zisky z turistiky (MENABDE 2019), nebo aktivitami v informační sféře, kde paradoxně podporuje útoky proti („přátelsky nakloněné“) vládě. Tyto aktivity zapříčinily zvýšené deklarování loajality směrem k Moskvě.

Právě na příkladu Gruzie si lze dobře uvědomit, jak korozivní dokáží být vhodně uplatňované geoeconomické strategie být.

GRUZIE – EVROPSKÁ A RUSKÁ INTEGRACE

Zeyno Baran z amerického think-tanku Center for Strategic & International Studies shrnul (před Kongresem) geografický význam Gruzie asi takto „*stabilita Gruzie má velký význam pro USA, protože propojuje spotřebitele a vývozce ropy a plynu a tím, že přivádí na trh kaspickou ropu a plyn, snižuje jejich cenu a možnost Ruska, nebo někoho dalšího, snažit se mít monopolní postavení na trhu s energiemi. Naše americká politika byla, jak za prezidenta Clintona, tak George W. Bushe, postavená ne na nenávisti k Rusku, ale na boji proti ropným a plynovým monopolům jako takovým. Pokud by ale Gruzie „padla“ a Rusko bylo schopno si plně prosadit své, mohlo by se snažit ukončit plány a stavbu těchto energovodů a tak by i nadále mělo monopolní postavení a kontrolovalo by vývoz ropy a plynu z Kaspiku samo. Což*

není v americkém zájmu“ (**Baran 2001**). Ve své práci z roku 1998 to potvrdil i Abraham S. Backer, že Západ má eminentní zájem dostat se ke kaspické a středoasijské ropě a aktivně rozvíjet geopolitické a geoeconomické plány, jak si tuto cestu otevřít. Klíčem k tomu byla Gruzie, protože přes Írán, Afghánistán, Arménii a Náhorní Karabach ani ruská ropa a plyn jít nemohly (**Backer 1998, s. 20-23**).

Ve hře o to, kdo získá v Gruzii vliv, Západ vsadil na Mikaila Saakašviliho, zatímco Rusové se snažili udržet vliv v zemi pomocí dvou separatistických území, která 1) znemožňovala Gruzii se integrovat do struktur NATO (deklarovaný požadavek územní celistvosti a kontroly hranic); 2) tak se Tbilisi nemohlo soustředit na provádění pro EU i NATO podstatných institucionálních reforem, ale muselo se věnovat konfliktu, zaopatření uprchlíků, nápravě škod i ruským ekonomickým sankcím (**Gerrits, Bader 2016, s. 310-311**).

Gruzie, která byla za Ševarnadzeho brána jako špatně fungující, korupcí zmítaný stát, po růžové revoluci získala pro Západ nový lesk a v roce 2005 tehdejší americký prezident George W. Bush označil Gruzii za maják demokracie. USA ji podporovaly ji 1 miliardou USD ročně, a nad tím, že Gruzie měla v roce 2010 čtvrtý nejvyšší počet vězňů *per capita*, se nepozastavovaly (**Stronski, Vreeman 2017, s. 4**). Saakašviliho obraz nezkazila ani, jak říká Vladimer Papava, tzv. de-privatizace, kdy některé již privatizované podniky (privatizované před rokem 2003) byly vyvlastněny státem a poté znovu prodány. Garancím, že to bylo v historii Gruzie naposledy, by se těžko věřilo (**Papeva 2009, s. 203**).

Vztahy mezi Ruskem a Gruzii se ale po růžové revoluci zhoršovaly. Prezident Mikheil Saakasvili měl zájem o pro-západní směřování země a její možné zapojení do struktur NATO a po reintegraci Adžárie měl zájem i o reintegraci Abcházie a Jižní Osetie (**Francis 2011, s. 160-161**). Společně s vyhoštěním ruských vojenských špionů v roce 2006 a několika vojenskými incidenty na hranicích Abcházie a Gruzie to vedlo k tvrdé ruské reakci v podobě sankcí na dovoz vína, vody a potravin z Gruzie, na základě fyto-sanitárních důvodů (**Ibid, s. 160**).

Vztahy mezi Gruzii a Ruskem následně eskalovaly až do roku 2008, kdy vypukla válka, ve které Tbilisi prohrálo a Abcházie a Jižní Osetie vyhlásily nezávislost a dostalo se jim ze strany Ruska i uznání. Špatné vztahy mezi Moskvou a vládou Mikhaila Saakašviliho ale přetrvaly až do roku 2013.

Poté, co odešel z prezidentského úřadu a jeho strana byla vystřídána stranou Gruzínský sen Bidziny Ivanišviliho, vztahy mezi Ruskem a Gruzii se „normalizují“ (**Gerrits, Bader 2016, s. 309**). I po ruské agresi v roce 2008, kdy Gruzie ztratila dvě území, Rusku zbyly nástroje, jak si vliv v Gruzii udržet, a jak je vidět i postupně, a relativně rychle, obnovit (**Kapandze 2014**).

Vztahy mezi Ruskem a Gruzii se po válce v roce 2008 srovnaly v několika rovinách. přičemž

tou nejvýznamnější byla díky vztahům ruské a gruzínské pravoslavné církve (GASPARIAN 2017, s. 6), a také díky politicko-obchodním vztahům nové gruzínské elity. Po vítězství ve volbách 2013 strana Gruzínský sen vydala prohlášení o novém zahraničně politickém směřování a pozici Gruzie, kde se píše, že Gruzie odmítá být středem konfrontace mezi velmocemi, ale že chce mít vztahy se všemi (a příliš nerozhněvat Moskvu, dalo by se říct) (Kapandze 2014).

Rusko, i díky narůstajícímu obchodu, vnímá pozitivně poměrně hodně lidí (cca 31 procent), kteří si přejí vstup do Euroasijské ekonomické unie (Stronski, Vreeman 2017, s. 8-9).

Navzdory tomuto zlepšení Rusové dále kontrolují hranice Abcházie a Osetie, v případě Jižní Osetie dokonce tyto hranice z ostatního drátu rozšiřují směrem do gruzínského vnitrozemí (Gasparian 2017, 6-7), a to i přes ropovod Baku-Supsa (RFE/RL's Georgian Service 2015).

Bizdina Ivanišvili je brán za ruského politika, ale i on pokračoval v jednání s EU, v roce 2014 podepsal Asociační dohodu a v roce 2015 se Gruzie stala hostující zemí pro tréninkovou základnu NATO. Přístup k evropskému trhu totiž může zvednout hospodářský růst (Stronski, Vreeman 2017, s. 8), což by mohla být záměrná strategie vedoucí k tomu, aby se trh otevřel a kontrola v zemi se pro Moskvu stala ekonomicky soběstačnou a fungující, přitom aby ale neztratili vliv, který mají jistě ve velkých strategických podnicích. Integrace a splnění podmínek EU je navíc náročný, a hlavně zdoluhavý proces, díky kterému se zisky, které mají přijít po splnění unijních podmínek, zdají být v nedohlednu, což vytváří v gruzínské společnosti zklamání ze Západu a tím pádem i renesanci ruského vlivu. Rusko je schopné pomocí vlivových a informačních operací podporovat toto rozčarování a díky rozdílu ve vnímání některých témat jako je homosexualita a sexuální a identitární menšiny mezi EU a konzervativní Gruzii, zhoršují její obraz v EU a obráceně, což výrazně prodlužuje i zhoršuje proces integrace (Evropské hodnoty 2021, s 13-22).

ZÁVĚR

První hypotézou práce bylo, že v souladu s neo-imperialistickým modelem bude stěžejním nástrojem v obou případech Moldavska – Podněstří i Gruzie – Abcházie nátlak v oblasti energetiky.

Takže, v případě separatistických entit bylo doloženo, že jsou na Rusku plně závislé skoro ve všech oblastech, které jsme si definovali. Jsou de facto jeho vazaly a Rusko může využívat téměř libovolné geoeconomické nástroje, aby si je udrželo. Je těžké určit, jestli je pro ně životně důležitější ruská energetická pomoc, nebo pomoc finanční. Bez obojího by Podněstří ani Abcházie dlouho nevydržely.

V případě Moldavska a Gruzie je situace jiná. Z analýzy je vidět, že Rusko vůči Moldavsku a Gruzii v období let 1991–2021 využívalo jak sílu, tak nátlak a své silné postavení proti nim jak v oblasti trhu, energetických dodávek, tak migrace. V průběhu času se nicméně dané

země, a to i ty ekonomicky slabší, jako Moldavsko a Gruzie, snažily z této závislosti vymanit.

Proti hrozbě **energetických sankcí** se **Moldavsko** po začátku přístupových jednání s EU snažilo omezit závislost na Podněstří, přes které proudil do Moldavska všechen plyn, a která Moldavsko silně finančně vyčerpávala (což vyhovovalo Gazpromu a Moskvě), a orientovat se na evropské dodávky energie (plynovodem Iasi – Ungheni), což se mu v případě plynu v roce 2022 podařilo, u elektrické energie na tom pracuje. **Gruzii**, která nebyla na Abcházii nijak energeticky závislá, se to podařilo s dokončením energovodů BTC a BTE, a už od roku 2006 nahrazovala ruské dodávky plynem ze sousedního Ázerbájdžánu, přičemž již na konci našeho sledovaného období byla Gruzie na ruském plynu plně nezávislá.

Pokud jde o elektrickou energii, Gruzie má značný počet „vlastních“ elektráren a jejich produkci dokonce vyváží. **Energetické sankce** vůči oběma zemím, především v roce 2006, byly tvrdé, nicméně Rusové jich v minulosti nemohli nadužívat – přes Moldavsko proudil ruský plyn dále na Balkán a přes Gruzii do Arménie, takže v případě dlouhodobého přerušení by Rusko o tyto zákazníky přišlo, což nechtělo. Arménii navíc nebylo možné podporovat jinak než prostřednictvím Gruzie. A pokud Rusko k nějakému energetickému vydírání sáhlo, obě země se aktivně snažily z této závislosti dostat. Ani v jednom případě nebyly plně závislé na ropě, která je jednodušší na transport, a Rusko zákazem vývozu ropy nehrozilo.

U obou zemí ale byly ruské dodávky energie a plynu záměrně využity k vytvoření velkého zadlužení, které jak u Gruzie v 90. letech, tak u Moldavska po celou dobu vytvářelo významné finanční břemeno a tlak na dané státy. Cílem energetické závislosti možná nebylo tlačit na nějaký stát pomocí sankcí, nebo subvencovanou nabídkou levné energie, ale vytvoření dluhu a jeho následné splacení komoditami, tedy získání energetické kritické infrastruktury v zemi, která pak v obou případech patří Rusku.

Obchodní sankce v roce 2005 byly také tvrdé a zasáhly citlivý sektor zemědělské produkce. Rusko si je navíc mohlo snadno dovolit, jak je vidět z dat, gruzínský nebo moldavský dovoz byl pro Rusko naprosto marginální, zatímco obráceně to neplatilo a Moskva mohla této asymetrické závislosti využít. Pro Moldavsko byl ruský trh významný, pro Gruzii méně, ta měla vždy velkou obchodní výměnu i s Tureckem, Ázerbájdžánem, okolními státy a světem. Nicméně díky sankcím se Moldavsko přeorientovalo a přístupová jednání s EU vytvořila situaci, kdy většina produkce míří do Rumunska a do Evropy.

Pracovní migrace. Zde hrozba repatriace pracujících, omezení pracovních povolení, nebo snahy nějak zamezit posílání peněz, zůstává. Obě země mají stále značný počet pracujících v Rusku, a i když objemově rostou remitence i z jiných destinací (EU, USA, Izraele či Turecka), opatření, která by Rusko mohlo zavést by měla vážné důsledky.

Omezení cestování do těchto zemí bylo pro Gruzii nepříjemné a mohlo poškodit mnohé

podnikatele, ale k tomuto omezení Rusko sáhlo pouze jednou v roce 2019 – pokud by taková situace znovu nastala, je možné, že by si ruští turisté v případě zákazu přímých letů zaletěli do sousední Arménie nebo Baku a do Gruzie se lehce dopravili i jinak.

V oblasti **přímých zahraničních investice, pomoci a akvizic** kritické infrastruktury je situace taková, že Rusko nepomáhalo Gruzii ani Moldavsku finančně v takových objemech, aby to bylo podstatné, ale v obou případech se snažilo ovládnout kritickou infrastrukturu, především energetickou, například pomocí odepsání dluhů, nebo partnerstvím s místními elitami, které se Rusku ve velké míře úspěšně podařilo zkorumpovat a získat. To platí v obou případech, nicméně v případě Gruzie, která zažila s Ruskem konflikt, je vidět, že ruská schopnost obnovit si místní vliv skrze elity, korupci a kontrolu klíčových podniků je i tak značná.

Přesto, že energetická závislost na Rusku již neplatí ani u Gruzie, ani u Moldavska tento korupční a ekonomický vliv přetrvává a lze ho označit za nový stěžejní nástroj ruského vlivu, byť postavený na ruských penězích z prodeje ropy a plynu.

Druhou hypotézou bylo, že ruská podpora a kontrola separatistické entity (Podněstří nebo Abcházie) je rozhodující pro udržení ruského (geoekonomického) vlivu v mateřské zemi – Moldavsku nebo Gruzii.

Platilo to v případě Podněstří – Moldavska, kde díky plynovodům a velké elektrárně Kuchurgan GRES, které byly na území kontrolovaném separatisty, a jak bylo doloženo, i plně kontrolované jak politicky, tak ekonomicky Moskvou, měla separatistická entita na Moldavsko silný přímý vliv. Velkou spotřebou plynu vytvářelo Podněstří Moldavsku značnou část státního dluhu, který byl pro stát zátěží a zároveň geoekonomickým nástrojem Moskvy, která tak mohla uplatňovat a rozvíjet svůj vliv v Moldavsku. Nyní, když Moldavsko již nebude energeticky závislé na plynu z Podněstří, se ruský vliv v zemi bude pravděpodobně zmenšovat.

V případě Abcházie, kterou také plně kontrolovalo Rusko, je odpověď spíše negativní. Gruzie sice přišla o část území, velkou vodní elektrárnu a příjmy, ale jinak nebyla na Abcházii energeticky ani jinak závislá. Byla nicméně tímto konfliktem soustavně oslabovaná, protože jej musela aktivně řešit při periodických střetech, a „ztrácet“ čas a **energii snahou vyřešit** problém, jehož řešení se nalézalo pouze a pouze v Moskvě, místo toho, aby se země soustředila na boj s korupcí, prováděla institucionální reformy apod.

V obou případech platilo, že Rusko obsazením území a přítomností svých vojáků blokovalo vstup Gruzie nebo Moldavska do NATO a na hlubší vnitropolitické reformy a změny vyžadované jak NATO, tak EU měly méně prostoru. V tomto smyslu je Rusko dlouho drželo mimo západní struktury a opakovaně se snažilo tento prostor vyplnit samo.

Třetí hypotéza zněla, že Rusko svůj geoekonomický vliv v zemi ztratí, pokud vypukne

vážná krize nebo konflikt s dotyčnou zemí.

Ne, tento vliv se v daných zemích neztratil, pouze se proměnil a rozvinul. Namísto ekonomické a obchodní závislosti, která se dá nahradit jinými trhy, či investicemi, a energetické, která se dá, byť hůře, nahradit novou infrastrukturou a dodavateli (být za vyšší ceny), tak u korupce a vlastnictví klíčového průmyslu vliv Ruska přetrvává, protože 1) tento vliv a moc jsou skryté; 2) pokud je vlastnictví společné se členy místních elit, nemusí mít vláda a podnikatelé zájem tuto situaci aktivně řešit, protože z ní sami profitují (došlo k tzv. elite capture), nebo je to složité právně doložit a podniky zabavit a zestátnit. Rusko a dané entity by takové chování s velikou pravděpodobností daly k mezinárodním soudům, což by řešení situace mohlo ztížit; 3) tyto podniky mohou být životně důležité pro daný stát a jeho ekonomiku. Nelze si tedy dovolit, aby tyto podniky, byť vlastněné predátorskou velmocí, (záměrně) nefungovaly. Příkladem takto důležitých podniků mohou být elektrárny, elektrická síť v Tbilisi, telekomunikace, nebo čističky pitné vody a plynárenská distribuční síť. V případě Gruzie, jak jsme již doložili, je tato závislost velká, což je, s ohledem na konflikty, které Gruzie s Ruskem měla, docela s podivem.

Úvodem jsme si položili otázku, zdali lze doložit neo-imperialistickou geoeconomickou strategii a chování Ruska na případech zamrzlých konfliktů, tedy de-facto států a jejich mateřských zemí, které Rusko využívá pro udržení vlivu v post-sovětském prostoru?

Odpověď není v tomto případě těžká. Rusko se vnímá a je vnímáno jako impérium a hegemon post-sovětského prostoru, zároveň jsou geoeconomické nástroje součástí jeho projekce vlivu. Kromě toho, že doložené ruské chování vůči Moldavsku – Podněstří a Gruzii – Abcházii odpovídá kritériím, kterými je neo-imperialistický model charakterizován, tak i ruští představitelé a elity v čele s Vladimírem Putinem dlouho uvažovali o využití energií a ruské ekonomické síly k prosazení svého vlivu v bývalých post-sovětských zemích. Být se nyní zdá, že Rusko nemělo k prosazení svého vlivu jiné nástroje než hrubou vojenskou sílu (s výjimkou rusko-gruzínské války a rusko-ukrajinských konfliktů, z roku 2014 i současného), vždy si snažilo udržet moc především pomocí geoeconomických nástrojů, které byly schopné přečkat i konflikt s danou zemí.

Z práce vyplývá, že geoeconomický rozměr bezpečnosti a fungování mezinárodních vztahů je podstatný a měl by se blíže zkoumat. Práce navíc odhalila, že minimálně v post-sovětském prostoru již neplatí, že rozhodujícím vlivem jsou energetické suroviny a dodávky plynu, ale ruský skrytý vliv skrze korupční partnerství s místními elitami. Téma korupce se tak dostává z otázky lidské bezpečnosti a společenského dění na pozici významného ruského zahraničněpolitického nástroje, kterému by se měla věnovat politicky i akademicky větší pozornost.

Závěr

Z práce vyplývá, že geoeconomický rozměr bezpečnosti a fungování mezinárodních vztahů je podstatný a měl by se blíže zkoumat. Práce navíc odhalila, že minimálně v post-sovětském prostoru již neplatí, že rozhodujícím vlivem jsou energetické suroviny a dodávky plynu, ale ruský skrytý vliv skrze korupční partnerství s místními elitami. Téma korupce se tak dostává z otázky lidské bezpečnosti a společenského dění na pozici významného ruského zahraničněpolitického nástroje, kterému by se měla věnovat politicky i akademicky větší pozornost.

Summary

The thesis shows that the geo-economic dimension of security and the functioning of international relations is essential and should be examined more closely. Moreover, the thesis reveals that, at least in the post-Soviet space, it is no longer energy resources and gas supplies that are the decisive influence, but Russia's hidden influence through corrupt partnerships with local elites. The issue of corruption thus moves from being a question of human security and social agency to a major Russian foreign policy tool that should receive greater political and academic attention.

Použitá literatura

- Aiyar, S. and Illyina, A. (2023). *Geo-economic fragmentation: Implications for the international monetary system*. [online] CEPR. Dostupné z: <https://cepr.org/voxeu/columns/geo-economic-fragmentation-implications-international-monetary-system> [cit. 2023-12-27].
- Ambrosio, T. (2009). *Authoritarian backlash: Russian resistance to democratization in the former Soviet Union*. Farnham; Burlington, Vt: Ashgate.
- Arzoumanian, S. (2023). *Spillovers from Russia to Neighboring Countries: Transmission Channels and Policy Options*. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2023/English/wpiea2023185-print-pdf.ashx>. IMF – International Monetary Fund.

- Baar, V. and Baarová, B. (2017). De facto states and their socio-economic structures in the post-Soviet space after the annexation of Crimea. *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*, 6. doi: <https://doi.org/10.18778/2300-0562.06.12>.
- Baker, A.S. (1998). *Russia and Caspian Oil: Moscow Loses Control*. [online] RAND Corporation. RAND Corporation. Dostupné z: <https://www.rand.org/pubs/papers/P8022.html>.
- Balkan Insight (2019). *Moldova Mulls Russian Loan As Leverage With EU, IMF*. [online] Dostupné z: <https://balkaninsight.com/2019/11/27/moldova-mulls-russian-loan-as-leverage-with-eu-imf/>.
- Baran, Z. (2001). The Caucasus and Caspian Region: Understanding United States Policy. *www.csis.org*. [online] Dostupné z: <https://www.csis.org/analysis/caucasus-and-caspian-region-understanding-united-states-policy> [Accessed 2 Jan. 2024].
- Blackwill, R.D. and Harris, J.M. (2016). *War by other means : geoeconomics and statecraft*. Cambridge, Massachusetts; London, England: The Belknap Press Of Harvard University Press.
- Boehm, A. (2014). *Moldova's Transnistria: The Next Crimea?* [online] Geopolitical Monitor. Dostupné z: <https://www.geopoliticalmonitor.com/moldovas-transnistria-the-next-crimea-4952/> [Cit. 2023-12-27].
- Całus, K. (2013). An aided economy: the characteristics of the Transnistrian economic model. Warsaw: OSW Commentary No. 108, 2013-05-14. *OSW Centre for Eastern Studies*, 108.
- Całus, K. (2017). *The Transnistrian gambit*. [online] New Eastern Europe. Dostupné z: <https://neweasterneurope.eu/2017/12/21/the-transnistrian-gambit/> [cit. 2023-12-27].
- Całus, K. (2022). *Separatism and gas: Russian attempts to destabilise Moldova*. [online] Warsaw: OSW Centre for Eastern Studies. Dostupné z: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2022-08-23/separatism-and-gas-russian-attempts-to-destabilise-moldova> [cit. 2023-12-27].
- Całus, K. (2023). *The Russian hybrid threat toolbox in Moldova: economic, political and social dimensions*. [online] Dostupné z: https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/04/20230413-Hybrid-CoE-Working_Paper-23-Moldova-WEB.pdf [cit. 2023-12-27].
- Ciobanu, C. (2021). *Russia's pressure points in Chisinau. How Moscow preserved its influence after Moldova's independence*. [online] *www.veridica.ro*. Dostupné z: <https://www.veridica.ro/en/analyses/russias-pressure-points-in-chisinau-how-moscow-preserved-its-influence-after-moldovas-independence> [cit. 2023-12-27].
- Cohen, J. (2023). *Resource realism: The geopolitics of critical mineral supply chains*. [online] Goldman Sachs. Dostupné z: <https://www.goldmansachs.com/intelligence/pages/resource-realism-the-geopolitics-of-critical-mineral-supply-chains.html> [cit. 2023-12-27].
- Daly, J.C.K. (2020). *Russia's Discreet Satisfaction Over Georgia's Anaklia Port Debacle*. [online] Jamestown. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/russias-discreet-satisfaction-over-georgias-anaklia-port-debacle/> [cit. 2023-12-27].
- Damen, M. (2019). *Diversifying unity. How Eastern Partnership countries develop their economy, governance and identity in a geopolitical context* | Think Tank |

- European Parliament*. [online] www.europarl.europa.eu. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO_STU\(2019\)639307](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EXPO_STU(2019)639307) [cit. 2023-12-27].
- Dura, G. 2010. *The EU and Moldova's Third Sector: Partners in Solving the Transnistria Conflict?* MICROCON Policy Working Paper 14, Brighton: MICROCON.
 - Dzebisashvili, S. et al. (2020). Russian Economic Footprint and the Impact on Democratic Institutions in Georgia. *Connections: The Quarterly Journal*, 19(4), s.39–58. doi: <https://doi.org/10.11610/connections.19.4.03>.
 - Dzvelishvili, N. and Kupreishvili, T. (2015) Russian Capital in Georgian Business
 - EIB (2017). *EU, EIB, EBRD and World Bank finance Republic of Moldova-Romania power link*. [online] European Investment Bank. Dostupné z t: <https://www.eib.org/en/press/all/2017-408-eu-eib-ebrd-and-world-bank-finance-republic-of-moldova-romania-power-link-investment-to-help-diversify-republic-of-moldovas-electricity-supply> [Cit. 2023-12-27].
 - Elliott, S. (2020). *FEATURE: Moldova set for gas diversity as Romania link's launch imminent*. [online] Spglobal.com Dostupné z: <https://www.spglobal.com/commodityinsights/pt/market-insights/latest-news/natural-gas/081920-feature-moldova-set-for-gas-diversity-as-romania-links-launch-imminent> [cit. 2023-12-27].
 - ENIGMMA (2015). *The State of Migration in Georgia*. [online] International Centre for Migration Policy Development. Dostupné z: https://migration.commission.ge/files/enigma-state-of-migration_e_version.pdf.
 - Evropské hodnoty (2021). *Mapping research: Comparing foreign influence in Georgia – European Values Center for Security Policy*. [online] European Values Center for Security Policy. Dostupné z: <https://europeanvalues.cz/en/mapping-research-comparing-foreign-influence-in-georgia/> [cit. 2023-12-27].
 - Francis, C. (2011). *Conflict resolution and status: the case of Georgia and Abkhazia (1989-2008)*. Brussels: Vubpress.
 - Gasparian, E. (2017). GEORGIAN-RUSSIAN TRADE AND ECONOMIC RELATIONS: A WIN-WIN OR ZERO-SUM APPROACH
 - Gerrits, A.W.M. and Bader, M. (2016). Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia: implications for conflict resolution. *East European Politics*, 32(3), s.297–313. doi: <https://doi.org/10.1080/21599165.2016.1166104>.
 - Hill, W.H. (2018). *More than a frozen conflict: Russian foreign policy toward Moldova*. [online] Atlantic Council. Dostupné z: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/more-than-a-frozen-conflict-russian-foreign-policy-toward-moldova-2/> [cit. 2023-12-27].
 - Hoch, T. and Kopecek, V. (2020). *De facto states in Eurasia*. Abingdon, Oxon ; New York, Ny: Routledge, An Imprint Of The Taylor & Francis Group.
 - Charap, S., International Security And Defense Policy Center, National Defense Research Institute (U.S, RAND Corporation and Carnegie Corporation Of New York (2019). *A consensus proposal for a revised regional order in post-Soviet Europe and Eurasia*. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation.
 - Chayes, S. (2014). *Corruption: The Unrecognized Threat to International Security*. [online] Carnegie Endowment for International Peace. Dostupné z:

<https://carnegieendowment.org/2014/06/06/corruption-unrecognized-threat-to-international-security-pub-55791>.

- IDFI - Institute for Development of Freedom of Information (2022). *Russian capital and Russian connections in Georgian business*. [online] <https://idfi.ge/en>. Dostupné z: https://idfi.ge/en/russian_capital_russian_connections_in_georgian_business [cit. 2023-12-27].
- IEA – International Energy Agency (2022). *Moldova 2022 Energy Policy Review*.
- IMF (2018) Coordinated Direct Investment Survey, Moldova, 2018 Inward Direct Investment [online] data.imf.org. Dostupné z: <https://data.imf.org/?sk=40313609-F037-48C1-84B1-E1F1CE54D6D5&sId=1482331048410>.
- Jamestown. (2000). *SHEVARDNADZE SEEKING ACCOMMODATION WITH ABKHAZIA*. [online] Dostupné z: <https://jamestown.org/program/shevardnadze-seeking-accommodation-with-abkhazia/> [cit. 2023-12-27].
- Jamestown. (2001). *INTERNATIONAL RAMIFICATIONS OF THE ABKHAZIA PROBLEM*. [online] Dostupné z: <https://jamestown.org/program/international-ramifications-of-the-abkhazia-problem/> [cit. 2023-12-27].
- JBIC - Japan Bank for International Cooperation (2023). *GEOECONOMICS THE WORLD FROM THE PERSPECTIVE OF 2 FEBRUARY 2023*. [online] Dostupné z: https://www.jbic.go.jp/en/information/today/image/jtd_202302.pdf [cit. 2023-12-27].
- Jervalidze, L. Rosner (2006). *Georgia: Russian Foreign Energy Policy and Implications for Georgia's Energy Security*. GMB Publishing Ltd.
- Jirušek, M. and Vlček, T. eds., (2015). *Energy Security in Central and Eastern Europe and the Operations of Russian State-owned Energy Enterprises*. Masarykova univerzita.
- Jones, S.F. (2014). *The Making of Modern Georgia, 1918-2012*. Routledge.
- Kapanadze, S. (2014). *Georgia's vulnerability to Russian pressure points*. [online] ECFR. Dostupné z: https://ecfr.eu/publication/georgias_vulnerability_to_russian_pressure_points312/ [cit. 2023-12-27].
- Kolossov, V. and O'Loughlin, J. (2011). After the Wars in the South Caucasus State of Georgia: Economic Insecurities and Migration in the 'De Facto' States of Abkhazia and South Ossetia. *Eurasian Geography and Economics*, 52(5), s.631–654. doi: <https://doi.org/10.2747/1539-7216.52.5.631>.
- Larsson, R.L. (2006). *Russia's Energy Policy*.
- LEON-LEDESMA, M., PIRACHA, M. (2001): International migration and the role of remittances in Eastern Europe, Department of Economics Discussion Paper, University of Kent, No. 01,13
- Liuhto, K. (2010). *Energy in Russia's foreign policy*., Pan-European Institute
- Luttwak, E.N. (1990). From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. *The National Interest*, 20, s.17–23.
- MacLachlan, K. (2019). *CORRUPTION AS STATECRAFT Using Corrupt Practices as Foreign Policy Tools*. [online] Transparency International Defence and Security (TI-DS). Dostupné z: https://ti-defence.org/wp-content/uploads/2019/11/DSP_CorruptionasStatecraft_251119.pdf [cit. 2023-12-27].

- Minzarari, D. (2019). *Moldovan Government Losing Grasp Over Transnistrian Negotiations*. [online] Jamestown. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/moldovan-government-losing-grasp-over-transnistrian-negotiations/> [cit. 2023-12-27].
- Minzarari, D. (2020). *Amid Economic Pressure, Moldova's Pro-Russian Government Looks for Alternatives*. [online] Jamestown. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/amid-economic-pressure-moldovas-pro-russian-government-looks-for-alternatives/> [cit. 2023-12-27].
- Moldova.org. (2005). *Russian ambassador denies Moscow using economic pressure against Moldova*. [online] Dostupné z: <https://www.moldova.org/en/russian-ambassador-denies-moscow-using-economic-pressure-against-moldova-7193-eng/> [cit. 2023-12-27].
- Nilsson, N. (2018). *Russian Hybrid Tactics in Georgia*. [online] Dostupné z: https://silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2018_01_Nilsson_Hybrid.pdf.
- Nye, J.S. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, [online] 88(4), s.160–163. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20699631>.
- Papava, V. (2009). Georgia's economy: post-revolutionary development and post-war difficulties. *Central Asian Survey*, 28(2), s.199–213. doi: <https://doi.org/10.1080/02634930903043717>.
- Per Ronnås and Orlova, N. (2000). *Moldova's Transition to Destitution*. Sidastudies.
- Popescu, N. (2003). *TRANSNISTRIA: AN OLD CONFLICT FOR THE NEW EUROPE*. [online] Jamestown. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/transnistria-an-old-conflict-for-the-new-europe/> [cit. 2023-12-27].
- Popșoi, M. (2016). *Are Moldovan Consumers Financing Transnistrian Separatism?* [online] Jamestown. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/are-moldovan-consumers-financing-transnistrian-separatism/> [cit. 2023-12-27].
- Popșoi, M. (2016). *Transnistria: Change of Leadership, But Not Policy*. [online] Jamestown. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/transnistria-change-leadership-not-policy/> [cit. 2023-12-27].
- Popșoi, M. (2017). *Moldova-Ukraine Energy Deal Upsets Russia by Cutting Transnistria Out*. [online] Jamestown. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/moldova-ukraine-energy-deal-upsets-russia-cutting-transnistria/> [cit. 2023-12-27].
- Ren, J. (2020). *China's Energy Security: Analysis, Assessment And Improvement*. World Scientific.
- RFE/RL's Georgian Service (2015). Russian Troops Demarcate Georgian Pipeline. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. [online] Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/russian-troops-demarcate-georgian-oil-pipeline/27126985.html> [cit. 2023-12-27].
- RFE/RL's Ukrainian Service (2020). Romania Starts Sending Natural Gas To Moldova Through Pipeline. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*. [online] Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/romania-gas-supply-moldova-ukraine-war/32162977.html> [cit. 2023-12-27].
- Riegl, M. (2012). *Mezinárodně neuznané státy: typologie, mýty a realita | Ústav mezinárodních vztahů - Expertise to impact*. [online] www.iir.cz. Dostupné z: <https://www.iir.cz/mezinarodne-neuznane-staty-typologie-myty-a-realita>.

- Rodkiewicz, W. (2008). *The frozen conflict in Transnistria: a chance for agreement?* [online] Warsaw: OSW Centre for Eastern Studies. Dostępne z: https://www.files.ethz.ch/isn/55483/commentary_02.pdf.
- Rodkiewicz, W. (2011). *Transnistrian Conflict after 20 years: A Report by an International Expert Group. OSW Report, October 2011.* [online] www.osw.waw.pl. Dostępne z: <http://aei.pitt.edu/58008/> [cit. 2023-12-27].
- Rumer, E. (2017). *Moldova Between Russia and the West: A Delicate Balance.* [online] Carnegie Endowment for International Peace. Dostępne z: <https://carnegieendowment.org/2017/05/23/moldova-between-russia-and-west-delicate-balance-pub-70056>.
- Sayan, P., Gafarlı, O. and Jijavadze, T. (2016). *Economic Cooperation in the South Caucasus and the Wider Region: Gained Losses, Lost Benefits.* [online] The Caucasus Edition – Journal of Conflict Transformation. Dostępne z: <https://caucasusedition.net/wp-content/uploads/2016/04/Economy-ENG.pdf> [cit. 2023-12-27].
- Scutaru, G. (2023). *Russian hybrid war in the Republic of Moldova.* [online] Bucharest: New Strategy Center. Dostępne z: <https://geopoliticalfutures.com/wp-content/uploads/2023/04/Russian-hybrid-war-in-the-Republic-of-Moldova.pdf>.
- Shagina, M. (2018). *Moldova's fragile energy security.* [online] New Eastern Europe. Dostępne z: <https://neweasterneurope.eu/2018/03/14/moldovas-energy-security/> [cit. 2023-12-27].
- Shahzad, A. (2022). *Geo-economics. Policy perspectives (Islamabad)*, 19(2). doi: <https://doi.org/10.13169/polipers.19.2.ra2>.
- Sharashenidze, T. (2015). *Georgia's Gazprom mystery.* [online] ECFR. Dostępne z: https://ecfr.eu/article/commentary_georgias_gazprom_mystery5061/ [Cit. 2023-12-27].
- Scholvin, S. and Wigell, M. (2018). *Power politics by economic means: Geo-economics as an analytical approach and foreign policy practice. Comparative Strategy*, 37(1), s.73–84. doi: <https://doi.org/10.1080/01495933.2018.1419729>.
- Sindelar, D. (2006). *Tbilisi Accuses Moscow Of Energy Sabotage.* [online] RadioFreeEurope/RadioLiberty. Dostępne z: <https://www.rferl.org/a/1064976.html>.
- Socor, V. (2004c). *RUSSIA BLOCKADING ABKHAZIA TO OVERTURN PRESIDENTIAL ELECTION.* [online] Jamestown. Dostępne z: <https://jamestown.org/program/russia-blockading-abkhazia-to-overturn-presidential-election/>.
- Socor, V. (2023). *Moldova Outlaws Shor's Russophile Party, but the Threat Persists (Part One).* [online] Jamestown. Dostępne z: <https://jamestown.org/program/moldova-outlaws-shors-russophile-party-but-the-threat-persists-part-one/> [cit. 2023-12-27].
- Stepanova, E. (2008). *South Ossetia and Abkhazia: Placing the Conflict in Context.* [online] JSTOR. Dostępne z: <http://www.jstor.com/stable/resrep19160> [cit. 2023-12-27].
- Stronski, P. Vreeman, A. (2017). *Georgia at Twenty-Five: In a Difficult Spot.* [online] Carnegie Endowment for International Peace. Dostępne z: <https://carnegieendowment.org/2017/05/25/georgia-at-twenty-five-in-difficult-spot-pub-70074>.
- Tajchman, J. (2020). *Understanding and Mitigating the Kremlin's Acts of Economic Aggression.* Monograph. p.56.

- Tsygankov, A.P. (2006). If Not by Tanks, Then by Banks? The Role of Soft Power in Putin's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies*, [online] 58(7), s.1079–1099. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20451289> [Accessed 23 May 2020].
- Urse, C. (2008). *Solving Transnistria: Any Optimists Left?*. [online] JSTOR. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26323320> [cit. 2023-12-27].
- Vasilkovschi, N. (2022). The increasing importance of teaching and learning geoeconomics in a meaningful context. *CES Working Papers*, [online] 14(3)(3), s.269–284. Dostupné z: <https://ideas.repec.org/a/jes/wpaper/y2022v14i3p269-284.html> [cit. 2023-12-27].
- Wigell, M. (2015). Conceptualizing regional powers' geoeconomic strategies: neo-imperialism, neo-mercantilism, hegemony, and liberal institutionalism. *Asia Europe Journal*, [online] 14(2), s.135–151. doi: <https://doi.org/10.1007/s10308-015-0442-x>.
- Wigell, M., Scholvin, S. and Aaltola, M. (2020). *Geo-economics and power politics in the 21st century : the revival of economic statecraft*. London: Routledge.
- Zavřelová, A. (2019). *RUSKO A JEHO POLITICKO-EKONOMICKÝ VLIV V TZV. BLÍZKÉM ZAHRANIČÍ BĚHEM VLÁDY V. PUTINA*. Diplomová práce.
- Алексащенко, С. (2014). *Европейский выбор: преступление и наказание*. [online] Газета.Ru. Dostupné z: https://www.gazeta.ru/comments/2014/07/05_a_6098741.shtml [cit. 2023-12-27].
- Президент России. (2008). *Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи между Российской Федерацией и Республикой Абхазия*. [online] Dostupné z: www.kremlin.ru/supplement/200 [cit. 2023-12-27].
- Президент России. (2014). *Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзничестве и стратегическом партнерстве*. [online] Dostupné z: <http://www.kremlin.ru/supplement/4783> [cit. 2023-12-27].
- WITS - World Integrated Trade System (2023a). Georgia Trade Statistics | WITS. [online] wits.worldbank.org. Dostupné z: <https://wits.worldbank.org/countryprofile/en/geo> [cit. 2023-12-27].
- WITS - World Integrated Trade System (2023b). Moldova trade statistics | WITS. [online] wits.worldbank.org. Dostupné z: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/MDA> [cit. 2023-12-27].
- WITS - World Integrated Trade System (2023c). *Russian Federation Import Partner Share from Moldova % 1996 - 2021 | WITS Data*. [online] wits.worldbank.org. Dostupné z: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/1996/EndYear/2021/TradeFlow/Import/Partner/MDA/Indicator/MPRT-PRTNR-SHR#> [cit. 2023-12-27].
- WITS - World Integrated Trade System (2023d). *Russian Federation Import Partner Share from Georgia % 1996 - 2021 | WITS Data*. [online] Dostupné z: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/1996/EndYear/2021/TradeFlow/Import/Partner/GEO/Indicator/MPRT-PRTNR-SHR> [cit. 2023-12-27].
- OEC (2023). *OEC: The Observatory of Economic Complexity*. [online] [Oec.world](https://oec.world). Dostupné z: <https://oec.world/en> [cit. 2023-12-27].

Seznam příloh:

(tabulky a grafy v textu práce)